

T. C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAĞATI BİLİM DALI

***ŞERHU'L-MUĞNİ, ŞERHU KATRİ'N-NEDA, ŞERHU ŞUZURİ'Z-ZEHEB VE EL-
FEVAİDU'D-DİYAIYYE Fİ ŞERHİ'L-KAFİYE'DEKİ***
ŞAHİT BEYİTLERİN TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Felemez KARADENİZ

VAN – 2013

II

T. C.

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAĞATI BİLİM DALI

*ŞERHU'L-MUĞNİ, ŞERHU KATRİ'N-NEDA, ŞERHU ŞUZURİ'Z-ZEHEB VE EL-
FEVAİDU'D-DİYAIYYE Fİ ŞERHİ'L-KAFİYE'DEKİ*
ŞAHİT BEYİTLERİN TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Felemez KARADENİZ

Danışman

Prof. Dr. Yakup CİVELEK

VAN – 2013

Bu çalışma Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından 2010-SOB-YL141 No'lu proje çalışması kapsamında desteklenmiştir.

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Yakup CİVELEK danışmanlığında, Felemez KARADENİZ tarafından hazırlanan bu çalışma /..... / tarihinde aşağıdaki jüri tarafından TEMEL İSLAM BİLİMLERİ (ARAP DİLİ VE BELAĞATI) Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Jüri Üyesi :

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

.....

Doç. Dr. Zeki TAŞTAN
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR	VIII
I. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Şiir, Şair ve İstişâd	1
II. BÖLÜM: <i>ŞERHU'L-MUĞNÎ</i> DEKİ BEYİTLERİN TAHLİLİ	4
2.1. Muhammed b. Abdurrahim b. Hüseyin el-Umeyrî el-Meylanî	4
2.2. <i>Şerhu'l-Muğni</i>	4
2.3. <i>Şerhu'l-Muğni</i> 'de Geçen Şahit Beyitler ve Tahlili	4
2.4. Değerlendirme	19
III. BÖLÜM: <i>ŞERHU KATRU'N-NEDÂ'</i> DAKİ BEYİTLERİN TAHLİLİ	20
3.1. İbn Hişâm: Hayatı ve İlmî Kişiliği	20
3.2. <i>Eserleri</i>	21
3.3. <i>Şerhu Katrü'n-Nedâ</i>	21
3.4. <i>Şerhu Katrü'n-Nedâ</i> 'daki Şahid Beyitlerin Tahlili	22
3.5. Değerlendirme	83
IV. BÖLÜM: <i>ŞERHU ŞUZURİ'Z-ZEHEB</i> 'DEKİ BEYİTLERİN TAHLİLİ	84
4.1. <i>Şerhu Şuzurî'z-Zeheb</i>	84
4.2. <i>Şerhu Şuzurî'z-Zeheb</i> 'deki Şahid Beyitlerin Tahlili	84
4.3. Değerlendirme	161
V. BÖLÜM: <i>EL-KÂFİYE</i> NİN ŞERHİ <i>EL-FEVÂİDU'D-DİYÂİYYE</i> DEKİ BEYİTLERİN TAHLİLİ	162
5.1. Molla Câmi: Hayatı ve İlmî Kişiliği	162
5.2. <i>Eserleri</i>	162
5.3. <i>el-Kâfiye</i>	163
5.4. <i>El-Fevaidü'd-Diyaiyye</i> 'deki Şahid Beyitler ve Tahlili	164
5.4. Değerlendirme	182
VI. SONUÇ	183

EK 1:	185
TEZDE ADI GEÇEN ŞAİRLERİN KISA BİYOGRAFİLERİ.....	185
KAYNAKÇA.....	200
ÖZET.....	205
ABSTRACT.....	206

ÖNSÖZ

Arap dili ve edebiyatında şiirin önemli bir yer tuttuğu bir gerçektir. Günümüze kadar telif edilen Arap dili ve gramerine ait kaynakların hepsinde şiirin önemli bir delil olarak kullanıldığı görülmektedir.

Şahid (delil) olarak getirilen beyitler Arap dili ve belagatıyla ilgili eserlerin temel olgularından olduğu kadar, dolaylı olarak konuya yakın İslamî eserlerde de önemli bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarih boyunca Arap dili ve edebiyatının her alanında şahid/delil olarak getirilen beyitlerin Sarf ve Nahiv kitaplarında dağınık şekilde yer alması nedeniyle şiirle ilgilenen araştırmacılar bu beyitlerden istenilen düzeyde istifade edememektedir. Bu çalışmamızla, *Şerhu'l-Muğni*, *Şerhu Katri'n-Neda*, *Şerhu Şüzûri'z-Zeheb* ve *el-Fevaidu'd-Diyaiyye fi Şerhi'l-Kafiye*'de yer alan, örnek babındaki şahid beyitleri bir araya toplayıp, Arap dili ve edebiyatında çalışanlara topluca sunarak bu alandaki boşluğu bir nebze de olsa gidermeye gayret ettik.

Bizi bu çalışmaya yönelten etkenlerden birisi de hiç şüphesiz, şiirin önemli bir yer tuttuğu Arap edebiyatının, Arap gramerinde hayati bir önem taşıdığıdır. Çünkü Arap dili ve gramerinin doğruluğu, şevahid beyitlerle delillendirilmekte ve hemen hemen her konuda bu beyitler delil gösterilmektedir. Bu bağlamda, Arap edebiyatına hakim olmanın yollarından birisi de bu şiir ve beyitleri anlamaktır.

Arap dili ve belagatıyla ilgili bütün eserlerde olduğu gibi, uzun yıllar medreselerde okutulan temel eserlerde, kuralları açıklamak ve bunların doğruluğunu ortaya koymak için şiir ve beyitlere başvurulmuştur. Amacımız, bu eserlerde geçen şevahid beyitleri, kaynaklarına da ulaşarak tespit etmek ve hangi kurallar için delil getirildiğini ortaya koyup tahlil etmektir.

Arap dili grameri kurallarının tespitinde kullanılan şahit beyitlerin derlenmesi Arap grameri açısından oldukça önemlidir.

İlgili eserlerde delil (şahit) olarak getirilen bu beyitlerin tümünün kime ait olduğu, söyleniş sebebi ve tahlili konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Mevcut

bilgiler ise yetersizdir. Bu yönüyle şahit olarak getirilen beyitlerin şairini tespit ve beytin analizini yapmak ayrı bir önem taşımaktadır.

Bu çalışmamızda; beyitleri öncelikle nahiv konuları başlığı altında incelemeye çalıştık. Beyitleri incelerken, önce beytin Arapça metnini, bahrini, söyleyenini, beyit hakkında bulabildiğimiz bilgiyi ve beytin tercümesini vererek, sonrasında şahid olarak kullanıldığı konuyu belirttik.

Çalışmamızda bulunan eserlerden olan *Şerhu'l-Muğni*'de 36, *Şerhu-Katri'n-Neda*'da 150, *Şerhu Şüzûri'z-Zeheb*'de 239 ve *el-Fevaidu'd-Diyaiyye fi Şerhi'l-Kafiye*'de 69 tane olmak üzere toplam 495 istihsat beyiti bulunmaktadır. Tekrarlardan arındırılmış şekliyle, *Şerhu'l-Muğni*'de 36, *Şerhu-Katri'n-Neda*'da 147, *Şerhu Şüzûri'z-Zeheb*'de 192 ve *el-Fevaidu'd-Diyaiyye fi Şerhi'l-Kafiye*'de 48 tane olmak üzere toplam 423 beyit bulunmaktadır. Biz bu beyitlerin tümünü toplayıp tercüme ve tahlillerini yaptıktan sonra tekrarlardan arındırıp geçtikleri başka yerleri de belirtip çalışmamızı tamamladık.

Çalışmamız altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan giriş kısmında şiir, şair ve istihsad hakkında kısa bilgiler verdik. İkinci bölümde *Şerhu'l-Muğni* ve yazarı hakkında, üçüncü bölümde; *Şerhu Katri'n-Neda* ve yazarı hakkında, dördüncü bölümde, *Şerhu Şüzûri'z-Zeheb* hakkında, beşinci bölümde *el-Kafiye* ve *şerhi el-Fevaidu'd-Diyaiyye* ve yazarları hakkında, altıncı ve son olan bölümde sonuç ve şairlerin kısa bir biyografisi hakkında bilgi verdik.

Tez çalışmamda, başta danışman hocam Prof. Dr. Yakup CİVELEK'e, tezimi baştan sona okuyup büyük emek sarfeden Yrd. Doç. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ'a çalışmayı BAP 2010-SOB-YL141 No'lu ve *Şerhu'l-Muğni*, *Şerhu Katri'n-Neda*, *Şerhu Şüzûri'z-Zeheb* ve *el-Fevaidu'd-Diyaiyye fi Şerhi'l-Kafiye* isimli proje çalışması kapsamında destekleyen Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na da teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca emeği geçen arkadaşlarıma ve fedakar eşime içten teşekkür ediyorum.

Felemez KARADENİZ

Van 2013

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
bnt.	: Binti
c.	: Cilt
D.İ.A.	: <i>Diyanet İslam Ansiklopedisi</i>
h.	: Hicri
haz.	:Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
m.	: Miladi
m.ö.	: Milattan önce
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
ra.	: Radiyallahu anhu
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
sav.	: Sallallahu aleyhi vesellem
şrh.	: Şerh
thk.	: Tahkik
trc.	: Tercüme
trs.	: Tarihsiz

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Şiir, Şair ve İstîşhâd

Arapça bir kelime olan şiir/شعر يَشْعُر fiilinin mastarıdır. Bu fiil, şiir söylemek, nazmetmek, farkında, idrakinde, bilincinde olmak, bilmek, hissetmek, algılamak ve benzeri manaları ifade eder.¹

İnsanlıkla beraber başlayan şiir, Arapça bir kelime olup, vezinli, kafiyeli yazı ve bazı duyguları çeşitli vesilelerle muhataba intikal ettirmede kullanılan edebi bir sanat olarak tanımlanabilir.²

Edebi bir sanat olarak şiiri şu şekilde tarif edenler de olmuştur. Şiir; kafiyeli, vezinli ve etkileyici bir manaya sahip olan söz dizimidir.³

Arap şiiri için söylenen en uygun söz “şiir Arapların divanıdır” sözüdür.⁴

Araplar, şiiri tasvir ederken onu en güzel ve en kıymetli kumaşlardan yapılmış desenli elbiselere benzetmişlerdir.⁵

Şiir, kendisini yazan şairin duygularının yansımasıdır. Şair de yaşadığı toplumun bir ferdi olduğuna göre şiirlerinde, bir nevi bulunduğu toplumun duygularını yansıtır.

Cahiliye döneminde şiir hayatın temel taşlarından biri olarak görülmüştü. Şiir bazen düşmana karşı en etkili bir silah, bazen de insanlar için vazgeçilmez bir barış aracı olarak kullanılırdı. Daha sonraki dönemlerde de bu durum devam etmiştir. Şair her

¹ Hüseyin b. Muhammed er-Rağib el-İsfahani, *el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'an*, İstanbul, 1986, IV, 384; Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1990, IV, 409.

² Nurettin Turgay, “İslam Kültüründe Şiir”, *Diyanet İlmi Dergi*, s. 40, Ankara, 2004, 1.

³ Ali b. Muhammed eş-Şerif el-Cürcani, *et-Ta'rifat*, Beyrut, 1990, 132.

⁴ Muhammed Tahir Derviş, *Hassan b. Sabit*, Kahire, 1119, 70.

⁵ Amr b. El-Bahr, *el-Beyan ve't-Tebyin*, Kahire, 1968.

zaman toplum ve yöneticiler tarafından değer görmüştü. İslami dönemde Kur'an ve sünnetin anlaşılması için Arap şiiri ve edebiyatı daha da önem kazanmıştır.⁶

Şairler memleketin alimi, tarihçisi, kahini, sihirbazı, namus koruyucusu olup, herkesin üsütünde bir itibara sahipti. Umumi efkara hakim olan şairler diledikleri kimsenin değerini yükseltir, dilediklerininkini indirirdi. Duygu, kahramanlık ve hayal ile yoğrulmuş Arap, belâgatlı sözlerden çok etkilenir, bazen bir beyit bile kendilerini ayaklandırıp oturtmaya yeterdi. Şair, silahı olan hiciv ile karşı tarafta yara açar, kabileleri heyacana sevk ederek birbirlerine düşürebilirdi. Bu nedenle Araplar, şairlerin hicivlerinden korkarlar, övmeleriyle iftihar ederler, methedilmek için ellerinden gelen her türlü fedekarlığı göze alırlardı. Nitekim el-A'sa el-Ekber (ö. 629)'in Ukaz panayırında Muhallik adındaki bir şahsı bir kaside ile methetmesi sonunda bu şahsın şöhret bulup kızlarının hemen nişanlandığı anlatılır.⁷

Araplar içlerinden bir şairin yetişmesini büyük bir kumandanın yetişmesinden daha üstün tutmuşlardır. İbni Reşik bu durumu şöyle yorumlamıştır: Araplar'dan bir kabilede bir şair yetişse diğer kabileler gelip tebrik ederlerdi, o kabile ziyafet verir, kadınlar toplanır, düğün merasimlerinde olduğu gibi çalgı çalarlar, oynarlar, erkeklerle çocuklar birbirlerini tebrik ederlerdi. Çünkü bu şair onların namusunu korur. Faziletlerini kuvvetlendirir, şanlarını devam ettirirdi. Nitekim Araplar en çok bir erkek çocuğun doğmasından veya bir atın yavru olmasından yahut içlerinden bir şair çıkmasından dolayı sevinirdi.⁸

İslam'ın gelişile sosyal ve edebi alanda kendini gösteren değişimden şiir de nasibini almıştır. Cahiliye devrinde kabileler arası mücadelede aktif rol oynayan ve bu nedenle bolca medih, hiciv, fahir ve fahş içeren şiir, İslam'ın gelişile, gerek konuları ve

⁶ Arap şiir ve edebiyatı hakkında geniş malumat için bkz. M.Nihad Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, 1973; Yusuf Sancak, *Hız. Peygamber Devrinde Şiir*, Erzurum, 1999, 30-56; Ahmet Savran ve Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Cahiliye Dönemi*, Erzurum, 1993, 34-99.

⁷ Derviş, 10.

⁸ Ebu Ali el-Hasan el-Kayrevani İbn Reşik el-Ezdi, *el-'Umde fi Mehasini's-Şi'ri ve Adabihi ve Nakdih*, thk. Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, Beyrut, 1981, I, 65.

gerekse işlevi değişmiştir. Tamamı olmasa da büyük bir bölümü konu bakımından İslami ölçülere uyarlanmıştır. Medih ve hicvin miktarı ve bunlar yapılırken yapılan aşırılıklar, Kur'an-ı Kerim'de, şairden ve şairden tezahür eden uygun olmayan konuların işlenmesi kınanmış⁹ ve Kur'an-ı Kerim şiirde işlenecek konunun içeriğini¹⁰ belirlemiştir.

Arap edebiyatı açısından şairler, şiirlerinde istişhad bakımından ;

a) Cahiliye dönemi şairleri,

b) Muhadram şairler,

c) Mütakaddimun: İslam'ın ilk dönemi şairleri,

d) Müvellüd-Muhdesun: Yeni şairler olmak üzere dört grupta toplanmıştır.¹¹

Nahiv alimleri gramer kaidelerini ortaya koyarken Kur'an, Hadis, Darb-ı Mesel ve Şiirle istişhâdda bulunmuşlardır. İstişhada olan gereksinim, İslam'ın Arap olmayanlar arasında yayılması ve Arapça'nın bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasından sonra doğmuştur. Arap edebiyatında hem şiirle hemde şiir dışındaki metinleri şahid olarak getirmişlerdir. Alimler, Nahiv kurallarını kayda geçirmeye başladıkları ilk andan itibaren özellikle dilin safiyetini koruyan kabilelere giderek, buralarda dile delil ve şahit olacak bilgileri toplamaya başlamışlardır. Topladıkları bilgilerde de başta fesahat olmak üzere, birtakım şartlara uygunluk aranmıştır. Daha sonra toplanan bu malzeme dil ve gramer kurallarında kullanılmıştır.

⁹ Şuara, 26/224-226.

¹⁰ Şuara, 26/227.

¹¹ İslam Durmuş, “İstişhad”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, XXIII.

II. BÖLÜM

ŞERHU'L-MUĞNİ'DEKİ BEYİTLERİN TAHLİLİ

2.1. Muhammed b. Abdurrahim b. Hüseyin el-Umeyrî el-Meylanî

Muhammed b. Abdurrahim b. Hüseyin el-Umeyri el-Meylani'nin nerede ve ne zaman doğduğu hakkında kesin bir bilgiye ulaşamadık. Vefatı ise h. 811, m. 1403 olarak belirtilir.¹²

Hocası el-Careberdi'nin eseri *el-Muğni*'nin şerhi olan *Şerhu'l-Muğni*'den başka eserine de ulaşamadık.

2.2. Şerhu'l-Muğni

Şerhu'l-Muğni Nahiv ilminin tarifi ve kelimenin tarifiyle başlayıp tenvin konusu ile sona ermiştir. Müellif eserindeki konulara Kur'an, hadis, şiir ve atasözlerden şahid getirmiştir. Müellif birçok meselede şiirle istişhada başvurmuştur. Bu da onun şiirle istişhada verdiği önemi gösterir.

Şerhu'l-Muğni'de müellif genel olarak Basra ekolünün görüşlerine meyletmekle beraber başta Kufe ve diğer Nahiv ekollerinden de istifade ettiği anlaşılmaktadır.

2.3. Şerhu'l-Muğni'de Geçen Şahit Beyitler ve Tahlili

Bu başlıkta istişhat beyitlerini konu sırasına göre ele alacağız.

Kelime

1-

جَرَاحَاتُ السِّنَانِ لَهَا النَّيَامُ وَلَا يَلْتَأَمُ مَا جَرَحَ اللِّسَانُ

Bahir¹³: Basit¹⁴

¹² Katip Çelebi, *Keşfu'z-Zunun An Esami'l-Kutubu ve'l-Funün*, nşr. : Maarif Vekilliği, Ankara, 1941, II, 1751.

¹³ Bahir: Şiirde ölçü ve vezin demektir. Şairin şiirini yazarken esas aldığı belirli tefi'lelerden meydana gelen özel bir vezin, aruzun ana makamlarından her biridir. (İbn Manzur, *Lisanu'l-'Arab*, Beyrut, 1388, IV, 41-46)

Söyleyen: Hz. Ali (ra)

Anlam: Okun açtığı yaranın kapanması söz konusudur. Dilin açtığı yara ise kapanmaz.

Şahid: Kelimenin sözlük anlamlarından biri de جراحات yaradır. Nasıl ki yara insanda menfi ve müsbet tesir bırakıyorsa, kelime de insanda öyle etki bırakıyor.¹⁵

‘Alem

2-

أَبُوكَ حُبَابٌ سَارِقُ الضَّيْفِ بُرْدِهِ وَجَدَى أَيَا حَجَّاجِ فَارِسُ شَمْرًا

Bahir: Tavil¹⁶

Söyleyen: Cemil b. Abdullah b. Ma'mer el-'Uzri

Anlam: Baban misafirlerin kürkünü çalan bir şeytan veya bir yılandır. Benim dedem ise ey Haccac, Şemmar atının süvarisidir.

Şahid: Fiili maziden nakledilmiş olan شَمْرًا meşhur bir atın ismi olarak getirilmiştir. Burada شَمْرًا alem olarak fiilden dönüştürülmüştür. Alem bazen ismi

¹⁴ Basit bahrinde tef'ileler yedi harften oluşur. Onda sebebler yaygın bir şekilde kullanılır. Bu bahir Arap şairlerinin Cahiliyye devrinden itibaren en fazla tercih ettikleri bahirdir. Bunun sebebi de uzun ve kısa hecelerin ahengi ve söyleniş biçimidir. Basit bahri, müsemmen, müseddes ve murabba' nazım şekillerinde gelir. Asli şekli müsemmendir; birinci ve ikinci mısralar dörder tef'iledir. (İbrahim Yılmaz, *Arap Edebiyatında Aruz*, Araştırma, Ankara, 2009, 35-42; Adnan Hakkı, *El-Mufasssal fi'l-Aruz ve'l-Kafiye ve funu's-Şi'r*, Daru'r-Reşid, Beyrut, 2000, s.40).

¹⁵ Muhammed b. Abdurrahim b. Muhammed el-Umeyri El-Meylani, *Şerhu'l-Muğni fi'n-Nahv*, Mektebetu Seyda, Diyarbakır, 2007, s.9; Nureddin Abdurrahman el-Cami, *el-Fevaid ed-Diyaiyye Şerhu Kafiye*, İstanbul, trs. I, s.5.

¹⁶ Tavil: Bu bahir, aruz daireleri içerisinde birinci sırada yer alır. Uzun ve büyük manasındadır. Tavil bahrinin aslı kırk sekiz harften meydana gelir. Diğer dört dairede bulunan bahirlerin harf sayısı birinci daireye göre daha azdır. En fazla olanı, kırk iki harften oluşur. Tavilin tef'ileleri vetedle başlamış ve sebeble devam etmiştir. Veted de sebebdan uzun olduğu için bu bahir, tavil olarak adlandırılmıştır. (İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XI, 411; Yılmaz, *Arap Edebiyatında Aruz*, 24-28

cinsten nakledilir, جعفر küçük nehir. Bazen de muzâri fiilden nakledilir يزيد gibi. Bazen de mâzi fiilden nakledilir. شمرًا gibi.¹⁷

Münada

3-

وما عليك أن تقولني كلما
سبّحت أو صليت يا اللهما
أردد علينا شيخنا مسلمًا

Bahir: Recez¹⁸

Söyleyen: Ferra

Anlam: Her tesbih çektiğin ve namaz kıldığında; Ey Allah'ım: Şeyhimizi sağ salim bize gönder demende sakınca yoktur.

Şahid: يا اللهما ifadesinde, ما'ı şeddeli olan muavvaz-u anhu ile muavvaz olan elif'in beraber gelmesi nadirdir ama Kufe ekolünden Ferra'ya göre caizdir. يا اللهما'de sondaki şeddeli harfi şiirin zaruretinden dolayı bir م harfi hazfedilip, yerine sondaki ا harfi getirilmiştir. ا harfi muavvaz, م ise muavvazu anhdır.¹⁹

Harflerle Atıf

4-

قَدِمْنَا الْيَوْمَ تَهْجُونَا وَتَشْتَمُنَا فَاهْبُ فَمَا بِكَ وَالْأَيَّامُ مِنْ عَجَبٍ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Bugün bize geldin bizi hicvedip bize sövüyorsun. Çek git, sana ve günlere şaşırlı olacak bir durum yoktur.

¹⁷ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 17; İbn Hişam, *Şerhu Şüzuri'z-Zeheb*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996, I. Baskı, s.457; Ali b. Muhammed el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, thk., Muhammed Muhyeddin, Abduhvahid, Beyrut, 1955 I. Baskı, I, s.60; Emil Bedi' Ya'kub, *Mu'cem Mufasssal fi Şevahid-i en-Nahvi's-Şi'riyye*, Beyrut, 1992, I, s.325.

¹⁸ Recez: Arap şiir bahirleri arasında en geniş kapsamlı ve en kullanışlı vezin sistemidir. Bunu sebebi de gerek vezindeki değişme ve gelişmeler, gerekse nazım şeklinin esnek halidir. (Yılmaz, *Arap Edebiyatında Aruz*, 65-95)

¹⁹ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 44; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, s.1308.

Şahid: **والأَيَّامُ** cümlesinde atıf harfî olan **و** dan sonra **الأَيَّامُ** sözü mahallen mecrur olan **بِك** zamirine cer harfî iade edilmeden atfedilmiş. Basralılar bunu zaruri, Kufeliler ise caiz görürler.²⁰

Zarf

5-

فساغ لي الشرابُ وكُنْتُ قَبْلَ أَكَادِ اغصَّ بِالماءِ الفراتِ

Bahir: Vafir²¹

Söyleyen: İhtilaflıdır.²²

Anlamı: Artık içecekler boğazımdan rahatça geçiyor. Daha önce (intikamımı almadan) neredeyse tatlı su ile boğuluyordum.

Şahid: **قَبْلَ** izafetsiz kullanılıp mahzuf olan muzafun ileyhi de niyetlenmediği zaman nekre olur ve tenvinlenir. Beyitte **قَبْلَ** lafzen ve manen izafetten kesildiğinden mu'rab yapılarak tenvinli kullanılmıştır.²³

Mecmu'

6-

وَأَيَقُنْتُ أَنِّي عِنْدَ ذَلِكَ ثَائِرٌ غَدَاتٍ إِذْ أَوْ هَالِكٌ فِي الْهَوَالِكِ

²⁰ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 73; Bahaddin Abdullah b. Akıl, *Şerhu İbn Akıl*, Matba'atu's-Sa'âde, Mısır, 1964, II, s.245; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 107.

²¹ Vafir: Vafir, artmak, pek çok olmak, manasına gelir. Bu bahir, Arap şiirinde en çok kullanılan vezin ölçülerindendir. Tef'ilelerindeki hareke fazlalığından dolayı bu ismi ile adlandırılmıştır. Vafir, müseddes ve murabba' nazım şekillerinde gelir. Asli şekli ise müseddesdir. (Yılmaz, *Arap Edebiyatında Aruz*, 43-47)

²² Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdadi, *Hızânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l-'Arab*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, Mısır, 1979, IV, s.426; Abdullah b. Ya'rub, *el-Ya'rub, Mekasid en- Nahviyye*, thk. Mahmud b. Ahmed el-Ayni, Daru'l-Sadr, trs., III, s.435.

²³ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 86; İbn Hişam Ebu Muhammed Cemaluddin b. Yusuf b. Ahmed el-Ensari, *Şerhu Katru'n-Neda ve Bellu's-Seda*, nşr. Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, Beyrut, 1988, s.21; Mustafa el-Ğalayani, *Cami'u'd-Durusul el-'Arabiyya*, Beyrut, 1983, III, s.60; İbn Hişam, *Şuzur'z-Zeheb*, 138; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 141.

Bahir: Tavi

Söyleyen: İbn-i Cezel et-Ta'n

Anlam: Anladım ki intikamımı alma isteğimde iken, o günün sabahında ya intikamımı alacağım veya helak olanlarla beraber ben de helak olacağım.

Şahid: هوالك kelimesi هلك fiilinden, هالكن هالكون هالك şeklinde cem'i olması gerekirken ğayr-i kıyası olarak فاعل kalıbıyla darb-ı mesel olarak gelmiştir. Darb-ı meseller, hiçbir nahiv kuralına göre değişmeyeceğinden bu kelime burada şaz olarak gelmiştir. Tıpkı أعط القوس باريها, باريا harfi, mensup olarak gelmesi gerekirken باري şeklinde sakin olarak gelmiştir.²⁴

7-

يَا بَارِيَّ الْقَوْسِ يَا مَنْ لَسْتُ تُحْسِنُهَا لَا تُفْسِدِ الْقَوْسَ أَعْطِ الْقَوْسَ بَارِيهَا

Bahir: Basit

Söyleyen: El-Mütenebbi

Anlam: Ey okçu ve ey ok atmasını beceremeyen okçu. Oku bozma onu erbabına ver.

Şahid: باريها'da ي harfi zarurettten dolayı sükun olarak gelmiştir.²⁵

8-

وَإِذَا الرِّجَالُ رَأَوْا يَزِيدَ رَأَيْتَهُمْ خُضَعَ الرَّقَابُ نَوَاسِ الْأَبْصَارِ

Bahir: Kamil²⁶

Kamil: Söyleyen: Ferazdak

Anlam: Yezid'i gördükleri zaman adamları, boynu bükük, gözleri önlerinde oldukları halde görürdün.

Şahid: نواكس kelimesi فاعلون فاعلين kalıbı üzere gelmesi lazımken فاعل cem'i üzere gelmesi şiirin zarurettinden şaz olarak gelmiş.²⁷

²⁴ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 97; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 624.

²⁵ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 97; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 1055.

²⁶ Kamil: Kemal, kümül (tamam olmak, eksiksiz olmak) mastadlarından türemiş ve tam olan, eksiksiz olan, kamil gibi anlamlara gelir. Tef ilelerindeki hareke sayısı toplam olarak otuza ulaştığı için bu ismi aldığı söylenmektedir. Kamil, müseddes ve murabba' nazım şekillerinde gelir. Aslı da müseddestir. (Yılmaz, *Arap Edebiyatında Aruz*, 47-59)

9-

أحامي عن ذمار بني سليم ومثلي في غوائكم قليل

Bahir: Vafir

Söyleyen: Uteybe b. Haris

Anlam: Beni Selim kabilesinin kahramanlarını koruyorum. Benim gibi bir kahraman, içinizde azdır(Sizin hazır olanlarınız içinde ise hiç yoktur).

Şahid: غائب kelimesinin cem'i olan غائبون şeklinde gelmesi gerekirken şiirin zaruretinden dolayı فواعل kalıbında غائبين şeklinde gelmiştir.²⁸

Mebnî Mef'ul

10-

وَمَا الْمَالُ وَالْأَهْلُونَ إِلَّا وَدِيعَةٌ فَلَا بُدَّ يَوْمًا أَنْ تُرَدَّ الْوَدَائِعُ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Lebid

Anlam: Mal ve aile ancak emanettirler. Bir gün o emanetlerin iade edilmesi gerekir.

Şahid: أن تُرَدَّ الْوَدَائِعُ deki naib fail mevcut olmasını rağmen, fiilin meçhul gelmesi, kafiyyeye riayet içindir.²⁹

Medh ve Zem Fiilleri

11-

لَا أَرَى الْمَوْتَ يَسْبِقُ الْمَوْتَ شَيْئًا

Bahir:

Söyleyen: Adiy b. Zeyd

²⁷ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 98; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 407; Ferazdak *Divan*, Sadr, Beyrut, 1966, I, 304.

²⁸ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 98.

²⁹ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 137; Lebid b. Rebia el-'Amiri *Divan*, nşr. İhsan Abbas, Kuveyt, 1962, s.81.

Anlam: Ölümün önüne geçecek hiç bir şeyi göremiyorum.

Şahid: يسبقه شيء olması lazım iken zahir isim zamirin yerine gelmesi caiz görülmüştür. يسبق الموت gibi.³⁰

Cer Harfleri

12-

وبلدة ليس بها أنيس إلا اليعافير وإلا العيس

Bahir: Recez

Söyleyen: Curdan el-‘Ud

Anlam: İçinde ceylan yavruları ve beyaz develerden başka ünsiyet veren hiçbir şeyin olmadığı nice şehir vardır.

Şahid: رب manasında olan و gelip ismi mecrur etmiştir. Aslı رب بلدة'dır. Burada و harfi bir harfi cer olan رب harfinin yerine kullanılmıştır.³¹

13-

غَدْتُ من عليه بعد ما تَمَّ ظمؤها تصلُّ وعن قيصٍ ببذاء مجهلٍ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Muzahim el-‘Ukayli

Anlam: O kuş sabah vaktinde yavrularının üzerinden uçarak suya gidiyor. Suyu içtikten sonra yavrularını hatırlayıp bağırarak o ıssız çölde uçup yavrularına dönüyor.

Şahid: İki cer harfi bir ismin başına gelmez. Burada من harfi cerri عليه'dan önce geldiği zaman, ikinci harfi cer علي' gibi manasında kullanılarak şahit getirilmiştir.³²

14-

وَلَقَدْ أَرَانِي للرَّاحِ دَرِيَّةً مِنْ عَن يَمِينِي مَرَّةً وَأَمَامِي

Bahir: Kamil

³⁰ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 148.

³¹ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 154; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, III, 136; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 286; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 179, 180.

³² el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 155; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 28; İbn Hişam Ebu Muhammed Cemaluddin b. Yusuf b. Ahmed el-Ensari, *Evdahu'l-Mesalik ala Elfiyeti İbn Malik*, Beyrut, 1979, III, 58; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 797.

Söyleyen: Kutri b. Fuca'e

Anlam: Ben kendimi okların hedefinde ve okların bazen sağımdan bazen önümden uçtuklarını görüyordum.

Şahid: من عن يميني cümlesinde, harfi cer olan من harfi, yine cer harfi olan عن den önce gelmiş ve burada عن جانب taraf manasına gelmiştir.³³

15-

بَيْضُ رِقَاقٍ كِنَعَا جُمَّ يَضْحَكُنَّ عَنْ كَالْبَرْدِ الْمُنْهَمِ

Bahir: Recez

Söyleyen: el-'Accac

Anlam: O dişleri beyaz olan kadınlar, yabani ineklerin yavruları gibi sevimlidirler. Dolu taneleri gibi iştah açan dişlerle gülüyorlar.

Şahid: Harfi cer olan عن kendisi gibi olan bir harfi cer olan ك harfinin başına gelmiştir ve مثل manasına gelmiştir. عن كالبرد sözünde ك harfi عن den dolayı مثل manasında isimleşmiştir.³⁴

Huruf-u Müşebbehe bi'l Fiil

16-

لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا فَأُخْبِرُهُ بِمَا فَعَلَ الْمَشِيبُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ebi Utaye

Anlam: Keşke gençlik geri gelse ve ona ihtiyarlığın başıma neler getirdiğini haber versem.

Şahid: لَيْت harfi müşebbehe bi'l fiildir. İsmini nasb haberini ref' yapmıştır. Burada لَيْت harfi müşebbehe bi'l-fiildir. الشَّبَاب ismidir. يَعُود fiil cümlesi mahallen merfu' onun haberidir.³⁵

³³ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 156; Bahaiddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 29; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, s.57; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, s.905.

³⁴ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 157; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1267.

³⁵ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 161; İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 148; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 299; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 92.

17-

قَالَتْ أَلَا لَيْتَمَا هَذَا الْحَمَامَ لَنَا إِلَى حَمَامَتِنَا أَوْ نَصْفَهُ فَقَدِي

Bahir: Basit

Söyleyen: Nabiğa

Anlam: Keşke güvercinlerimize ilaveten bu güvercinler de bizim olsaydı, ya da onların yarısı olsaydı, yeterliydi, dedi.

Şahid: ليت normal olarak yalın halde geldiği zaman ismini nasb, haberini ref yaparken, ما i kaffe (amelini iptal eden ما) eklendiği zaman iki vecih caiz olur. a) Amel edebilir. b) İhmal edebilir. Burada ikisi de caizdir.³⁶

18-

وَأَحْرَ مُشْرِقِ اللَّوْنِ كَانَ تَذْيَاهُ حُقَّان

Bahir: Hezec³⁷

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Hukka gibi iki memesi parlak, nice göğüs vardır.

Şahid: كَانَ aslı كَانَّ iken ismini nasb, haberini ref ettiği halde şeddesiz olduğu zaman amel etmez.³⁸

Nefy Edatları

19-

لَا هُمْ إِنَّ الْحَارِثَ بْنَ الْجَبَلَةَ زَنَا عَلَى أَبِيهِ ثُمَّ قَتَلَهُ
وَرَكَّبَ الشَّادِخَةَ الْمُحَجَّلَةَ وَكَانَ فِي جَارَاتِهِ لَا عَهْدَ لَهُ
فَأَيُّ فِعْلٍ سِيءٍ لَا فَعَلَهُ

Bahir: Recez

³⁶ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 163; İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 143; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 309.

³⁷ Hezec: Hezec, Arap şiir bahirleri arasında altıncı sıradadır. Hezec, meczu' nazım şeklinde doğmuş ve bu şekilde meşhur olmuştur. (Yılmaz, *Arap Edebiyatında Aruz*, 59-65)

³⁸ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 165; İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 158; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 308; el-Galayini, Mustafa, *Cami'u'd-Durus el-Arabiyya*, Beyrut, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 1987, II, 327; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 304; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 1015.

Söyleyen: Haris b. Afif

Anlam: Allah'ım! El Haris Bin Cebile babasına zina nisbet ettikten sonra onu öldürdü. Alaca ata binip gitti. Nitekim Haris komşuları arasında sözünde durmayan vefasızlığıyla biliniyordu ve hangi kötülük kalmıştı ki o yapmamıştı.

Şahid: لا 'yı nafiye, fiili mazinin başına geldiği zaman tekrar edilerek gelir. Bazen de tekrarsız gelir. Bu beyitte لا فعل tekrarsız gelmiştir.³⁹

Tenbih Harfleri

20-

هَإِنْ تَا عُدْرَةٌ إِنْ لَمْ تَكُنْ قُبِلَتْ فَإِنَّ صَاحِبَهَا قَدْ تَاءَ فِي الْبَلَدِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Nabiğa

Anlam: Dikkat et! Bu bir özür dilemedir. Şayet o özür kabul görülmezse, doğrusu o özür dileyen çölde hayretler içinde kalacak.

Şahid: Burada tenbih ها' sı cümleinin başına gelmiş. Kural olarak ها harfi هذا gibi ismi işaretlerin başına gelmesi gerekirken burada cümleinin başına gelmiştir.⁴⁰

21-

أَمَّا وَالَّذِي أَبْكِي وَأَضْحَكَ وَالَّذِي أَمَاتَ وَأَحْيَا وَالَّذِي أَمَرُهُ الْأَمْرُ
لَقَدْ تَرَكْتَنِي أَحْسَدُ الْوَحْشِ أَنْ أَرِي أَلْيَقَيْنِ مِنْهَا لَا يَرُوعُهُمَا الذَّعْرُ

Bahir: Tavis

Söyleyen: Subra b. Amr el-Fek'asi

Anlam: Ağlatıp güldüren, öldürüp diriltten, her şeyin dizgini O'nun elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sen beni hiçbir korkunun korkutmadığı sırt sırta verip giden iki vahşi hayvanı kısıkanır halde bıraktın.

Şahid: أما 'nın tenbih ve istifham edatı olarak cümleinin başında ve yeminden önce geldiği hakkındadır.⁴¹

³⁹ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 171.

⁴⁰ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 174; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, I, 173; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 289.

22-

أَلَا يَا أَصْبَحَانِي قَبْلَ غَارَةِ سُنْجَالٍ وَقَبْلَ مَنَائِيَا غَادِيَاتٍ وَأَوْجَالٍ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Şemmagü'l Esedi

Anlam: Dikkat edin ey iki arkadaşım, Sincal savaşı başlamadan ve gelip giden korkular ve ölümler gelmeden önce sabah şarabını bana içirin.

Şahid: يا أَصْبَحَانِي sözünde يا tenbih için gelmiş. Nida anlamında gelmesi de caizdir. Münada olan يَا هَذَانِ mahzuftur. Yine أَلَا'yı tenbihiyenin cümlesinin başına geldiğidir.⁴²

Nida Harfleri

23-

أَزِيدُ أَخَا وَرَقَاءَ إِنْ كُنْتَ ثَائِرًا فَقَدْ عَرَضْتُ أَحْنَاءَ حَقِّ فَخَاصِمٍ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey Verkan'ın kardeşi olan Zeyd! Şayet sen intikamını alacaksan, hakkın tarafları göründü (Yani intikam alma zamanın geldi). Kalk ve intikamını al.

Şahid: Hemze isimden önce nida harfi olarak gelmiştir.⁴³

İcab ve Tasdik Harfleri

24-

وَقُلْنَ عَلَيِ الْفِرْدَوْسِ أَوَّلُ مَشْرَبٍ أَجَلُ جَبْرِ إِنْ كَانَتْ أَبْيَحَتْ دَعَائِرُهُ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Midras b. Rıb'i el-Esedi

Anlam: O kadınlar dediler ki, bahçenin içindeki çeşmenin başından su alma sırası bizimdir. Evet evet şayet havuzun kırılmış kısımları tamir edilmişse sıra sizin olsun.

⁴¹ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 174; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 377.

⁴² el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 175; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 741.

⁴³ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 176; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 939.

Şahid: أَجَل ve جِير tasdik harfleridirler ve cümlenin başına gelmişler.⁴⁴

25-

بَكَرَ الْعَوَازِلَ فِي الصَّبَاحِ يَلْمَنِي وَالْمَهَنَّةَ وَيَقُولُ شَيْبٌ قَدْ عَلَاكَ وَقَدْ كَبُرْتَ فَقُلْتُ إِنَّهُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Sabah erken avazil denilen kınamacılar aşktan dolayı beni kınarlar. Ben de onları kınıyorum. Ve o kınamacı kadınlar bana derler ki, beyaz saçlara bürünmüşsün ve yaşlandın. Ben de dedim ki evet.

Şahid: إِنَّ harfî tasdik için gelmiş.⁴⁵

Sıla Harfleri (Zaide)

26-

مَا إِنْ رَأَيْتُ وَلَا سَمِعْتُ بِهِ كَالْيَوْمِ هَانِيٍّ أَنْيُقِ جُرْبٍ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Durayd b. Samme

Anlam: Bugün uyuz develeri tımar edip boyayan ve tedavi eden Hani'e gibisini ne gördüm ne de duydum.

Şahid : مَا إِنْ رَأَيْتُ : مَا sözünde مَا harfî nefyi pekiştirmek içindir ve bu مَا'den sonra te'kid için إِنْ zaid olarak gelmiştir. Bu cümlede مَا'den sonra gelen إِنْ nefyi te'kid için gelmiştir.⁴⁶

Tefsir Harfi

27-

وَتَقْلِبُنِي لَكِنْ إِيَّاكَ لَا أَقْلِي وَتَرْمِيَنِي بِالطَّرْفِ أَيُّ أَنْتَ مَذْنِبٌ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

⁴⁴ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 178.

⁴⁵ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 179; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, III, 256.

⁴⁶ El-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 181; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 113.

Anlam: Sen ey sevgili, Gözünde günahkar olduğum ifadesi var. Sen bana kıızıyorsun ama ben sana kızamıyorum.

Şahid: أي harfi makablini maba'diyle tefsir etmek için gelmiştir.⁴⁷

İstifham Harfleri

28-

سَائِلٌ فَوَارِسَ يَرْبُوعَ بِشَدَّتِنَا أَهْلُ رَأُونَا بِسَفْحِ الْقَاعِ ذِي الْإَكَمِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Zeydü'l Hayl

Anlam: Kuvvetimizi Yerbu' kabilesinin süvarilerinden sor. Yüksek dağın eteklerinde onlarla nasıl savaştığımızı görmediler mi?

Şahid: هل istifham harfinden önce ا hemzeyi istifham gelmiş. Şiirin zaruretinden dolayı iki istifham edatı beraber gelebilir.⁴⁸

29-

لَعَمْرُكَ مَا أَدرِي وَإِنْ كُنْتُ دَارِيًّا بِسَبْعِ رَمَيْنَ الْجَمْرِ أَمْ بِثَمَانٍ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Ömer b. Ebi Rebia

Anlam: Senin ömrüne yemin ederim ki, yedi taşla mı yoksa sekiz taşla şeytanı taşladılar (o kadınlar) bilmiyorum. Her ne kadar o tür işleri biliyorsam da bunu bilmiyorum.

Şahid: ام harfinin hemzeyi istifhamın takdirinden sonra gelmesidir.⁴⁹

Şart Harfleri

30-

هُوَ الْجَوَادُ الَّذِي يَعْطِيكَ نَائِلُهُ عَفْوًا وَيُظْلَمُ أَحْيَانًا فَيُظْلَمُ
وَإِنْ أَتَاهُ خَلِيلٌ يَوْمَ مَسْئَلَةٍ يَقُولُ لَا غَائِبٌ مَالِي وَلَا حَرَمٌ

⁴⁷ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 182; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, III, 257.

⁴⁸ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 188.

⁴⁹ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 189; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 235; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 144; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 1018.

Bahir: Basit

Söyleyen: Züheyr b. Ebi Sulma

Anlam: O (Hirem) öyle cömerttir ki, karşılıksız ve fazlasıyla ihsanda bulunuyor. Çok defa zulme uğradığı halde sabrediyor. Zor bir günde şayet bir dostu yanına gelip bir şey isterse, benim malım yabancıların malı değil, al götür, der.

Şahid : إن harf-i şarttır. أَتَاهُ خَلِيلٌ ise fiil-i şarttır. يَقُولُ ceza-i şarttır. Birincisi fiili mazi iken ikincisi muzaridir ve cezimalmamıştır. Bu da şiirin vezninin zaruretiyledir.⁵⁰

31-

تَعْدُونَ عَقَرَ النَّيِّبِ أَفْضَلَ مَجْدِكُمْ بَنِي ظَوَطَرَى لَوْلَا الْكَمِيُّ الْمُقْتَعَا

Bahir: Taviil

Söyleyen: Cerir

Anlam: Cılız develeri kesmeyi kendiniz için en iyi şeref addediyorsunuz. (Onların savaşçıları cılız develere benzetmiş). Ey Beni Zavteri kabilesi şayet silahlara bürünmüş kahramanlarınız olmasa böylelerini hesaba mı katacaktını?

Şahid: لَوْلَا الْكَمِيُّ sözünde isme has kullanılan لَوْلَا fiile tahsis edilmiş. İsim ise mahzup bir fiil olan تَعْدُونَ nun mef'ulu bihi olmuştur.⁵¹

Lam'ın Çeşitleri

32-

لِسَانُ الْفَتَى نَصْفٌ وَنِصْفُ فُؤَادِهِ فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا صَوْرَةُ اللَّحْمِ وَالْدَّمِ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Zübeyr b. Müslim

Anlam: Bir gencin dili onun yarısıdır, diğer yarısı da gönlüdür. Ortada kan, et ve suretten başka kalmadı.

Şahid: Cins ifade eden elif lam'ın اللَّحْمِ de kullanılmasıdır.⁵²

⁵⁰ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 190; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 200; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 399; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 878.

⁵¹ el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 193; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 510.

⁵² el-Meylani, *Şerhu'l-Muğni*, 198.

Müekked Nûn

33-

رُبَّمَا أَوْفَيْتُ فِي عِلْمٍ تَرْفَعُنْ ثَوْبِي سَمَالَاتُ

Bahir: Medid⁵³

Söyleyen: Cüzme b. Malik

Anlam: Çoğu kez yüksek dağlara tırmanıyordum. Kuzey rüzgarları elbisemi havalandırıyordu.

Şahid: ترفعن fiili, tekil ifade eden رُبِّ’den sonra nun-u müekkede-i muhaffafe ile gelmesidir.⁵⁴

34-

لَا تُهَيِّنَ الْفَقِيرَ عَلَيْكَ أَنْ تَرْكَعَ يَوْمًا وَالذَّهْرُ قَدْ رَفَعَهُ

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Fakiri hor görme, belki bir gün belin bükülür (fakir olursun). Zaman da onu yükseltir (zengin olur).

Şahid: لا تهين kelimesindeki nun, nun-u müekkede-i muhaffafe ile gelmiştir. Ancak burada kural gereği, “sakın lam” iltika-i sakineynden dolayı hazfedilmiştir.⁵⁵

Tenvîn

35-

أَقْلَى اللُّومِ عَاذِلَ وَالْعَتَابِ وَقَوْلِي إِنْ أَصَبْتُ لَقَدْ أَصَابَا

Bahir: Vafir

⁵³ Medid, sözlükte, ‘uzatılmış, yüksek’ anlamlarına gelir. Bu bahir, tef ilelirinin sebep ve vetedlerle yedi harf sayısına ulaşmasından dolayı, medid ismini almıştır. Failatün tef ilelisi, hafif sebeble başlamış, veted, ve hafif sebeble tamamlanmıştır. Medid bahri müsemmen, müseddese, murabba’ gibi nazım şekillerinde kendisini gösterir. Ama asli şekli müsemmendir. (İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, III, 396-397)

⁵⁴ el-Meylani, *Şerhu’l-Muğni*, 203; el-Galayini, *Cami’u’d-Durus*, III, 192; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, I, 136-137.

⁵⁵ el-Meylani, *Şerhu’l-Muğni*, 204.

Söyleyen: Cerir

Anlam: Kınama ve azarlamayı azalt ve terk et ey kınamacı. Ve de ki şayet ben isabet etmişsem o da görüşünde isabet etmiştir.

Şahid: أصابا sözünde أ zarurettten zaid gelmiş ve العتابا şeklinde gelmiştir. Tenvini terennüm-tenvini terennüm denilmesinin sebebi, terennüm harfi olan med ve lin harflerine bedel geldiği içindir.ses onunla güzelleştiği için- العتاب ismi ve أصاب fiili üzerine gelmiş.⁵⁶

36-

وقائم الأعماق خاوي المخترق مشتبهِ الأعلام لماع الخقق

Bahir: Recez

Söyleyen: Raviye

Anlam: Etrafı toz duman içinde, karanlık ve boş. Gelip geçenin yol izleri belli olmayan, serabın parlaklığı gözleri kamaştıracak şekilde olan o korkunç çöllerde (tek başıma çok defa yürüyordum).

Şahid: المخترق ve الخقق kelimeleri elif lamla beraber geldikleri halde üzerine tenvin dahil olmuş ve bu kafiyyeye, kafiyyeyi mukayyede denir. Yine tenvin-i ğali kafiyenin son kelimelerinde sakın olarak gelmesidir.⁵⁷

2.4. Değerlendirme

Şerhu'l-Muğni yazıldığından beri doğu medreselerinde ders kitabı olarak okutulup, Arapça gramerin özlü bir şekilde anlatıldığı bir eser olması hasebiyle istifade edilen bir eserdir. Şerhu'l-Muğni'de 36 tane beyit şahid getirilmiştir. Müellif birçok meselede şiirle istişhada başvurmuştur. Bu da onun şiirle istişhada verdiği önemi gösterir.Eserde geçen beyitler istişhad açısından iyi bir şekilde kullanılmıştır. Müellif bazı konularda istişhad olarak beyitlerden istifade etmemiştir, konuların tümü gramer açısından mühim olduğu için diğer konularda da istişhad getirilseydi daha iyi olurdu.

⁵⁶ el-Meylani, Şerhu'l-Muğni, 208; Bahaiddin Abdullah, İbn Akil, I, 22; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, I, 32.

⁵⁷ el-Meylani, Şerhu'l-Muğni, 208.

III. BÖLÜM

ŞERHU KATRU'N-NEDÂ'DAKİ BEYİTLERİN TAHLİLİ

3.1. İbn Hişâm: Hayatı ve İlmî Kişiliği

Tam adı Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullah b. Hişâm el-Ensârî el-Mısırî olan İbn Hişâm, 708 (1309) yılında Kahire'de doğdu. Öğrenimini burada tamamladı. Soyu ensarı teşkil eden iki kabileden biri olan Hazrec'e dayandığından el-Ensârî nisbesiyle anılır. Arapça konusundaki temel bilgileri sürekli olarak yanında bulunduğu Abdüllatîf b. Murahhal'den aldı. Arap dili ve edebiyatının yanında fıkıh ve tefsir gibi dinî ilimlerde de söz sahibi olan İbn Hişâm 5 Zilkade 761'de (17 Eylül 1360) Kahire'de vefat etti.

Arap gramerinin bütün inceliklerine vâkıf olan İbn Hişâm bu alanda kendisinden önceki çalışmaları inceleyip meslektaşlarıyla tartıştıktan sonra eğitim ve öğretimde en verimli yönetime ulaşmaya çalışmıştır. İbn Haldun, onun Nahiv ilminin öncülerinden olan Sîbeveyhi ve İbn Cinnî neslinden sonra bu alanın en büyük üstatlarından biri olduğunu söyler. İbn Hişâm'ın başarısı, keskin ve eleştirci bir zekânın yanı sıra disiplinli çalışmasından ve üslûbunun güzelliğinden kaynaklanmaktadır. Eserlerinde genellikle nahiv otoritelerinin görüşlerine yer vermiş, bunlar arasında tercihler yapmış, aynı zamanda kendi görüşlerini de ortaya koymuştur. İbn Hişâm dilde delil olma (istişhâd) açısından Kur'an'a ilk sırayı, hadise ikinci, şiire ise üçüncü sırayı verir.⁵⁸

Onun hakkında dönemin alimleri, hep takdirle ve övgüyle bahsetmişlerdir; Abdullah bin Ali es-Subki (771/1370) İbni Hişâm için “O, zamanın nahivcisiydi” demistir. İbni Haldun, (808-1405) “Bu asırda Mısır alimlerinden İbni Hişâm diye bilinen alimin değerli bir eseri bize geldi. Bu alim, i’rab’ın hüküm ve kaidelerini, kısa ve uzunca olmak üzere bu eserinde toplamış, harfleri, kelimeleri ve cümleleri incelemiş; Nahvin birçok bölümünden tekrarları çıkarmıştır.”⁵⁹

⁵⁸ M. Reşit Özbalıkcı, “İbn Hişâm en-Nahvi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999, XX, 74-77.

⁵⁹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, trc. Zakir Kadiri Ugan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986, III, 178.

3.2. Eserleri

1. *Muğni'l-lebîb 'An Kütübi'l E'ârîb*. 2. *el-İ'râb An Kavâidi'l-İ'râb* 3-*Evdahu'l Mesalik ala Elfiyyeti İbn Malik*(*Et-Tavzih ve Tavzihu'l-Hulasa*) 4. *Şüzûrû'z-Zeheb fî M'arifeti Kelâmi'l-'Arab*. 5. *Şerhu Şüzûri'z-Zeheb*. 6. *Katrü'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*. 7. *Şerhu Kat-ri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*. 8. *Şerhu Kasîdeti Bânet Sü'âd*. 9. *el-Cami'u's-Sağiri Fi'n-Nahv*. 10. *Tahlisü's-Şevâhid ve Telhîsü'l-Fevâ'id*. 11. *Şerhu'l-Lemhati'l-Bedriyye fî İlmi'l-Arabiyye*. 12. *Nüzhetü't-Tarf fî İlmi's-Sarf*. 13. *Şerhu Cümeli'z-Zeccâcî*. 14. *Hallü Elğaz ve Mesâ'il İ'rabiyye fî-Ayâtî'l-Kur'âniyye ve'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye*. 15. *İ'râbü Fâtihati'l-Kitâb ve'l-Bakara*. 16. *Elğazü İbn Hişâm fî'n-Nahv*. 17. *İ'tirâzü's-Şart Ale's-Şart*. 18. *İkametü'd-Delîl Alâ Sıhhati't-Temsîl ve Fesâdi't-Te'vîl*. 19. *Fevhu's-Şezâ fî Mes'eleti Keza*. 20. *el-Mebâhisü'l-Mardıyye el-Müte'allika bi-Meni's-Şartıyye*. 21. *Nüktetü'l İ'râb*. 22. *Mûkîdû'l-Ezhân ve Mûkîzü'l-Vesnân* 23. *Risale fî Tevcihi'n-Nasb fî İrâbî Kavlihim "fazlen ve luğaten ve ıstılâhan ve hilâfen ve eydan ve hellümme ceren"* 24. *Meseletü'l-Hikme fî Tezkîri "karîbin" fî kavlihî Teâlâ "İnne rahmeta'llahi karîbün mine'l-muhsinîn"*. 25. *el-Kavâidü's Suğrâ*. 26. *el-Mesâ'ilü's-Seferiyye fî'n-Nahv*. 27. *Mesâ'il fî İ'râbi'l-Kur'ân*. 28. *İ'râbu "Lâ İlahe İllallah"*. 29. *Mesâ'il ve Ecvibetühâ*.

3.3. Şerhu Katrü'n-Nedâ

Katru'n-Neda ve Beli's-Sadâ temel gramer kurallarını özlü ifadelerle anlatan bir metin niteliğindedir. Nahiv ağırlıklı olmakla birlikte kısmen sarf konularını da içeren eserde benzer konular birleştirilmiş, farklı görüşler ve hatalı bulunan fikirlerle, tercih edilen görüşler kısaca belirtilmiştir.

Uzun süre medreselerde ders kitabı olarak okunan eser hakkında şerh, haşiye, manzum ve tercüme türü birçok çalışma yapılmıştır. *Katru'n-Nedâ* üzerine başta müellifi olmak üzere birçok kişi şerh yazmıştır

İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-Nedâ ve Beli's-Sadâ* adlı eserinde, bazı alimlerin ihtilaflarını zikretmekle birlikte, bazen delile dayanarak farklı görüşlerin arasında tercihte bulunmuştur. İbn-i Hişâm, eserlerinde, şiirle istişhâda önem vermiş, *Şerhu*

Şuzûri 'z-Zeheb' de 239, Şerhu Katrü 'n-Nedâ' da 150 beyitle istişhâd yapmıştır.⁶⁰

3.4. Şerhu Katrü 'n-Nedâ' daki Şahid Beyitlerin Tahlili

Mu'rab ve Mebnî

1-

فلولا المزعجات من الليالي لما ترك القطاطيب المنام
إذا قالت حدام فصدفوها فإن القول ما قالت حدام

Bahir: Vafir

Söyleyen: Luceym b. Sa'b

Anlamı: Şayet rahatsızlık veren o geceler olmasaydı, yabancı güvercin tatlı uykusunu terk etmezdi. Hazame bir şey söyledi mi onu doğrulayın. Çünkü doğru söz Hazame'nin söylediği sözdür.

Şahid: حدام her iki yerde de faildir. حدام'de م kesre üzere mebni olduğu için meksur gelmiştir. Zira fail merfu' olmak zorundadır. Burada حدام ötre olmadığı için mahallen olarak değiştirilmiştir. Mebni olduğunun delili de budur.⁶¹

2-

منع البقاء تقلب الشمس وطلوعها من حيث لا تمسي
وطلوعها حمراء صافية وغروبها صفراء كالورس
اليوم أعلم ما يجيء به ومضى بفصل قضائه أمس

Bahir: Kamil

Söyleyen: Tuba' b. Akran

⁶⁰ Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Buğyetul Vu'at fî Tabakati'l-Luğaviyyin ve'n-Nuhat*, Kahire, 1326, II, 69; Ömer Ferruh, *Tarihu Edebi'l-Arabî*, I-VI, Beyrut, trs., M. Reşit Özbalıkcı, "Katrü 'n-Neda", *DİA*, İstanbul, 2003, XXV, 59-60; ez-Zirikî, *el-A'lam*, I-XI, Beyrut, 1389/1969, 238; M. Reşit Özbalıkcı, "Katrü 'n-Neda", *DİA*, İstanbul, 2003, XXV, 59-60.

⁶¹ İbn Hişam, *Katru 'n-Neda*, 14; Emil Bedî', *Mu'cem Mufasssal*, II, 897; Ebu'l-Feth Osman İbn Cinni, *el-Hasais*, thk. Muhammed Ali en-Neccar, Daru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, trs. I, 525; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 123; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 131; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 220.

Anlamı: Güneşin halden hale geçişi bekayı engelliyor. Çünkü doğduğu yerden batmıyor. Onun doğuşu saf kırmızıyken, batışı zaferan gibi sarıdır. Bugünle neyin geldiğini ben biliyorum. Lakin dün olan geçmiştir onu geri getiremem.

Şahid: Bu beyitlerin sonundaki امس meksur olarak gelmiş. امس kelimesi مضى fiilinin failidir. Buradan da anlaşılıyor ki امس kelimesi kesre üzere mebni olarak ve mahallen merfu' gelmiş. Çünkü fail daima ya lafzen merfu' veya takdiren merfu' veya mahallen merfu' olur. Burada da mahallen merfu' olmuş.⁶²

3-

لَقَدْ رَأَيْتُ عَجَباً مُدُّ أُمْسَا عَجَازاً مِثْلَ السَّعَالِي خَمْسَا
لَا تَرِكَ اللَّهُ لَهُنَّ ضَرْسَا يَأْكُلْنَ مَا فِي رَحْلِهِنَّ هَمْسَا
لَا لَقَيْنَ الدَّهْرَ إِلَّا تَعْسَا

Bahir: Recez

Söyleyen: el-‘Accac

Anlamı: Dün çok acaib bir şey gördüm. Gülyabani gibi beş tane koca karı gördüm. Yüklerinde ne varsa gizli gizli yiyorlardı. Allah onlar için diş bırakmasın, ömür boyu rahatlık görmesinler.

Şahid: مُدُّ أُمْسَا da مُدُّ أُمْسَا kafiyyede uyumlu olması için başına cer harfi geldiği halde meftuh olarak gelmiştir.⁶³

4-

وَمَنْ قَبْلَ نَادَى كُلُّ مَوْلَى قَرَابَةً فَمَا عَطَفَتْ مَوْلَى عَلَيْهِ الْعَوَاطِفَ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlamı: Sıkıntılara düşmeden önce herkes yakınına çağırıyordu. O olaylardan sonra hiçbir dost dostuna acımadı.

⁶² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 15; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 39; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 155.

⁶³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 17; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 42; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 132; el-‘Accac Abdullah b. Ru'be *Divan*, nşr. İzzet Hasan, Beyrut, 1971, II, 296; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, VII, 167; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 537.

Şahid: Beyitte وَمَنْ قَبْلَ ifadesinde muzafun ileyh olan ذلك hazfedilmiş ve قبل lafzına niyet edildiğinden başına gelen cer harfinden dolayı sonu mecrur olarak mu'reb gelmiş ve mu'reb sayılmıştır.⁶⁴

5-

لَعَمْرُكَ مَا أَدْرِي وَإِنِّي لَأَوْجَلْ عَلَى أَيَّنَا نَعْدُو الْمَنِيَّةُ أَوْلُ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Ma'n b. Evs el-Muzeni

Anlamı: Hayatına yemin ederim ki, ölümün hangimize önceden hükmedeceğini bilmiyorum. Ama korkuyorum.

Şahid: أول kelimesi damme üzere mebnidir. Mu'reb olursa mansub olur ve muzafun ileyhi hazfedilir. Mebni olduğundan dolayı muzafun ileyhinin manası kastedilmiştir.⁶⁵

6-

إِذَا أَنَا لَمْ أُؤْمَنْ عَلَيْكَ وَلَمْ يَكُنْ لِقَاؤُكَ إِلَّا مِنْ وَرَاءَ وَرَاءَ

Bahir: Tavil

Söyleyen: 'Utay b. Malik

Anlamı: Eğer sana göre ben güvenilir değilsem, ve seninle görüşmem uzaktan uzağa ise(ben senin dostun değilim).

Şahid: مِنْ وَرَاءَ وَرَاءَ başına cer harfî geldiği halde madmumdur. Bu da damme üzere mebni olduğunu göstermektedir. Bu da muzafun ileyhın hazfinin lafzi değil, manasının kastedilmesinden dolayıdır.⁶⁶

Fiil

⁶⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 20. İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 154. Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 235; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 571; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 322; Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Suyuti, *El-Hevami'l-Hevami' fi Şerhi Cemi'l-Cevami'*, Beyrut, 1998, I, 210.

⁶⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 33; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 161. Ma'n *Divan*, 39; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, VIII, 244; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, Lepzik, 1886, IV, 87.

⁶⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 25. İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 46. Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 16; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, VI, 504; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, IV, 87; Suyuti, *el-Hevami'*, I, 210.

7-

وَاللّٰهُ مَا لَيْلِيْ بِنَامٍ صَاحِبُهُ وَلَا مُخَالِطُ اللَّيَّانِ جَانِبُهُ

Bahir: Recez

Söyleyen: El-Fetani Ebi Halid

Anlamı: Vallahi gecenin sahibinin(kendisinin) gözüne uyku girmedi. Yan taraflarım yumuşak bir yere yaslanmadılar.

Şahid: Şahid: نَامٌ'deki نَامٌ fiili mazidir. ب harfi cerdir. Fiilin başına gelse de cümle te'vil edildiğinden bu durum caiz olmaktadır. Yoksa cer harfi isme hastır fiilin başına gelmez. Şayet gelirse te'vile ihtiyaç duyar.⁶⁷

8-

تَعَالِيْ اُقَاسِمُكَ الْهُمُومَ تَعَالِيْ

Bahir: Tavl

Söyleyen: Ebi Firas el-Hamadani

Anlam: Ey sevgilim! Gel , senin sıkıntılarını seninle paylaşacağım, gel.

Şahid: Şahid: تَعَالِيْ kelimesindeki ل harfinin meksur olarak gelmesi yanlış olarak telakki ediliyor. Doğrusu ise fetha ile gelmesidir. Yani doğrusu تَعَالِيْ dır. Musannifin bu şiiri misal vermesi, ل harfinin kesreli halinin yanlış olduğunu ve zarureten dolayı böyle geldiğine istişhad olduğunun delilidir. Hem ي'yi muhatabayı kabul etmesi müennes ve fiil olmasının da delilidir.⁶⁸

Harf

10-

وَمَهْمَا تَكُنْ عِنْدَ أَمْرِيْ مِنْ خَلِيقَةٍ وَإِنْ خَالَهَا تَخْفَى عَلَى النَّاسِ تُعَلِّمُ

Bahir: Tavl

Söyleyen: Züheyr b. Ebi Selma el-Müzeni

⁶⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 29; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IX, 388; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, III, 62; Ya'rub, *Mekasid en-Nahviyye*, IV, 3; Suyuti, *el-Hevami*, I, 6.

⁶⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 32; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 47; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 748.

Anlam: Herhangi birisinin yanında bir huy varsa, her ne kadar insanlardan gizlediğini zannediyorsa da bir gün açığa çıkacaktır.

Şahid: Bu beyitte *خَلِيقَةٌ* deki *من* nekre ve zaidir. Yine *مهما* i'rabtan mahal olmayıp sükün üzere mebni olan harf-i şarttır. Bazılarına göre *مهما* isim değil harftir.⁶⁹

11-

يَسُرُّ الْمَرْءَ مَا ذَهَبَ اللَّيَالِي وَكَانَ ذَهَابُهُنَّ لَهُ ذَهَابًا

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Gece ve gündüzün geçişi kişiyi sevindiriyor. Halbuki gece ve gündüzün geçişi onun geçişidir.

Şahid: *ما* harftir. Kendisinden sonraki fiili te'vili masdar yaparak öncekine göre hüküm verilir. Mesela, burada *ما ذهب*, *ما ذهب*'a te'vil edilerek *يسر* mefu'l olur. Ahfeş ve İbni Sirac *ما* için ismi mevsul demişlerdir.⁷⁰

Ğayr-i Munsariflerin İ'rabı

12-

رَأَيْتُ الْوَلِيدَ بْنَ الْيَزِيدِ مُبَارَكًا شَدِيدًا بِأَعْبَاءِ الْخُلَافَةِ كَاهِلُهُ

Bahir: Tavil

Söyleyen: İbn-i Meyade

Anlam: Velid oğlu Yezid'i mübarek gördüm. Hilafetin yükünü omuzuna şiddetle yüklenmişti.

Şahid: *رَأَيْتُ الْوَلِيدَ بْنَ الْيَزِيدِ* de *يَزِيد* ğayri munsariftir. Cer ve tenvin kabul etmezken *ال*'ı tarif başına gelmiş ve sonu mecrur olmuş, iki sebepten dolayı ğayri munsarif olmuş. Biri alemiyet diğeri de fiil vezninde gelmiş olması. *يَزِيد* üzerine gelen *ال*'ın iki durumda

⁶⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 37; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 944; Zuheyr b. Ebi Sulma *Divan*, Beyrut, 1944 s. 32; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, 330; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, III, 57; Suyuti, *el-Hevami*, II, 35.

⁷⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 41. Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 36; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VIII, 142-143; Suyuti, *el-Hevami*, I, 81.

gelme ihtimali vardır. Biri tarif için; çünkü yezidlerin arasında nekre olmasının ihtimali varken bu يزيد'in başına gelmesiyle nekrelikten çıkıp malum bir yezid oldu. İkincisi ise zaid içindir ve beytin zarureti için ال başına gelmiştir.⁷¹

Muzari Fiilin Nasbı

13-

إِذَنْ وَاللّٰهِ نَرْمِيهِمْ بِحَرْبٍ تُشِيبُ الطِّفْلَ مِنْ قَبْلِ الْمَشِيبِ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Hassan b. Sabit(ra)

Anlam: Vallahi, o zaman onlarla öyle bir savaşacağız ki, çocukları yaşlanmadan ihtiyarlaştırısın.

Şahid: نَرْمِي de إِذَنْ وَاللّٰهِ نَرْمِيهِمْ fiili ile mansub olmuş nasib ile mansub arasında olan kasem fasıl olarak gelmiştir. Nasb ile mansub arasına fasıl girse bile ameli iptal olmayıp yine fiili muzariyi mansub eder.⁷²

14-

أَقُولُ لَهُمْ بِالشَّعْبِ إِذْ يَأْسُرُونَنِي أَلَمْ تَيَأْسُوا أَنِّي ابْنُ فَارَسٍ رَهْدِمِ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Süheym b. Vesil el-Yerbu'i

Anlam: Vadide beni esir alırken onlara diyordum ki; benim Faris Zehdem'in oğlu olduğumu bilmiyor muydunuz?

Şahid: تَعْلَمُ kelimesi تَيَأْسُوا manasına gelmiştir. Bunu teyid eden أَلَمْ تَيَأْسُوا'un yerine أَلَمْ تَعْلَمُوا şeklinde gelmesidir.⁷³

⁷¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 53; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, II, 226; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 73; El-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, VII, 247; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 85; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 52; Suyuti, *el-Hevami*, I, 24.

⁷² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 59. İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 309; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 168. Hasan b. Sabit *Divan*, thk, Seyyid Hanefi Hasaneyn, Mearif, Mısır, 1977, 38; Ya'rub, *Mekasid en-Nahviyye*, IV, 106; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 168; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, III, 594; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, 693; Suyuti, *el-Hevami*, II, 7.

⁷³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 62.

15-

وَلَبِسُ عِبَاءَةً وَتَقَرَّ عَيْنِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ لُبْسِ الشُّفُوفِ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Meysun b. Bahdel

Anlam: Kalın bir aba giyip gözümün onunla aydınlanmasını, bu şeffaf elbiseleri giymeye tercih ederim.

Şahid: Bazen bir harfle isme atfedilen muzari fiil, cevazen gizli veya zahir ان'le mansub olur. Beyitte وتقر fiili لبس masdarına و'la atfedilerek تقر fiili cevazen gizli ان'le nasbedilmesindendir.⁷⁴

16-

لَأَسْتَسْهِلَنَّ الصَّعْبَ أَوْ أَدْرِكَ الْمَنَى فَمَا أَنْقَذَتِ الْأَمَالَ إِلَّا لِصَابِرٍ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Allah'a yemin ederim ki, isteklerime kavuşuncaya dek zorlukları kolaylaştıracağım. Zira emeller ancak sabırlı kimseye boyun eğer.

Şahid: Muzari fiili nasbenden edatlardan sadece اَنْ bazı harflerden sonra hazfedilmesine rağmen sonra gelen fiilin sonunu nasb eder. Bu harflerden biri de حتى anlamındaki او'dur. Nitekim beyitte او'den sonra gelen أدرك fiili gizli اَنْ'den dolayı mansub olmuştur.⁷⁵

17-

وَكُنْتُ إِذَا غَمَزْتُ قَنَاءَ قَوْمٍ كَسَرْتُ كُؤُوبَهَا أَوْ تَسْتَقِيمًا

Bahir: Vafir

⁷⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 65; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 192; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 314; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 151; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 180; İbn Sabban, *Haşiyetü İbn Sabban Ala Şerhu'l-Eşmuni*, Beyrut, trs., III, 313; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 267; Ya'rub, *Mekasid en-Nahviyye*, IV, 397; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, VIII, 323; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VII, 25.

⁷⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 69; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 173; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 299; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 145; İbn Sabban, *Haşiyetü İbn Sabban*, III, 295; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, III, 558; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 67.

Söyleyen: Ziyadü'l-A'cem

Anlam: Bir kavmin mızraklarının kabzasını yokladığım zaman ya çıkıntılarını kırardım, pürüzsüz düz olması hariç.

Şahid: أو edatı إلا manasında geldiği zaman da kendisinden sonra أن vucuben gizlenir ve sonra gelen muzari fiilin sonu nasb edilir. Nitekim beyitte أو'den sonra geldiği için تستقيما fiili gizli bir أن ile nasbedilmiştir.⁷⁶

18-

يَأْنَقُ سِيرِي عَقًّا فَسَيَحَا إِلَى سُلَيْمَانَ فَتَسْتَرِيحَا

Bahir: Recez

Söyleyen: Ebu'n-Necm el-İcli

Anlam: Ey devem! Hızlı adımlarla Süleyman'a yürü ki rahatlayalım.

Şahid: أن nefy veya emrin cevabının başında gelen ف'den sonra gelirse hasfedilip sonraki muzari fiil nasbedilir. Beyitte سيري emrinin cevabı olan فستريحا'nın başına geldiği için muzari fiilin sonu gizli bir أن'le mansub olmuştur.⁷⁷

19-

رَبِّ وَفَقْنِي فَلَا أَعْدِلُ عَنْ سَنَنِ السَّاعِيْنَ فِي خَيْرِ سُنَنِ

Bahir: Remel⁷⁸

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey Rabbim! Beni başarılı kıl ki, yolların en hayırlısında yürüyenlerin yolundan asla ayrılmayayım.

⁷⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 70; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 317; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 145; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 187; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 176; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, V, 15; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 66.

⁷⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 71; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 182; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 305; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 147; Ya'rub, *Mekasid en-Nahviyye*, IV, 387; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VII, 62; Suyuti, *el-Hevami*, I, 182.

⁷⁸ Remel: Remel kelimesi 'r-m-l' kökünden gelip, 'koşmak, kıymetli taşlarla süslemek' gibi anlamlara gelmektedir. Remel bahrinin müseddes, murabba' gibi bir takım nazım şekilleri vardır.(Yılmaz, *Arap Edebiyatında Aruz*, 95-112; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XI, 294-296)

Şahid: Bu beyitte dua olan وفقتي'nin cevabı فلا اعدل'de muzari fiil ف'den sonra gizli bir أن'le mansub kılınmıştır.⁷⁹

20-

هَلْ تُعْرِفُونَ لُبَانَاتِي فَأَرْجُو أَنْ تُقْضَى فَبِرْتَدَّ بَعْضُ الرُّوحِ لِلْجَسَدِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: İhtiyaçlarımın neler olduğunu biliyor musunuz. O ihtiyaçlarımın giderilmesini umuyorum. O zaman ruhumun bir kısmı cesedime dönecektir.

Şahid: ف'yi sebebiyeden sonra mukadder bir أن'i nasibe ile vücuben mansub olmuştur.⁸⁰

21-

يَا بَنَ الْكَرَامِ أَلَا تَدْنُو فُتُبْصِرَ مَا قَدْ حَدَّثُوكَ فَمَا رَأَى كَمْ مَسْمِعًا

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey asillerin oğlu! Onların sana bahsettiklerini görmek için yaklaşmaz mısın? Nitekim gören işiten gibi değildir.

Şahid: Beyit تدنوا فتبصر cümlesinde cevap olan تبصر, ف' den sonra gizli bir أن'le mansub yapılmıştır. إن'ın vücuben gizlendiği yerlerden biri de arz anlamındaki أ'ın cevabının başında gelen ف' den sonradır.⁸¹

22-

أَلَمْ أَكُ جَارَكُمْ وَيَكُونُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ الْمَوَدَّةُ وَالْإِحَاءُ

Bahir: Vafir

⁷⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 72; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 363; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 306; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 957; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, III, 563; Ya'rub, *Mekasid en-Nahviyye*, IV, 388; Suyuti, *el-Hevami*', II, 11.

⁸⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 73; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 258; Ya'rub, *Mekasid en-Nahviyye*, IV, 388.

⁸¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 74; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, s 308; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 147; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 507; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, 669; Suyuti, *el-Hevami*', II, 13.

Söyleyen: Hutaya

Anlam: Size komşu olsam da aramızda dostluk ve kardeşlik olsa olmaz mı?

Şahid: Bu beyitte ألمُ آن sorusunun cevabı olan يكن beraberlik(maiyet) و'ından sonra gizli bir أن' le mansub olmuştur.⁸²

23-

لا تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ عَارُ عَلَيْنِكَ - إِذَا فَعَلْتَ - عَظِيمٌ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ebu Esved ed-Düeli

Anlam: Yaptığın kötü şeyden başkasını sakındırma. Böyle yaptığında bu senin için büyük bir ayıptır.

Şahid: Bu beyitte تَأْتِي fiilinin cevabı لا تَنْهَ cümlesinde لا تَنْهَ و تَأْتِي fiilinin başında gelen beraberlik (maiyyet) anlamındaki و'dan sonra fiil gizli bir أن' le mansub olmuştur.⁸³

Muzari Fiilin Cezmi

24-

فَقَا نَبِكَ مَنْ ذِكْرِي حَبِيبٍ وَمَنْزِلَ بِسِقْطِ اللَّوَى بَيْنَ الدُّخُولِ فَحَوْمِلَ

Bahir: Tavi

Söyleyen: İmrü'l Kays

Anlam: Durun, sevgilinin ed-Dahul ile Havmel arasındaki Sıktu'l-Liva'da bulunan yurdunun hatırasına ağlayalım.

⁸² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 76; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 312; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 248; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, I, 287; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 278.

⁸³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 77; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 365; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 312; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 181; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 183; İbn Sabban, *Haşiye İbn Sabban*, III, 307; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 887. Ebi Esved ed-Düeli *Divan*, Thk. , Muhammed Hasan Al Yasin, Beyrut, 1972, 139; Suyuti, *el-Hevami*, II, 311; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VII, 24.

Şahid: نَبِكَ sözü fiili muzaridir. ف ile beraber gelmemiş fiili emir olan قَف'ın cevabında geldiği için نَبِكَ meczum olmuştur. Cezmi de sonundaki ي harfinin hazfiyledir.⁸⁴

25-

أَعْرَاكَ مِنِّي أَنْ حُبَّكَ قَاتِلِي وَأَنْتَكَ مَهْمَا تَأْمُرِي الْقَلْبَ يَفْعَلِ

Bahir: Tavl

Söyleyen: İmrü'l Kays

Anlam: Ne emredersen onu yerine getirmem ve senin aşkın uğruna ölmem seni böyle şımarttı, değil mi?

Şahid: يَفْعَلِ ile تَأْمُرِي fiili olan meczum sözü مهمما تأمر القلب يفعل'i meczum etmiştir. İlkini cezmi ن'un hasfiyle, ikincisinin de harekesinin hasfi ile meczumdur.⁸⁵

26-

أَنَا ابْنُ جَلَا وَطَلَّاعُ النَّنَايَا مَتَى أَضْعَ الْعِمَامَةَ تَعْرِفُونِي

Bahir: Vafir

Söyleyen: Sühaym b. Vesil er-Reyahi

Anlam: Ben Celâ'nın oğlu ve dağların patikalarında yürüyen adamım, ne zaman sarığımı çıkarsam beni tanırırsınız.

Şahid: تعرفون ile أضع iki fiil olan مَتَى buradaki الحمامة تعرفون cezmederek birincisinin harekesini hazfederek meczum etmiş, ikincisinde de ن 'u cem'i hazfederek onları kendisine fiili şart ve cezai şart yapmıştır. Buradaki nun ise vikaye nunudur. ي ise hasfedilmiştir.⁸⁶

⁸⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 80; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 358; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 794; İmrü'l Kays *Divanı*, 8; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 332; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 417; Suyuti, *el-Hevami*, II, 131.

⁸⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 85; İmrü'l Kays *Divan*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire, 1969, s.13; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VII, 43; Suyuti, *El-Hevami*, II, 211.

⁸⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 86; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1037; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-Şuara*, thk. Muhammed Şakir, Mısır, 1966, II, 643; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 255; İbn Yai's,

27-

إِذَا الْعَجْزَةُ الْعَجْفَاءُ كَانَتْ بِقَفْرَةٍ فَأَيَّانَ مَا تَعْدِلُ بِهِ الرِّيحُ تَنْزِلُ

Bahir: Recez

Söyleyen: Ümeyye b. Ebi ‘Aiz

Anlam: Cılız buzağı kurak bir yerde olduğunda, rüzgar onu hangi tarafa sürüklerse oraya düşer.

Şahid: تنزل ... تعدل.... أيان burada ismi şart olarak bu iki fiili hareketlerini düşürmek ile cezm ederek kendisine fiili şart ve cezai şart yapmıştır.⁸⁷

28-

حَيْثَمَا تَسْتَقِمُّ يُقَدِّرُ لَكَ اللَّهُ نَجَاحًا فِي غَابِرِ الْأُزْمَانِ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Doğru olduğun sürece, başka zamanlarda da Allah seni başarılı kılar.

Şahid: حَيْثَمَا تَسْتَقِمُّ يُقَدِّرُ cümlesinde حيثما تستقم'i şart, يقدر'i cevap olarak cezm etmiştir. Cezm alametleri ise sonlarındaki hareketlerin düşmesidir.⁸⁸

29-

وَأِنَّكَ إِذْ مَا تَأْتِ مَا أَنْتَ أَمْرٌ بِهِ تُلْفِ مَنْ إِيَّاهُ تَأْمُرُ آتِيَا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Şayet, yapılmasını emrettiğin şeyi; kendin yaparsan, emrettiğin kimselerin de bunu yerine getirdiğini görürsün.

Şerhu'l-Mufasssal, III, 62; İbn Hişam, Evdahu'l-Mesalik, IV, 126; el-Eşmuni, Şerhu'l-Eşmuni, II, 531; İbn Hişam, Muğnil-Lebib, I, 160; Suyuti, el-Hevami', I, 30.

⁸⁷ İbn Hişam, Katru'n-Neda, 88; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, II, 773; Suyuti, el-Hevami', II, 63.

⁸⁸ İbn Hişam, Katru'n-Neda, 89; Bahaüddin Abdullah, İbn Akil, II, 380; İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 337; el-Galayini, Cami'u'd-Durus, II, 194; İbn Sabban, Haşiye İbn Sabban, IV, 11; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, II, 1019; el-Bağdadi, Hizanetul-Edeb, VII, 20; el-Eşmuni, Şerhu'l-Eşmuni, III, 510; İbn Hişam, Muğnil-Lebib, I, 133.

Şahid: تلف إنما تأت cümlesinde, şart edatı إنما'tı şart تلف'ti ise cevap olarak cezm etmiştir. Cezm alametleri şartta ي'nın, cevabta ise son harekenin düşmesidir.⁸⁹

30-

فَأَصْبَحْتُ أَنَّى تَأْتِيهَا نَسْتَجِرُ بِهَا تَجِدُ⁹⁰

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Öyle oldun ki her nerede ona gelip ona sığınsan.

Şahid: أَنَّى تَأْتِيهَا نَسْتَجِرُ بِهَا تَجِدُ cümlesinde أَنَّى iki fiili cezmetiştir. Birincisi تأتي dir. İkincisi ise تَجِدُ dir.⁹¹

İsmi Mevsûl

31-

فَإِنَّ الْمَاءَ مَاءَ أَبِي وَجَدِّي وَبِئْرِي دُو حَفَرْتُ وَدُو طَوَيْتُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Sinan b. Fehl

Anlam: O su, babamın ve dedemindir. Benim kuyum ise benim kazdığım ve ördüğumdür.

Şahid: دُو حَفَرْتُ وَدُو طَوَيْتُ burada ذو kelimesi iki defa ismi mevsul olarak التي manasında gelmiş. Müennes gelmesinin sebebi بِئْر kelimesinin lafzi değil semai müennes

⁸⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 89; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 379; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 191; İbn Sabban, *Haşiye İbn Sabban*, IV, 11; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 653

⁹⁰ Beytin diğer yarısı ise şudur. حَطَبًا جَزْلاً وَنَاراً تَأْجَا Çok miktarda odun ve alevlenmiş ateş bulursun.

⁹¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 90; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, IV, 110.

Bahir: Tavis

Söyleyen: Tarafa b. el-‘Abd

Anlam: Günler sana bilmediğin şeyleri gösterecek ve beklemediğin kimse sana haberler getirecektir.

Şahid: *ما كنت جاهلا* burada *جاهل*’nın aslı *جاهل*’dır. İsmi mevsul olan *ما*’ye ait olan zamir hazfedilmiştir. Mevsulun zamirinin hazfi caizdir.⁹⁵

35-

نُصَلِّيَ لِلَّذِي صَلَّاتُ قُرَيْشٍ وَنَعْبُدُهُ وَإِنْ جَدَّ الْعُمُومُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Herkes inkar etsede Kureyşin namaz kıldığı zata ibadet ederiz.

Şahid: Mevsule ait olan zamir hazfedilmiş. Aslı *صَلَّاتُ قُرَيْشٍ*’dır, *ل* harfi ile mahallen macrurdur. *الذي* esresi *ل* harfinin zamiri ile. Hem mana hem de lafız esresi gibidir. Bu maddi ve manevi namaz kılarız manasınadır.⁹⁶

Zû’l Edat

36-

لَيْسَ عَلَى اللَّهِ بِمُسْتَنْكَرٍ أَنْ يَجْمَعَ الْعَالَمُ فِي وَاحِدٍ

Bahir: Seri⁹⁷

Söyleyen: Ebu Nevvas

Anlam: Bütün insanların güzel vasıflarını tek bir kişide toplamak, Allah’a zor gelmez.

⁹⁵ İbn Hişam, *Katru’n-Neda*, 108; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, I, 281; Tarafa b.el-‘Abd *Divan*, nşr. Fevzi Atavi, Beyrut, 1969, 66-67.

⁹⁶ İbn Hişam, *Katru’n-Neda*, 110; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, II, 881.

⁹⁷ Seri’: Seri’ kelimesi, ‘hızlı, süratli, çabuk, tez davranmak, seri olmak ve acele gitmek’ anlamlarına gelen *sira’an-sera’an-sür’aten* mastarlarından türemiştir.(İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, VIII, 151-154) Söylenişindeki serilik ve bu serilikteki ahenkten dolayı bu ad verilmiş olmalıdır. Müseddes ve murabba’ nazım şekillerinde gelir. Fakat asıl şekli müseddesdir.(Yılmaz, *Arap Edebiyatında Aruz*, 112-123)

Şahid: الْعَالَمَ kelimesindeki ال takısı isitğrak ifade eder, çünkü onun yerine mecazen كل kelimesi getirilebilir.⁹⁸

37-

ذَٰكَ خَلِيلِي وَذُو يُوَاصِلَنِي يَرْمِي وَرَائِي بِأَمْسَهُمْ وَأَمْسَلَهُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Cübeyr b. Ğanmete et-Tai

Anlam: O benim arkadaşımdır, bana sılayı rahim yaptığı gibi arkamdan da durmadan bana ok atıyor.

Şahid: Aslı بالسهم والسلمه dir. Burada أم harfi Himyer ve Tay luğatında ال‘ı ta‘rif yerinde kullanılır.⁹⁹

Mübteda ve Haber

38-

خَلِيلِي مَا وَافٍ بَعْدِي أَنْتُمْ إِذَا لَمْ تَكُونَا لِي عَلَى مَنْ أَقَاطِعُ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey dostlarım! İlişkimi kestiğim kişiye karşı benden yana olmazsanız bana verdiğiniz sözü yerine getirmiş olmazsınız.

Şahid: انتما kelimesi sıfat olarak üzerine nefiy ما’sı gelmiştir ve mübtedadır. ise onun failidir. Habere ihtiyaç duymaz. Mübteda; ismi fail, ismi mef’ul, sıfat-ı müşebbehe gibi nefy veya istifhama dayalı bir sıfat ise fail ile yetinir haber istenmez.¹⁰⁰

39-

أَقَاطِرُنْ قَوْمٌ سَلَمَى أَمْ نَوُوا ظَعْفًا إِنْ يَظْعَنُوا فَعَجِيبٌ عَيْشُ مَنْ قَطْنَا

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

⁹⁸ İbn Hişam, *Katru’n-Neda*, 114; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, I, 252.

⁹⁹ İbn Hişam, *Katru’n-Neda*, 114; İbn Yai’s, *Şerhu’l-Mufasssal*, IX, 17; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 47; Suyuti, *el-Hevami*, I, 79.

¹⁰⁰ İbn Hişam, *Katru’n-Neda*, 121; Bahaiddin Abdullah, *İbn Akil*, 122; el-Eşmuni, *Şerhu’l-Eşmuni*, I, 79; Suyuti, *el-Hevami*, I, 94.

Anlam: Selma'nın kavmi yerlerinde mi kalacak yoksa göç etmeye mi niyet etmiştir? Göç edeceklerse orada kalanlar için hayat, yaşanmaz hale gelir.

Şahid: قَاطِنٌ قَوْمٌ سَلَمَى cümlesinde قاطن soru edatı siyakından gelen bir mübteda olduğu için قوم onun faili olup haber istememiştir.¹⁰¹

Kane ve Kardeşleri

40-

صَاحِ شَمْرٌ ، وَلَا تَزَلْ ذَاكَرَ الْمَوْتِ ، فَتَنْسِيَانَهُ ضَلَالٌ مُبِينٌ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey arkadaş hazırlıklı ol ve ölümü devamlı an! Onu unutmak açık bir sapkınlıktır.

Şahid: Beyitte ذال fiili kendisinden önce nefy geçtiği için kurala uygun olarak şibh-i amel etmiş. Aslı صاحب olan صاح'da terhim vardır.¹⁰²

41-

أَلَا يَا اسْلَمِي يَادَارَمِي عَلَى الْبَلَى وَلَا زَالَ مِنْهَا لَبَجْرَ عَائِكَ الْقَطْرُ

Bahir: Tavis

Söyleyen: Zi'r-Rumme

Anlam: Ey Meyye'nin yurdu! Yok olmaktan emin olasın ve çorak toprakların dahi bolca yağmur görsün.

Şahid: Bu beyitte كان gibi amel eden fiillerden olan ذال den önce şibh-i nefy olan dua geçmiştir.¹⁰³

¹⁰¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 122; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 85; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 190; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 79.

¹⁰² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 127; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 212; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 234; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 278; İbn Sabban, *Haşiye İbn Sabban*, I, 228; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 1003; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 110; Suyuti, *el-Hevami*, I, 111.

¹⁰³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 128; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 214; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 235; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, III, 156; İbn Sabban, *Haşiye İbn Sabban*, I, 228; Emil Bedi',

42-

سَلِيَ إِنْ جَهِلْتَ النَّاسَ عَنَّا وَعَنْهُمْ فَلَيْسَ سِوَاءَ عَالِمٍ وَجَاهِلٍ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Samuel b. Adya

Anlam: Bilgin yoksa bizi ve onları insanlara sor. Çünkü bilenle bilmeyen bir değildir.

Şahid: Bu fiillerin haberleri isme dönen bir zamiri içinde bulundurmadağı veya daha başka bir engel olmadığı zaman isimlerinden önce gelebilirler. Bu Basra ekolüne göre caiz, Kufe ekolüne göre ise caiz değildir. Nitekim beyitte ليس' nın haberi olan سواء ismi عالم 'dan önce gelmiştir, yani nakıs fiille ismi arasına girmiştir. Zaten cumhurun görüşü de bu yöndedir.¹⁰⁴

43-

لَا طَيْبَ لِلْعَيْشِ مَا دَامَتْ مُنْغَصَّةٌ لَدَائُهُ بِادِّكَارِ الْمَوْتِ وَالْهَرَمِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ölüm ve yaşlılığın hatırlanmasıyla lezzetler acılaşıyor. Öyleyse böyle bir yaşamın tadı yok.

Şahid: Bazı nahivciler bu fiillerden دام' nın haberini önceki beyitte olduğı gibi isminden önce gelmeyeceğini iddia etmişlerdir. Cumhurun görüşü ise bunun aksinedir. Zira beyitte مادامت nakıs fiilin haberi olan منغصة ismi لذاته' dan önce gelmiştir. Bu beyit de Basralılar' ın görüşünü destekleyen bir delildir.¹⁰⁵

44-

Mu'cem Mufasssal, I, 366; *Zi'r-Rumme Divanı*, şrh. Ahmed b. Hatem el-Behelli, İman, Beyrut, 1982, 36; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 178; Suyuti, *el-Hevami*, I, 111.

¹⁰⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 130; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 100; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 283; İbn Sabban, *Haşiye İbn Sabban*, I, 232; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 722; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, X, 331.

¹⁰⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 134; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 219; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 242; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 282; İbn Sabban, *Haşiye İbn Sabban*, I, 232; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 297; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 112; Suyuti, *el-Hevami*, I, 177.

أَمْسَتْ خَلَاءٌ ، وَأَمْسَاهُلَهَا احْتَمَلُوا أَخْنَى عَلَيْهَا الَّذِي أَخْنَى عَلَى لُبِّدٍ

Bahir: Basit

Söyleyen: Nabiğa ez-Zubyani

Anlam: Sevgilimin diyarı boş kalmış, oranın sakinleri de göç etmişlerdir. Kartala kötülük yapan ona da kötülük yapmış.

Şahid: صار ‘nın manasına gelmiş. صار ‘nın manası ise halden hale geçiştir. Zira burada şair de önce dostlarıyla beraberken daha sonra onların yokluğundan ahu vah ediyor.¹⁰⁶

45-

أَضْحَى يُمَزَّقُ أَثْوَابِي وَيَضْرِبُنِي أَبْعَدَ شَيْبِي يَبْغِي عِنْدِي الْأَدْبَا

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: O adam beni dövdü ve elbiselerimi yırttı. Yaşlılığımdan sonra mı bende terbiye arıyor?

Şahid: أضْحَى efali nakiseden olan صار ‘nın manasına gelmiştir. Çünkü صار ‘nın manası halden hale geçiştir.¹⁰⁷

46-

تَطَاوَلَ لَيْلُكَ بِالْإِثْمِ وَبَاتَ الْخَلِيُّ وَلَمْ تَرْقُدِ
وَبَاتَ وَبَاتَتْ لَهُ لَيْلَةٌ كَلِيلَةَ ذِي الْعَائِدِ الْأَرْمَدِ
وَذَلِكَ مِنْ نَبَأِ جَاءَنِي خُبْرُهُ عَنْ بَنِي الْأَسْوَدِ

Bahir: Vafir

Söyleyen: İmrü'l-Kays

Anlam: El ismet denilen yerde gecen uzadı. Dost uyudu ama sen değil. Kendisi geceledi gecesi de geceledi. Gözüne çöp girmiş rahatsız birisinin gecesi gibi bu da Ben-i Esved'den bana bildirilen haberdendir.

¹⁰⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 134; en-Nabiğa el-Ca'di *Divan*, nşr, M.Nallino, Roma, 1953, 16; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IV, 5; Suyuti, *el-Hevami*, I, 114.

¹⁰⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 135; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 38.

Şahid: بات الخلي ve وبات ve وبانت له ليلة cümlesindeki üç defa بات fiili tamme olarak habere ihtiyaç duymadan failiyle iktifa etmiştir.¹⁰⁸

47-

أَبَا خُرَاشَةَ أَمَّا أَنْتَ ذَا نَفَرٍ فَإِنَّ قَوْمِي لَمْ تَأْكُلْهُمْ الضَّبْعُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Abbas b. Mirdas

Anlam: Ey Eba Huraşa! Şayet senin askerlerin varsa, gururlanma doğrusu benim kavmimi de sırtlanlar yememiş.

Şahid: Beyitte ذانفر أَمَّا أَنْتَ ذَا نَفَرٍ cümlesinin aslı كان iken كنكnt ذَا نَفَرٍ hazfedilip yerine getirilmiştir. ذَا نَفَرٍdaki muttasıl zamir munfasıla dönüşerek أَنْتَ olmuştur. أَنْتَ ile ما da idğam edilerek (kaynaştırılarak) أَمَّا şekline dönüşmüştür. Ayrıca burada mahzuf كان nın ذَا yı nasbetmesi fiillerin mahzuf olmalarına rağmen amel edebileceklerine delil teşkil etmektedir.¹⁰⁹

48-

لَا تَقْرَبَنَّ الدَّهْرَ آلَ مُطَرِّفٍ إِنَّ ظَالِمًا أَبَدًا وَإِنْ مَظْلُومًا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Leyla el-Ahyeliyye

Anlam: Zalim de olsa mazlumda olsa hiçbir zaman Al-i Mutarrife yaklaşıma.

Şahid: كان مظلوما وإن ظالما'nın aslı كان ظالما cümlesinde nakıs olan كان ismiyle beraber hazfedilmiştir. Haber olan ظالما ile مظلوما'nın 1, 1 hemze yazılacak şartiyenin akabinde kalmakla iktifa etmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 136; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 254; İmru'l Kays *Divan*, 185; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, 265; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 171.

¹⁰⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 140; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 265; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 186, Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 105; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 286; 244; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 516. Abbas b. Mirdas *Divanı*, 128; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IV, 13; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 99; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 119; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 35; Suyuti, *el-Hevami*, I, 23.

¹¹⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 141; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 94; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 839.

49-

لَا يَأْمَنُ الدَّهْرَ ذُو بَغْيٍ وَلَوْ مُلْكًا جُنُودُهُ ضَاقَ عَنْهَا السَّهْلُ وَالْجَبَلُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Luayn el-Munkeri

Anlam: Zulmeden, dağ ve ovalar askerlerine dar gelen bir kral bile olsa zamana güvenmesin.

Şahid: *لَوْ* cümlesinde *لَوْ*'i şartiyyeden sonra *كَانَ*'yi nakise ismiyle beraber hasfedilmiş *مُلْكًا* haber olarak *لَوْ*'ı şartiyyeden sonra gelmiştir.¹¹¹

Mâ'yı Nafiye

50-

بَنِي غُدَانَةَ مَا أَنْ أَنْتُمْ ذَهَبٌ وَلَا صَرِيفٌ وَلَكِنْ أَنْتُمْ الْخَزَفُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey Ben-i Ğudanete, siz ne altın ne de gümüşsünüz, siz sadece çömleksiniz.

Şahid: *مَا أَنْ أَنْتُمْ ذَهَبٌ* cümlesinde yer alan *ذَهَبًا* kelimesi üstün olması gerekirken *إِنْ*'i zaide *مَا*'yı nafiyyeden sonra gelerek amelinin iptal etmiştir. Zira *مَا* ve *لَا* harfeleri *لَيْسَ* amelinin yaparak ismini merfu' haberini mansub yaplar.¹¹²

Lâ'yı Nafiye

51-

تَعَزَّ فَلَا شَيْءَ عَلَى الْأَرْضِ بَاقِيًا وَلَا وَزَرَ مِمَّا قَضَى اللَّهُ وَاقِيًا

Bahir: Tavis

Söyleyen: Bilinmiyor.

¹¹¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 142; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 185; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 678; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 119; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 268.

¹¹² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 143; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 90/194; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 274; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 569; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IV, 119; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 121; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 25; Suyuti, *el-Hevami*, I, 123.

Anlam: Keşke gençlik geri gelse ve ihtiyarlığın bana neler yaptığını haber versem.

Şahid: ليت harfi müşebbehe bi'l fiildir, temenni manasındadır. Bu temenni de ya ulaşılması imkansız ya da özlem duyulan bir temennidir. İsmi mansub haberini merfu' yapmıştır.¹¹⁵

54-

فَوَاللّٰهِ مَا فَارَقْتُكُمْ قَالِيًّا لَّكُمْ وَلٰكِنْ مَا يُفْضَىٰ فَسَوْفَ يَكُونُ

Bahir: Tavis

Söyleyen: Efvah el-Evedi

Anlam: Allah'a yemin olsun ki, sizden küskün olarak ayrılmamıştım. Ancak, Allah'ın hükmettiği şey olacaktır.

Şahid: Burada ما لكن da iki şekilde gelebilir. Bazılarına göre لكن'den sonra ما'yı mevsul deyip لكن'nin ismi olarak, bazılarıda ما'yı kaffe diyerek لكن'yı amelden ilga etmişler ki burada da istişhad ما'yı kaffeyedir. Müşebbehü bil fiil harferinin sonuna ما' kaffe bitişik olarak gelirse amellerini iptal ediyor. Yine لكن'nin haberinin başında ف harfi gelmiştir ki bu da caizdir.¹¹⁶

55-

أَعِدْ نَظْرًا يَا عَبْدَ قَيْسٍ لِّعَلَّمَا أَضَاءَتْ لَكَ النَّارُ الْحَمَارَ الْمُقَيَّدَا

Bahir: Tavis

Söyleyen: Ferazdak

Anlam: Ey Abd-i Kays! Bir kez daha bak(gözünü aç), umulur ki, ateşin ışığı bağlanmış eşiği sana gösterecektir.

¹¹⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 148; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 92; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, II, 285.

¹¹⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 149; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 348; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 1000; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 348; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 108; Suyuti, *el-Hevami*, I, 110; Cami, *el-Fevaid*, I, 133.

Şahid: Şahid: لعل لعلماً أضأت cümlesinde لعلى'yi kaffe zaid لعل'nın sonuna gelerek لعل'nın isim ve haberindeki amellerini iptal etmiştir.¹¹⁷

İnne ve Kardeşleri

56-

عَلِّمُوا أَنْ يُؤْمَلُونَ ، فَجَادُوا قَبْلَ أَنْ يُسْأَلُوا بِأَعْظَمِ سُؤْلِ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Onlardan isteneceğini bildiklerinden daha büyük şey istenmeden hemen cömertlik etmeye başladılar.

Şahid: Bu beyitte ki علموا أن يؤملون cümlesinde hafifletilmiş أن'in haberi, çekimli fiille başlayan fiil cümlesi olmasına rağmen fiille أن'in arası adı geçen harflerden biriyle ayrılmamıştır. Bu az rastlanılan bir kullanım biçimidir.

Bazıları ise, buradaki أن'in muhaffefe olmayıp, masdariyye olduğu görüşündedirler.¹¹⁸

57-

بِأَنْكَ رَبِّعٍ وَغَيْثٍ مَرِيْعٍ وَأَنْكَ هُنَاكَ تَكُونُ الثَّمَالَا

Bahir: Mütekarib¹¹⁹

Söyleyen: Ka'b b. Zuheyr

¹¹⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 151; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 137; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 210; Farazdak *Divanı*, 13; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VIII, 57; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, 287; Suyuti, *el-Hevami*', I, 143.

¹¹⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 155; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*; I, 373; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 125; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 331; İbn Sabban, *Haşiye İbn Sabban*, I, 292; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 745; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 147; Suyuti, *el-Hevami*', I, 143.

¹¹⁹ Mütekarib kelimesi, 'yakın olmak, yakınlaşmak' manasına gelen kurb kökünden türemiştir. Tef'ilelerinde vetedlerin sebeblere en yakın olduğu vezin anlamında bu bahre mütekarib denildiği de söylenmektedir. Mütekarib bahrinin tam şekli, müsemmendir ve her tef'ile, fe'ulün vezninde gelir. Mütekarib bahrinde şiirler müsemmen, müseddés, murabba', müsebba' vb. nazım şekillerinde gelir. (İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, I, 662-669; Yılmaz, *Arap Edebiyatında Aruz*, 147-154)

Anlam: Sanki sen baharsın, her bitkiyi yeşertecek yağmursun, sanki sen orada başvurulan kurtarıcısın.

Şahid: ربيع أن cümlesindeki أن musakkale olan آن'den tahfif edilerek أن şeklinde okunmuş ve müşebbehü bil fiildir. ك'yi mahallen mansub yaparak kendisine isim ربيع'nu merfu yaparak kendisine haber yapmıştır.¹²⁰

58-

وَيَوْمًا تَوَافَيْنَا بَوَاجِهٍ مُقْسَمٍ كَأَنَّ ظَبْيِيَّةً تَعْطُو إِلَى وَارِقِ السَّلَمِ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Zeyd b. Erkam

Anlam: Birgün parlak bir yüzle bize geliyorsun, akasya ağacının yapraklarına uzanan bir ceylansın.

Şahid: ظبيية كأن buradaki كأن muhaffef musakkaleden olan كأن'dendir. Mansub olarak ona isim olmuş, haberi de hasfedilmiştir. Bazılarına gör de ameli iptal olmuş. Bazılarına göre ظبيية merfu' okunarak كأن'nın haberi olmuştur. İsmi ise hasfedilmiştir. Kimisine göre de amel etmemiştir. Muhaffef olduğu için lağvedilmiştir.¹²¹

59-

كَأَنَّ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْحَجُونِ إِلَى الصَّافَا أَنَيْسٌ ، وَلَمْ يَسْمُرْ بِمَكَّةَ سَامِرُ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Amr b. Haris

Anlam: Sanki Hacun (Mekke'de yüksek bir dağ) ile Safa arasında ve Mekke'de toplanıp birbirleriyle sohbet eden hiçbir dost yoktur.

¹²⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 157; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 370; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 642; *el-Bağdadi, Hizanetul-Edeb*, X, 384; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VIII, 157; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 31.

¹²¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 157; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 377; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 813; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VIII, 83; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 147; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 33; Suyuti, *el-Hevami*, I, 143.

Şahid: Şahid: كَانُ لم يكن burada كَانُ tahfif edilerek ismi hasfedilmiştir. fiil cümlesi onun haberi olarak gelmiştir.¹²²

60-

أَزَفَ التَّرْحُلُ غَيْرَ أَنَّ رُكَابَنَا لَمَّا تَزُلُ بِرَحَالِنَا وَكَأَنَّ قَدْ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Nabiğa

Anlam: Yolculuk vakti yaklaştı, oysa bineklerimiz hala yüklerimizle ve sanki gidecek gibiler.

Şahid: Bu beyitte iki şahid vardır. 1-Tahkik harfi olan قد'a terennüm tenvini yapışmıştır. Bu da terennüm tenvinin sadece fiile has olmadığına ve harfe de bitişebileceğine delildir. 2-Hafifletilmiş كَان'ın şan zamirinde amel etmesi caizdir. Eğer kendisinden sonra fiil cümlesi gelirse قد veya لم harflerinden birinin kendisiyle cümlenin arasına girmesi gerekir. Çünkü bu cümlecğin hasfedilmesi anlamın onsuz değerlendirilmesini gerektirmez. Zira hasif sadece görünüştedir.¹²³

61-

كَأَنِّي مِنْ أَخْبَارِ إِنْ وَلَمْ يَجْزِ لَهُ أَحَدٌ فِي النَّحْوِ أَنْ يَتَقَدَّمَ

Bahir: Tavi

Söyleyen: İbni 'Uneyn

Anlam: Sanki ben كَان'ın haberlerindenim. Zira hiçbir Nahiv alimi, haberinin mukaddem olmasını caiz görmemiştir.

Şahid: كَان'ın haberinin isimine mukaddem olmayacağının te'kididir. Şair kendisini bu zavallı habere benzetmiştir.¹²⁴

62-

أَنَا ابْنُ أَبَا الضَّيِّمِ مِنْ آلِ مَالِكٍ وَإِنْ مَالِكٌ كَانَتْ كَرَامَ الْمَعَادِنِ

¹²² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 159; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 375; İbn Manzur, *Lisan'ül Arab*, XIII, 109.

¹²³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 160; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 23; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 265; Nabiğa *Divan*, 89; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, VIII, 197; *İbn Yai's*, *Şerhu'l-Mufasssal*, VIII, 148; Suyuti, *el-Hevami*, I, 143.

¹²⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 162; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 263.

Bahir: Tavil

Söyleyen: et-Tırmımah

Anlam: Ben zulmü reddedenlerdenim ve ben Malik oğullarındanım. Çünkü Malik soyların en asillerindendir.

Şahid: İn'nin şeddesi kaldırılıp hafifletildiği zaman amel etmez. Yani ismi nasb, haberi ref etmez. Bu durumda da İn'i nafiye ile karıştırılmaması için haberine farika denilen ل bitişir. Fakat anlamın karıştırılmaması ihtimali olmadığından (olumsuzluk anlamı doğmadığından) bu ل terk edilebilir. Nitekim beyitte ismi ve haberiyle birlikte İn'in haberi olan كانت filinin başına bitişmemiştir. Çünkü beyitin anlamında bir yerginin olmadığı aksine medhin söz konusu olduğu rahatça anlaşılmaktadır. Bu nedenle şair ل'a (lam'ı farika) ihtiyaç duymamıştır.¹²⁵

Nafıyeyi Cins Lası

63-

لَا سَابِغَاتَ وَلَا جَاوَاءَ بِاسِلَةً تَقِي الْمَنُونَ لَدَى اسْتِيفَاءِ آجَالِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ecel geldiğinde ne kuvvetli zırhlar, ne de büyük ordular ölümden korur.

Şahid: سابغات sözünde, لا nefyi cins lasıdır, hükmünün cinsini nefy eden edattır. Ameli ise hurufu müşebbehe bi'l-fiil gibi isimini nasb haberini ref' etmesidir. Burada da صابغات de cinstir. سابغات ت ile cem' edilerek müennes bir cem' olarak mahallen mansub, meksurdur. ت cümleleri böyledirler.¹²⁶

64-

فَلَا أَبَ وَابْنًا مِثْلُ مَرْوَانَ وَابْنِهِ إِذَا هُوَ بِالْمُجْدِرِ ارْتَدَّى وَتَأَزَّرَا

¹²⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 165; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 299; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 367; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1031; et-Tırmımah *Divanı*, thk. İzzet Hasan, Suriye Kültür Bakanlığı, 1968. s. 512; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 145; Suyuti, *El-Hevami*, I, 141.

¹²⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 167; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 741; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 151; Suyuti, *el-Hevami*, I, 146.

Bahir: Tavi

Söyleyen: Rabi' b. Dab' el-Fezari

Anlam: Mervan ve oğlu gibi baba ve oğul yoktur. Çünkü onlar cömertliği kendilerine rida ve izar etmişler.

Şahid: 'فلا أب وابنأ' deki 'ل' yı nefyi cins lasıdır. أب Mahallen mansub onun ismidir. 'ابنأ' ise, 'أب' e atfedilerek mansub olmuştur.¹²⁷

Zanna ve Kardeşleri

65-

رَأَيْتُ اللَّهَ أَكْبَرَ كُلِّ شَيْءٍ مُحَاوَلَةً ، وَأَكْثَرَهُمْ جُنُودًا

Bahir: Vafir

Söyleyen: Hidaş b. Zuheyr

Anlam: Allah'ın güç bakımından her şeyden büyük, ordu bakımından da onlardan fazla olduğunu bildim.

Şahid: Mübteda'nın hükmünü iptal eden fiillerden bir grubu da mübteda ve haberi mefu'l olarak ikisini de nasb eden ظَنٌّ ve benzerleridir. Kulüb(duygu, düşünce, inanç ifade eden fiiller) ve Tahvil(dönüştürme ifade eden fiiller) fiilleri olmak üzere iki kısma ayrılırlar. Beyitte رأى fiili asılları mübteda ve haber olan الله lafzı celalini ve أكبر kelimesini birinci ve ikinci mefu'l olarak nasb etmiştir.¹²⁸

66-

دُرَيْتَ الْوَفَى الْعَهْدِ يَأْغُرُو فَاغْتَبَطَ فَإِنَّ اغْتِبَاطًا بِالْوَفَاءِ حَمِيدٌ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey Urve! Sen ahde vefa ile bilinirsin. Bu durum gıpta et. Zira vefakarlıklğa gıpta etmek güzel bir şeydir.

¹²⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 168; *İbn Hişam, Evdahu'l-Mesalik*, I, 165; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IV, 67-68; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 153; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 101; Suyuti, *el-Hevami*, II, 143.

¹²⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 170; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 330; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 208; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 155.

Şahid: Yakın anlamı ifade ederek iki mefu'l alan fiillerden biri de درى'dır. Çoğunlukla ikinci mefu'lunu ب harfi cerriyle alır. Fakat burada kendine has bir kullanımla harf-i cersiz gelmiştir. Beyitte yakın anlamında kullanılan درى fiili burada naibu'l-fail olarak kullanılan ت diğeri de الوفى olmak üzere iki mefu'l almıştır.¹²⁹

67-

وَحَلَّتْ بِيوتِي فِي يَفَاعٍ مُمْنَعٍ يُخَالُ بِهِ رَاعِي الْحُمُولَةِ طَائِرًا

Bahir: Tavil

Söyleyen: Nabiğa

Anlam: Evlerim korunmuş bir tepedir. Deve kervanını uzaktan gördüğü için bir kuş zannediyordu.

Şahid: يُخَالُ بِهِ رَاعِي الْحُمُولَةِ طَائِرًا cümlesindeki يخال ruchanlık(yakın, kesinlik) ifade eden bir fiildir. Aslında mübteda ve haberin başına gelerek mübteda ve haberi nasb edip kendisine birinci mefu'l ve ikinci mefu'l yapar. Dolayısıyla رَاعِي birinci mefu'l, طَائِرًا ise ikinci mefu'ldur.¹³⁰

68-

رَعَمْتُنِي شَيْخًا وَلَسْتُ بِشَيْخٍ إِنَّمَا الشَّيْخُ مَنْ يَدُبُّ دَبِيبًا

Bahir: Hafif

Söyleyen: Ebu Ümeyye Evs el-Hanefi

Anlam: O kadın beni ihtiyar zannetti, halbuki ben ihtiyar değilim. Zira ihtiyar yürürken sendeleyendir.

¹²⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 171; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 296; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 181; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 332; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 231; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 156; Suyuti, *el-Hevami*, I, 149.

¹³⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 172; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 300; Nabiğa *Divan*, 69; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 54

Şahid: زَعَمْتَنِي شَيْخًا cümlesinde, زعم ruchanlık ifade eden bir fiildir. Aslı mübteda ve haber olan iki ismi nasb ederek kendisine mefu'l etmiştir. Birinci mefu'l زعمتني'deki ي'yi mütekellimdir. شيخا ise ikinci mefu'l'dur.¹³¹

69-

أَبَا لَأَرَا جِيزَ يَابْنَ اللَّؤْمِ تُوعِدُنِي وَفِي الْأَرَا جِيزَ خِلْتُ اللَّؤْمِ وَالْخَوْرُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Cerir

Anlam: Ey şerefsiz adam! Sen Recez bahriyle mi beni tehdit ediyorsun. Kanımca esas adilik ve zayıflık recez bahrini kullanmadadır.

Şahid: خِلْتُ cümlesinde خلت fiili, faili ile beraber mübteda olan اللَّؤْمِ ü ile, haber olan فِي الْأَرَا جِيزَ arasında gelmiş ve ameli ilğa edilmiştir. Şek ve yakın fiilleri mansub edip kendisine mefu'l edecek olan mübteda ve haberin ortasına tavassut veya ikincisinin sonunda tehhür ederse ameli ilğa olur, almel etmez.¹³²

70-

مَا قَدْ ظَنَنْتُ فَقَدْ ظَفِرْتُ وَخَابُوا الْقَوْمُ فِي أَثَرِي ظَنَنْتُ ، فَإِنْ يَكُنْ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Söz konusu kavmin benim arkamda olduğunu zannettim. Şayet zannettiğim gibi ise ben zafer kazandım, onlar da hezimete uğradılar.

Şahid: ظَنَنْتُ cümlesinde, nasih fiil olan ظَنَنْتُ fiili mübteda ve haber olan الْقَوْمُ فِي أَثَرِي den sonra gelmiştir. Ameli ilğa olmuş. Şayet başta gelmiş olsaydı, الْقَوْمُ'yı mansub yapıp الْقَوْمُ mefu'l olacaktı. (ilğa, lafzen ve mahallen amelin iptal edilmesidir).¹³³

71-

¹³¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 172; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 48; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 156

¹³² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 174; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 48; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 257; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VII, 84; İbn Manzur, *Lisanu'l 'Arab*, XI, 226.

¹³³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 175; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 51.

وَلَقَدْ عَلِمْتُ لَتَأْتِيَنَّ مَنِيَّ إِنَّ الْمَنَايَا لَا تَطِيشُ سِهَامَهَا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Lebid

Anlam: Benim ölümümün geleceğini kesin bildim. Çünkü ölümün oku hedeftan sapmaz.

Şahid: وَلَقَدْ عَلِمْتُ لَتَأْتِيَنَّ مَنِيَّ cümlesincede علمت'nün şe'ni mübtada ve haberi mansub ederek kendisine mefu'l yapması lazımken kasem cevabının ل'ından önce geldiği için amelden ta'lik edilmiş(amelin mahallen değil, lafzen iptal edilmesidir). Şek ve yakın fiillerinin kelamın başında gelmesi gereken ما, لا ve ل'ı nafiye, ل'ı iptidaiye ve ل'ı kasemiyeden önce gelseler ameli ta'lik ediliyor. Yani mahallen değil lafzen iptal oluyor.¹³⁴

72-

وَمَا كُنْتُ أَدْرِي قَبْلَ عَزَّةَ مَا الْبَكَى وَلَا مَوَجَّعَاتِ الْقَلْبِ حَتَّى تَوَلَّتْ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Küseyr 'İzze

Anlam: Ben Azze'yi tanımadan önce ağlamanın ne olduğunu ve kalbinin acılarının ne olduğunu bilmezdim.

Şahid: وَمَا كُنْتُ أَدْرِي قَبْلَ عَزَّةَ مَا الْبَكَى cümlesinde, أدري kalbi(şek,yakin) fiillerinden olup, mübtada ve haberi mansub yapıp kendisine mefu'l yapması lazım iken ما'yı nafiyeden önce geldiğinden ameli ta'lik edilmiştir.¹³⁵

Fâil

73-

¹³⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 176; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 376; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IX, 159; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 161; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, II, 401; Suyuti, *el-Hevami'*, I, 154.

¹³⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 178; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 379; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 149; Küseyr 'İzze *Divanı*, thk. İhsan Abbas, Sekafe, Beyrut 1971 59; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IX, 144; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 162.

جَاءَ الْخِلَافَةَ أَوْ كَانَتْ لَهُ قَدْرًا كَمَا أَتَى رَبَّهُ مُوسَى عَلَى قَدَرٍ

Bahir: Basit

Söyleyen: Cerir

Anlam: Hilafetle geldi veya hilafet ona mukadderdi. Hz. Musa'nın Rabbine muvaffakiyetle geldiği gibi.

Şahid: *أَتَى رَبَّهُ مُوسَى* cümlesinde, mefu'lu bihi olan *ربه* fail olan *موسى*'ya mukaddem olmuştur. Üstelik mefu'lu bihi olan *رب* fail olan *موسى* ya gönderilen zamirle izafe edilmiştir. Bu durumda zamir rütbe itibariyle mukaddem olan *موسى* ya racidir. Ve bu şekil idmar-ı kable zikir Nahivcilerce caizdir¹³⁶

Nâib-i Fâil

74-

وَإِنْ مُدَّتِ الْأَيْدِي إِلَى الزَّادِ لَمْ أَكُنْ بِأَعْجَلِهِمْ ، إِذْ أَجْسَعُ الْقَوْمَ أَعْجَلُ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Şanfara el-Ezdi

Anlam: Eller azığa uzanırsa ben onların en acelecisi olmam. Çünkü kavmin en aç gözlüsü en aceleci olanıdır.

Şahid: Zaid olan *ب* bazen *لم* ile menfi muzari siğasındaki *كان*'nin haberine bitişir. Bu da az bir kullanımdır. *لم أَكُنْ بِأَعْجَلِهِمْ* cümlesinde *ب* ile menfi *أَكُنْ* fiilinin haberi olan *أَعْجَلِهِمْ*'in başına gelmiştir.¹³⁷

75-

وَإِنَّمَا يُرْضِي الْمُنِيبُ رَبَّهُ مَا دَامَ مَعْنِيًّا بِذِكْرِ قَلْبُهُ

Bahir: Recez

¹³⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 184; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 425; Cerir b. Atiyye *Divan*, nşr. İsmail Abdullah es-Savi, Kahire, 1353, s.275; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, XI, 69; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 62; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 178; Suyuti, *el-Hevami*, II, 134.

¹³⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 188; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 674; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 295; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 123; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, II, 560; Suyuti, *el-Hevami*, I, 127.

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Rabbine dönen –tevbe eden- kişi ancak, kalbi zikirle meşgul olduğu müddetçe, Rabbini razı eder.

Şahid: مَعْنِيًّا بِذِكْرِ قَلْبُهُ cümlesinde, car ve mecrur olan بِذِكْرِ ismi meful olan مَعْنِيًّا'na naibi fail olmuştur. Halbuki kalemde mefu'lu bihi olan قَلْبُهُ mevcut olduğu halde şaz olarak şiirde bu şekilde kullanılmıştır. Şayet kelimde mefu'lu bihi yoksa zarf, car ve mecrur veya masdar naibi fail olabiliyor.¹³⁸

76-

سَبَقُوا هَوًى وَأَعْنَقُوا لِهَوَاهُمْ فَتُخَرُّمُوا ، وَلِكُلِّ جَنْبٍ مَصْرَعٌ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ebu Zueyb el-Huzeli

Anlam: Onlar kendi arzularına koştular ve benim arzum hususunda beni geçtiler. Öldüler, zaten herkesin öleceği bir yeri vardır.

Şahid: Mütekellim ى'sına muzaf olan maksur ismin sonundaki elif bazen ى'ya dönüştürülür. Bu ise Huzeyl lehçesidir. Beyitte aslı هَوًى iken ى'ya dönüştürülerek هَوًى şeklinde kullanılmıştır.¹³⁹

İştigâl

77-

لَا تَجْزَعِي إِنْ مُنِيسًا أَهْلَكْتُهُ فَإِذَا هَلَكْنَا فَعِنْدَ ذَلِكَ فَاجْزَعِي

Bahir: Kamil

Söyleyen: Nemr b. Tevleb

Anlam: Kıymetli malı harcarsam üzülme! Ölürsem işte o zaman üzül.

¹³⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 189; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 149; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 184.

¹³⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 191; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 90; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 199; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 523; İbn Yai's, *Şerhu'l Mufasssal*, III, 33; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 331.

Şahid: İştigal, mefu'l durumundaki ismin amilinden önce gelip amilinde o isme dönen bir zamirde amel etmesi demektir. Bu ismin(müşteğal) nasbı konusunda nahivciler ihtilaf etmişlerdir. Cumhura göre mezkur amille lafız bakımından aynı ya da eş anlamlı gizli bir fiille mansubdur. Kufelilere göre ise hem isimde hem de onun zahirinde amel eden mezkur fiille mansubdur. Beyitte **مَنْفَسَا** **إِنْ مَنْفَسَا أَهْلَكْتُهُ** cümlesinde, şart edatı **إِنْ**'den sonra gelmesine rağmen merfu' rivayet edilmiştir. Amili olan **أَهْلَكَتْ** ise ona ait **•** zahirinde amel etmiştir. **مَنْفَسَا** şeklinde mansub olarak rivayet edenler ise zikredilen cevaza karşı çıkarlar.¹⁴⁰

Tenazu'

78-

141

.....

جَفَوْنِي وَلَمْ أَجِفْ الْأَخْلَاءَ إِنِّي

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Onlar bana eziyet ettiler. Ben ise dostlarıma asla eziyet etmem.

Şahid: **جَفَوْنِي** **وَلَمْ أَجِفْ الْأَخْلَاءَ** cümlesinde, **جَفَوْنِي** ve **أَجِفْ** kelimeleri **الْأَخْلَاءَ** üzerinde tenazu' ediyorlar. **أَجِفْ** amel edip kendisine mefu'l yapmış, çünkü o mansub olarak istiyor. **جَفَوْنِي**'ye de aynı cinsten bir fiil takdir ediyoruz. Veyahut **جَفَوْنِي** onda amel edip kendisine fail yapıyor. **أَجِفْ**'ya da aynı cinsten bir mefu'l takdir ediyoruz.¹⁴²

79-

وَلَوْ أَنَّ مَا أَسْعَى لِأَدْنَى مَعِيشَةٍ كَفَانِي - وَلَمْ أَطْلُبْ - قَلِيلٌ مِنَ الْمَالِ

Bahir: Tavi

Söyleyen: İmru'l Kays

¹⁴⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 195; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 551; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 314; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 38; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 188; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 166.

¹⁴¹ Yukarıdaki şiirin diğer yarısı da şu şekildedir. **لَعَنَ جَمِيلٌ مِنْ خَلِيلِي مُهْمَلٌ**

¹⁴² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 197; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 70; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 200; *el-Eşmuni*, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 204; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, II, 489.

Anlam: Şayet ben az bir rızık için çalışsam. Bana az mal da yeterlidir, ama ben az mal istemem.

Şahid: وَلَمْ أَطْلُبْ كَفَايَ وَلَمْ أَطْلُبْ قَلِيلٌ cümlesinde, iki amil olan كفا ve لم mukaddem olmuş, ma'mul olan قليل muahhar olmuştur. Muahhar olduğu halde, nahivcilerce tenazu'dan sayılmamıştır. Çünkü tenazu'un sıhhat şartı iki amilin muahhar olan ma'mule teveccüh ederek amel etmesiyle beraber mananın sahih kalması şarttır.¹⁴³

80-

أَلَا يَا عِبَادَ اللَّهِ قَلْبِي مُتَمِّمٌ بِأَحْسَنِ مَنْ صَلَّى وَأَقْبَحِهِمْ بَعْلًا

Bahir: Tavil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey Allah'ın kulları! Kalbim aşktan hastadır. Ve kalbim en güzel namazı kılan ve kocası en çirkin olana aşıktır.

Şahid: يَا عِبَادَ اللَّهِ cümlesinde, يا nida harfidir. عباد lafzen mansub, الله lafzına izafe edilmiş يا'nın münadasıdır.¹⁴⁴

81-

أَيَا رَاكِبًا إِمَّا عَرَضْتَ فَبَلَّغًا نَدَامَايَ مِنْ نَجْرَانَ : أَنْ لَا تَلَاقِيَا

Bahir: Tavil

Söyleyen: Abd Yağus

Anlam: Ey süvari! Aruz (Mekke ve Medine arası bir yer)'a gelirsene, Necran'dan olan dostlarıma bundan böyle artık buluşmanın olmayacağını haber ver.

Şahid: Münada, marife veya nekre olan müfred bir kelime olursa, hangi hal üzere mefu'l olmuşsa o hal üzere mebni olur. Münada olmazdan evvel de mebni bir kelime ise münadalıktan sonra damme üzere mebnilik takdir edilir. Muzaaf, şibh-i muzaaf veya belli bir şeyin kastedilmediği nekre olursa o zaman da mansub olur. Nitekim beyitte. . . .

¹⁴³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 199; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 756; İmru'l Kays *Divan*, 139; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 327; Suyuti, *El-Hevami*', II, 110; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, IV, 76.

¹⁴⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 202; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 653; Suyuti, *el-Hevami*', II, 70.

أيا راکبا ifadesinde راکبا ğayr-i maksud nekre isim mansub olmuştur. Zira şair burada belirli bir süvariye hitab etmemektedir.¹⁴⁵

82-

وَلَسْتُ بِرَاجِعٍ مَا فَاتَ مِنِّي بِلَهْفٍ وَلَا بِلَيْتٍ وَلَا لَوْ أَنِّي

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Kaçırdıklarımı hasret çekmekle keşkeyle veya ben böyle yapmasaydım da şöyle olmazdı ifadeleriyle geri gelme isteğinde bulunmam.

Şahid: بِأَيْتٍ وَلَا بِأَيْتٍ cümlesinde, بِأَيْتٍ ve بِأَيْتٍ hazfedilmiş, nida harfî olan بِا'nın münadası olarak gelmiştir.¹⁴⁶

83-

يَا ابْنَ أُمِّي وَيَا شَقِيقَ نَفْسِي أَنْتَ خَلَفْتَنِي لِذَهْرِ شَدِيدٍ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Ebu Zeyd

Anlam: Ey annemin oğlu! Ve ey nefsimin biricik öz kardeşi! Sen beni şiddetli bir asırda senin yardımına muhtaç olduğum bir zamanda bırakıp gittin.

Şahid: *يَا ابْنَ أُمِّي* de, *يَا*'yı mütekellim sabit olduğu halde münada olan *ابن* kelimesi *يَا*'nın muzafının muzafı olmuş, *يَا*'yı mütekellimin bu halde gelmesi çok azdır.¹⁴⁷

84-

يَا ابْنَةَ عَمَّا لَا تَلُومِي واهجعي

Bahir: Recez

¹⁴⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 203; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 111; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 18; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 266; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1080; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, II, 194; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, I, 128; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 445.

¹⁴⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 205; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1025; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, VI, 38; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 131; el-Esmuni, *Şerhu'l-Esmuni*, II, 332.

¹⁴⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 205; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 40; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 285; *el-Eşmuni*, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 457; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 12; Suyuti, *el-Hevami*', II, 54.

Söyleyen: Ebi Necm

Anlam: Ey amcamın kızı! Beni suçlama ama sen rahat uyu.

Şahid: *يَا ابْنَةَ عَمَّا* cümlesinde, *ي*'yi mütekellimden munkalib olan elif münadının muzafun ileyhinde sabit olmuştur.¹⁴⁸

Münâda'ya Tabi Olanlar

85-

يَا حَكْمُ الْوَارِثُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ

Bahir: Recez

Söyleyen: Ru'bete b. A'ccac

Anlam: Ey Abdulmelik'in varisi olan Hakem!

Şahid: *يَا حَكْمُ الْوَارِثُ* cümlesinde, *حكم* damme üzere mebni ve münadadır. *الْوَارِثُ* kelimesi *حكم*'nin sıfatıdır. Merfu' olarak okunsa münadanın lafzına nazarandır. Mansub olarak okunsa münadanın mahalline göredir.¹⁴⁹

86-

فَمَا كَعَبَ بْنَ مَامَةَ وَابْنُ سُعْدَى بِأَجْوَدَ مِنْكَ يَا عُمَرُ الْجَوَادَا

Bahir: Vafir

Söyleyen: Cerir

Anlam: Ey civanmert olan Ömer! Ka'b ibni Mame ile İbn Su'da kesinlikle senden cömert değildirler.

Şahid: *الْجَوَادَا* kelimesi *عمر*'in sıfatıdır. *عمر* damme üzere mebnidir. *الْجَوَادَا* kafiyye riayet için daima mansub okunur, merfu' okunmasında caizdir.¹⁵⁰

87-

¹⁴⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 208; *İbn Hişam, Evdahu'l-Mesalik*, IV, 41; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 364; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 12; Suyuti, *el-Hevami*, II, 54.

¹⁴⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 209; Ru'bete *Divan*, 117-118; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 3.

¹⁵⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 210; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 435; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 191; Cerir *Divan*, 135; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IV, 442; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 447; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, 19; Suyuti, *el-Hevami*, I, 176.

أَلَا يَا زَيْدُ وَالضَّحَّاكُ سِيرَا فَقَدْ جَاوَزْتُمَا خَمْرَ الطَّرِيقِ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey Zeyd ve Dehhak! İkiniz yürüyün. Ağaçlarla kaplı yolu aştınız.

Şahid: الضَّحَّاكُ يَا زَيْدُ sözünde زَيْد damme üzere mebnidir ve mahallen mansubtur. الضَّحَّاكُ Münadaya و harfi ile atfedilmiştir.¹⁵¹

88-

.....¹⁵² يَا صَاحِ يَاذَا الضَّامِرُ الْعَنْسِ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Halid b. Muhacir

Anlam: Ey Arkadaş! Ey beli ince ve zayıf olan devenin sahibi!

Şahid: الضَّامِرُ الْعَنْسِ de ذا mebni olan münadadır. الضَّامِرُ onun sıfatıdır. ال ile

beraber gelmiş, merfu' ve mansub okunabilir.¹⁵³

Terhîm

89-

يَا مَرُو ، إِنَّ مَطِيَّتِي مَحْبُوسَةٌ تَرْجُو الْحَبَاءَ وَرَبُّهَا لَمْ يَيْئَاسْ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ferazdak

Anlam: Ey Mervan! Benim bineğim alıkonmuştur. Bir şeyin ona verilmesini ümit ediyor, oysa sahibi de ümitsiz değildir.

Şahid: مَرُو da مرو'nın aslı مروان dır. مروان sonundaki ن ile 'in hasfî ile tahfif edilmiş ve münada olmuş. ن hasfedilmiş, dolayısıyla ا illet harfî olması hasebiyle hasfî

¹⁵¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 211; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, I, 129; Suyuti, *el-Hevami*, II, 142.

¹⁵² Yukarıda geçen beyitin devamı budur. وَالرَّحْلَ وَالْاِقْتَابَ وَالْجِلْسَ

¹⁵³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 211; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 8.

daha evladır. Buna da münada-i Murahham deniliyor. Nitekim Tarhim: Tahfif için bir ismin sonundaki bir veya iki harfin hasfidir.¹⁵⁴

90-

..... قَفِي فَاَنْظُرِي يَا اَسْمُ هَلْ تَعْرِفِيْنَهٗ¹⁵⁵

Bahir: Tavl

Söyleyen: Amr b. Ebi Rebi'a el-Mahzumi

Anlam: Ey Esmâ! Dur bak, acaba sen onu tanıyor musun.

Şahid: يا'nın aslı أسماء'dır. Hemze ile elif hasfedilerek terhim edilmiş ve münada olmuş.¹⁵⁶

91-

..... تَنَكَّرْتُ مِنَّا بَعْدَ مَعْرِفَةِ لَمِي¹⁵⁷

Bahir: Tavl

Söyleyen: Evs b. Hucr

Anlam: Sen Lemis'i tanıdıktan sonra bizi tanımamazlıktan geldin. Tanımamazlıktan geldin.

Şahid: لمي'nın aslı لميس'dır. Sonu(murahham) tahfif için hasfedilmiş münadadır.

Sonundaki س harfi hasfedilmiştir.¹⁵⁸

92-

يَا لَقَوْمِي وَيَا لَأُمْتَالِ قَوْمِي لِأَنَاسٍ عَثُوْهُمْ فِي آرِدِيَادِ

Bahir: Hafif¹⁵⁹

¹⁵⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 215; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 63; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 469; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, VI, 347; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 472; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 22.

¹⁵⁵ Beyitin diğer yarısı da şu şekildedir. أَهَذَا الْمَغِيرِيُّ الَّذِي كَانَ يُدَكِّرُ

¹⁵⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 216; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 453; Amr b. Rebia *Divan*, Daru Sadr, Beyrut, 1961, s. 13; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, XI, 369.

¹⁵⁷ Beyitin diğer yarısı da şudur. وَبَعْدَ النَّصَابِي وَالشَّبَابِ الْمَكْرَمِ

¹⁵⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 217; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 926; İbn Kuteybe, *Şi'r Şuera*, I, 202; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, II, 235.

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey kavmim ve ey kavmimin emsali imdada yetişin. Bu insanların kibir ve azgınlıkları gittikçe artmaktadır.

Şahid: قَوْمِي يَا لَقَوْمِي وَيَا لَأَمْثَالِ قَوْمِي cümlesinde قَوْمِي ve أَمْثَال kelimeleri ل'ı istiğase-i meftuha ile mecrur olmuşlar. Birincisinin fethasının sebebi يَا harfî nidasından önce geldiği içindir. İkincisi ise ona atfedilip يَا'nın tekrarlanması içindir.¹⁶⁰

İstiğâse

93-

يَبْكِيكَ نَاءٌ بَعِيدُ الدَّارِ مُعْتَرِبٌ يَا لَلْكُھُولِ وَلِلشُّبَّانِ لِلْعَجَبِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Gurbette olan, memleketinden uzak olanın hali seni ağlatıyor. Ey yaşlılar ve gençler, bu hale hayret edin.

Şahid: وَلِلشُّبَّانِ ل'ı meftuha ile mecrur olmuş قَوْمِي cümlesinde قَوْمِي cümlesinde ل'ı meftuha ile mecrur olmuştur. Çünkü nida harfî olan يَا başında gelmemiştir.¹⁶¹

94-

يَا يَزِيدَا لِأَمَلٍ نَيْلٍ عِزٌّ وَغِنًى بَعْدَ فَاقَةٍ وَهَوَانٍ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey zillet ve fakirlikten sonra, izzet ve zenginliğine yetişen Yezid.

Şahid: يَا يَزِيدَا sözünde müstağasü bihi olan يَزِيدِ'nin sonuna ل gelmediği için ا bitişmiş.¹⁶²

¹⁵⁹ Hafif kelimesi, haffen-hıffet kökünden gelip, hafif, kıymetsiz anlamına gelir. Söyleniş kolaylığından dolayı böyle adlandırılmıştır.

¹⁶⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 218; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 46; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 245.

¹⁶¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 219; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 48; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 106; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, VI, s462; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 296.

95-

أَلَا يَا قَوْمُ اللَّعْجَبِ وَلِلْعَفَلَاتِ تَعْرِضُ لِلْأَرْيَبِ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey kavim! Akıllı adamın dahi maruz kaldığı gaflet ve acayip işlerine(bakınız).

Şahid: Şahid: يَا قَوْمُ sözünde, müstağasu bihi olan قَوْمُ münada gibi kullanılmış ve başında da ل'ı istigase gelmiş ve nede sonuna ا ilhak edilmiş.¹⁶³

Nüdbe

96-

حُمِّلْتُ أَمْرًا عَظِيمًا فَاصْطَبِرْتُ لَهُ وَقُمْتُ فِيهِ بِأَمْرِ اللَّهِ يَا عُمَرَا

Bahir: Basit

Söyleyen: Cerir

Anlam: Ey Ömer (b. Abdulaziz)! Büyük bir yük omuzladın ve sabırla karşıladın. Ve onda Allah'ın emrini gerçekleştirdin.

Şahid: يَا عُمَرَا sözünde , nida olaraksı mendub olarak(hasret için) isti'mal edilmediği için عُمَرَا'nın sonunda ا gelmiş. Bu ا يا harfi burada mendub için olup nida olmadığının işaretidir(alamet-i farikasıdır).¹⁶⁴

97-

وَإِحْرَ قُلْبَاهُ مِمَّنْ قَلْبُهُ شَيْئٌ وَمَنْ بِجِسْمِي وَحَالِي عِنْدَهُ سَقَمٌ

Bahir: Basit

Söyleyen: Mütenebbi

¹⁶² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 220; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 49; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1026; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 463; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, II, 371.

¹⁶³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 221; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 50; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 131; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 463.

¹⁶⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 222; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV9; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 326; Cerir *Divan*, 204; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 442; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, II, 372; Suyuti, *El-Hevami*, I, 180.

Anlam: Ey kalbim ateşler içindeyken, kalbi soğuk olanın vay haline. Ve bedenim ve halim hasta olduğu halde onun neyine(onun umrunda mı).

Şahid: **قَلْبَاهُ** sözünde **و** harfi mendubdur. **حَر** mendub-ı muzaftır. **قَلْبَاهُ** muzafun ileyhidir. Sonundaki **و** harfi şiirin zarureti için gelmiştir.¹⁶⁵

Mef'ûl-u Mutlak

98-

تَأَلَّى ابْنُ أَوْسٍ حَلْفَةً لِيَرُدَّنِي إِلَى نِسْوَةٍ كَانَتْهُنَّ مَفَائِدُ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Zeyd el-Fevaris

Anlam: İbnu Evs, beni tandır maşasına benzeyen zenci kadınlara götüreceğine yemin etti.

Şahid: **حَلْفَةً** sözünde **تَأَلَّى** fiildir. **حَلْفَةً** mef'ulu mutlak-ı min gayr-i lafzidir. Manası ise **أَقْسَمَ قَسَمًا**'dır.¹⁶⁶

Mefû'l-u Leh

99-

فَجِئْتُ وَقَدْ نَضْتُ لِنَوْمٍ ثِيَابَهَا لَدَى السِّتْرِ ، إِلَّا لِبِسَةِ الْمُتَفَضَّلِ

Bahir: Tavi

Söyleyen: İmru'l-Kays

Anlam: Ben gelirken o kadın, sadece geceliğiyle setir arkasında uyku için soyunmuştu.

Şahid: **لِنَوْمٍ** sözünde, **نوم** uyku, elbise çıkarmanın illetidir. Uyku ve elbise çıkarmanın failide **نوم**'dur. Çünkü ikisinin zamanı bir değildir. Uyku olmadan önce elbise çıkarılıyor. Mef'ulu Leh'in üç şartı vardır. 1-İllet olması. 2- Zamanın bir olması. 3-

¹⁶⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 223; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 865; Mütenebbi *Divan*, 80; el-Bağdadi, *Hiznetul-Edeb*, VII, 276; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, X, 44.

¹⁶⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 224; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 211; el-Bağdadi, *Hiznetul-Edeb*, IV, 218.

Failin bir olması. Bu üçünden biri eksikse mef'ulu leh mansub değil ل'ı cerre ile mecur olur. Burada da uyku ve elbise çıkarmanın zamanı bir olmadığı için لنوم mecur gelmiştir. Her ne kadar ikisinin faili bir ve kendisi de illet ifade ediyorsa da fakat zaman bir olmadığı için şartlar tamamlanmamıştır, bu yüzden lam ile birlikte gelmiştir.¹⁶⁷

100-

وَأِنِّي لَتَعْرُونِي لِذِكْرِكَ هِزَّةٌ كَمَا انْتَفَضَ الْعَصْفُورُ بِلَلَّةِ الْقَطْرِ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Ebu Sahm el-Huzeli

Anlam: (Sevgilim) seni andığımda, yağmurun ıslattığı serçenin silkinişi gibi bir titreme tutuyor beni.

Şahid: ل'ın anlamlarından biri de ta'lil(sebeplendirme)'dir. Bu beyitte de لذكراك ifadesinde bu anlam kullanılmıştır. Kelime mefu'lu leh olmanın gerektirdiği şartları bulundurmadiğundan ل'la mecur yapılmıştır. Yine beyitte ال'ı cinsiye(cins anlamında) ile ma'rife olan العصفور'dan sonra gelen بلله القطر cümlesinin sıfat mı yoksa hal mı olduğu tartışmasıdır. Bu kelime lafzen ma'rife olsa da mana bakımından nekredir. Ma'rife kabul edilirse sonraki cümle hal, nekre kabul edilirse sıfat yapılabilir.¹⁶⁸

Mef'ûl-u Maah

101-

فَكُونُوا أَنْتُمْ وَبَنِي أَبِيكُمْ مَكَانَ الْكُلَيْتَيْنِ مِنَ الطَّحَالِ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Şu'be b. Kumeyr el-Mazini

Anlam: Sizler ve kardeşleriniz böbreklere karşı dalak yerinde olunuz.

¹⁶⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 227; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 252; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 109; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 778; İmru'l-Kays *Divan*, 14; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 206; Suyuti, *el-Hevami*, I, 194.

¹⁶⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 228; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 110; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 20; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 253; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 367; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 216; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 67; Suyuti, *el-Hevami*, I, 194.

Şahid: *و* harfi onu mef'ulu maah olduğu için beraberlik manasındaki *و* harfi onu mansub etmiş, atıf ile merfu' olmamıştır.¹⁶⁹

Hâl

102-

لَيْسَ مَنْ مَاتَ فَاسْتَرَاحَ بِمَيِّتٍ إِنَّمَا الْمَيِّتُ مَيِّتٌ الْأَحْيَاءُ
إِنَّمَا الْمَيِّتُ مَنْ يَعِيشُ كَنَيْبًا كَاسِفًا بِالْأَلْهَ قَلِيلَ الرَّجَاءِ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Adıyy b. Ra'la

Anlam: Ölüp istirahate çekilen kimse ölü değildir. Gerçek ölü dirilerin ölüsüdür. Çünkü gerçek ölü, üzüntülü, içi buruk, umudu yitik olandır.

Şahid: *إِنَّمَا الْمَيِّتُ مَنْ يَعِيشُ كَنَيْبًا* cümlesinde *كَنَيْبًا*, *كَاسِفًا* ve *قَلِيلَ* kelimeleri hal olarak gelmişler ve bu haller aslında cümlede temel öge olmadıkları halde cümlelerin anlamı bunlarsız tam eksik kalır. Hal, cümlede temel öge olmadığı halde onsuz mana eksik olur.¹⁷⁰

103-

لَمَيَّةٌ مُوحِشًا طَلُّ يَلُوحُ كَأَنَّهُ خِلُّ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Küseyr İzze

Anlam: Meyye'nin ıssız bir harabe kalıntısı vardır. Uzaktan uzağa o harabe içi boş bir harabe gibi gözüküyor.

¹⁶⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 233; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 257; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 742; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 220; Suyuti, *el-Hevami*, I, 220.

¹⁷⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 234; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 24; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IX, 583.

Şahid: موحش طلل, موحشاً طلل sözünde kelimesinin hali'dir. Hem mukaddem olmuş hemde zü'l hal-i nekredir. Zü'l hal nekre ise halin takdimi biraz marifeye yaklaştırıp tahsis eder.¹⁷¹

Temyîz

104-

وَتُضِيءُ فِي وَجْهِ الظَّلَامِ مُنِيرَةً كَجَمَانَةِ الْبَحْرِ سُلَّ نِظَامُهَا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Lebid el-Amri

Anlam: Denizin incileri, ipi çekilip döküldüğünde nasıl parlıyorsa, sevgilim de gece karanlığında öyle parlıyor.

Şahid: منيرة sözünde وتضيئ'deki müstetir olan هي failin halidir.¹⁷²

105-

وَلَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ دِينَ مُحَمَّدٍ مِنْ خَيْرِ أَدْيَانِ الْبَرِيَّةِ دِينًا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ebu Talib

Anlam: Muhammed'in dininin bütün dinlerden dince daha hayırlı olduğunu bildim.

Şahid: دينا temyizdir. İbhamı kaldırıyor.¹⁷³

106-

وَالْتَّغْلِبُيُونَ بِنْسِ الْفَحْلِ فَخَلُّهُمْ فَحَلًا ، وَأُمُّهُمْ زَلَاءُ مُنْطِيقُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Cerir

Anlam: Tağliblilerin babaları babalık yönünden ne kötüdürler. Annelerinin de kalçaları cılızdır.

¹⁷¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 236; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 269; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 7; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 704; Küseyr *İzze Divan*, 506; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, VI, 43; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 247; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 85.

¹⁷² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 341; Lebid *Divan*, 309.

¹⁷³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 242; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 376.

Şahid: Medh ve zem fiillerinden sonra faille temyizın beraber zikredilmesi Nahivciler arasında ihtilaf konusudur. Beyitte de بِنَسِّ الْفَحْلِ فَحْلُهُمْ cümlesinde بنس'nin zahir faili الفحل ile temyizi فحلا bir arada zikredilmiştir. Sibeveyhi böyle bir kullanıma karşıyken bazı Nahivciler de caiz görürler ve beyti buna delil gösterirler.¹⁷⁴

İstisnâ

107-

وَمَالِي إِلَّا آلَ أَحْمَدَ شِيعَةً وَمَالِي إِلَّا مَذْهَبَ الْحَقِّ مَذْهَبُ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Kumeyt b. Zeyd

Anlam: Benim Ahmed(as)'in ailesinden başka tarafım yoktur. Hak mezhepten başka mezhebim de yoktur.

Şahid: Olumlu bir cümlede müstesna(verilen hükmün dışında tutulanlar), müstesna minh(genel hükmü ifade edenler)'den önce gelirse nasbı vacibdir. Cümle olumsuz olduğunda ise nasb tercih edilir. Kufeliler, çok kullanılması sebebiyle buna cevaz verirken, Basralılar, sonra gelen bir amilin önce gelen bir unsurda amelinin sakıncalı olacağı gerekçesiyle buna karşı çıkarlar. Nitekim beyitteki olumsuz cümledesinde müstesna olan آل أَحْمَدَ müstesna minh olan شِيعَةً den ve, müstesna olan مَذْهَبَ الْحَقِّ müstesnasna minh olan مَذْهَب ten önce geldikleri için nasbları tercih edilmiştir.¹⁷⁵

108-

أَلَا كُلُّ شَيْءٍ - مَا خَلَا اللَّهَ - بَاطِلٌ وَكُلُّ نَعِيمٍ - لَا مَحَالَةَ - زَائِلٌ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Lebid

¹⁷⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 242; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 169; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 600; Cerir *Divan*, 395; Suyuti, *el-Hevami*', II, 86.

¹⁷⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 246; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 262; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 124; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 481; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 76; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IV, 314; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 230.

Anlam: Uyanın, Allah dışında her şey fanidir. Şüphe yok ki, bütün nimetler zail olacaktır.

Şahid: خلا ما خلا الله , خلا ı mansub ederek kendisine mef'ul yapmıştır.¹⁷⁶

Cer Harfleri

109-

لَعَلَّ اللهُ فَضْلَكُمْ عَلَيْنَا بِشَيْءٍ أَنْ أَمْكُمُ شَرِيحُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Belki de Allah sizi, annenizin (ön ve arka deliklerinin) yollarının bir oluşuyla bize üstün kıldı!

Şahid: Bu beyitte لَعَلَّ اللهُ فَضْلَكُمْ cümlesinde Ukayl lehçesine göre şaz halinde cer harfi olarak kullanılmış ve kendisinden sonra gelen lafzatullah الله'ı mecrur yapmıştır. Fakat burada lafzatullah, lafzen mecrur olsa da takdiren mübteda olarak merfu' şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁷⁷

110-

شَرِينٌ بِمَاءِ الْبَحْرِ ثُمَّ تَرَفَّعَتْ مَتَى لَجَجَ خُضْرٍ لَهُنَّ نَيْيَجُ

Bahir: Tavis

Söyleyen: Ebu Zueyb el-Huzeli

Anlam: (O bulutlar) deniz suyunu içtiler sonra da gürültülü bir sesi olan yeşil dalgalardan yükseldiler.

¹⁷⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 248; Lebid *Divan*, 256; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, II, 255-257; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 78; Suyuti, *El-Hevami*, I, 3; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 289.

¹⁷⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 249; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 7; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 277; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 885; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, X, 422; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 284.

Şahid: من anlamındaki متى'nın harfî cer olması Huzeyl lehçesine göredir. Beyitte ليج متى terkinde kendisinden sonraki ليج'i Huzeyl lehçesine göre mecrur yapmıştır.¹⁷⁸

111-

أَوَمْتُ بِعَيْنَيْهَا مِنَ الْهَوْدَجِ لَوْلَاكَ فِي ذَا الْعَامِ لَمْ أَحْجُجْ

Bahir: Seri'

Söyleyen: Amr b. Rebia

Anlam: Sevgilim Hevdec'den iki gözüyle bana işaret etti. Sen olmasaydın bu sene ben hac yapmayacaktım.

Şahid: لولاك de لولا muttasıl zamirin başına gelmiş ve onu mahallen mecrur yapmıştır.¹⁷⁹

İsm-i Fiil

112-

فَهَيْهَاتَ هَيْهَاتَ الْعَقِيقُ وَمَنْ بِهِ وَهَيْهَاتَ خَلٌّ بِالْعَقِيقِ نَوَاصِلُهُ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Cerir

Anlam: Akik denilen mekan ve Akik'de bulunanlar, bizden uzaklaştılar. Ulaşacağımız dostlar dahi uzaklaştılar. Akikte ziyaretleştığımız dostta uzaklaştı.

Şahid: هيهات هيهات العتيق وهيهات الخ cümlelerinde هيهات ism-i fiildir. Failini merfu' etmiştir ve uzaklaştı manasındadır.¹⁸⁰

113-

وَإِ، بِأَبِي أَنْتَ وَفَوْكَ الْأَشْنَبُ كَأَنَّمَا دُرٌّ عَلَيْهِ الزَّرْنَبُ

Bahir: Recez

¹⁷⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 250; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 8; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 6; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, III, 190; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 154; el-Bağdadi, *Hiznetul-Edeb*, VII, 97-99; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 284.

¹⁷⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 251; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 157; Amr b. Rebia *Divan*, 66; el-Bağdadi, *Hiznetul-Edeb*, V, 333; Suyuti, *el-Hevami*, II, 33.

¹⁸⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 256; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 28; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 212; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, IV, 35; Suyuti, *el-Hevami*, II, 111.

Söyleyen: Raciz et-Temimi

Anlam: Hayret! Babam sana ve senin o tatlı ağzına feda olsun. Sanki onun üzerine zerneb bitkisi saçılmıştır.

Şahid: وا ism-i fiildir. Muzari manasındaki أعجب manasındadır.¹⁸¹

114-

وَاهَا لِسَلْمَى ثَمَّ وَاهَا وَاهَا يَالَيْتَ عَيْنَيْهَا لَنَا وَفَاهَا

Bahir: Recez

Söyleyen: Ebu'n-Necm el-İ'cli

Anlam: Selma ne acaibdir. Sana acaib vay acaib. Keşke vay keşke iki gözü ve dudağı bizim olsaydı.

Şahid: واه sözü ism-i fiildir. Taaccüb için gelmiştir.¹⁸²

115-

وَقَوْلِي كُلَّمَا جَشَأْتُ وَجَاشْتُ مَكَانَكَ تُحْمَدِي أَوْ تَسْتَرِيحِي

Bahir: Vafir

Söyleyen: Amr b. Zeyd

Anlam: Benim sözüm, ne kadar onun kalbinde bir şey geçerse veya üzülsün sen yerinde kal, ya övülürsün veya rahat edersin.

Şahid: مَكَانَكَ تُحْمَدِي sözünde تحمدي fiili ism-i fiilin cevabında ن'un hasfı ile meczum olmuştur ve bu Nahiv alimleri arasında ittifak edilen bir konudur.¹⁸³

Masdar

116-

وَعَدْتُ وَكَانَ الْخُلْفُ مِنْكَ سَجِيَّةً مَوَاعِيدَ عُرُقُوبٍ أَخَاهُ بِيْتَرَبِ

Bahir: Tavl

¹⁸¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 257; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 459; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 486; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, II, 369; Suyuti, *el-Hevami*, II, 106.

¹⁸² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 257; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 363; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, II, 369.

¹⁸³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 257; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 186; el-Bağdadi, *Hiznetul-Edeb*, II, 428; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 203; Suyuti, *el-Hevami*, II, 13.

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Söz veriyorsun ve sözünden dönmek senin karakterindir. Yesrib'te Urkub'un kardeşine söz verdiği gibi.

Şahid: مَوَاعِيدَ عُرُقُوبِ sözünde مَوَاعِيدَ veya موعِدٍ çoğuludur, fiil gibi fail ve mefu'ide amel eder.¹⁸⁴

117-

وَمَا الْحَرْبُ إِلَّا مَا عَلِمْتُمْ وَدُقْتُمْ وَمَا هُوَ عَنْهَا بِالْحَدِيثِ الْمَرْجَمِ

Bahir: Tavl

Söyleyen: Züheyr b. Ebi Sülma

Anlam: Savaş yalnız bildiğiniz ve denediğinizden başkası değildir. Bu söylenen kendisinden kuşku duyuyan bir zan değildir.

Şahid: هُوَ sözünde Kufelilere göre هُوَ zamiri الحرب'e raci değildir. Çünkü الحرب müennestir. هُوَ zamiri ise müzekkerdir. هُوَ zamiri belki قول veya حديث veya علم'den ibarettir.¹⁸⁵

118-

يُحَايِي بِهِ الْجُلْدُ الَّذِي هُوَ حَازِمٌ بِضَرْبَةٍ كَفَّيْهِ الْمَلَأَ نَفْسَ رَاكِبٍ

Bahir: Tavl

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: O, sıkıntılara katlanan, işlerinde kararlı adam, iki elini toprağa vurup teyemmüm etmekle adamı o abdest suyuyla kurtardı.

Şahid: بِضَرْبَةٍ كَفَّيْهِ الْمَلَأَ sözünde بِضَرْبَةٍ mahdut masdardır. Buna rağmen amel etmiş, faili olan كَفَّيْهِ'ye izafe edilmiştir. الْمَلَأَ'yı mansub ederek kendisine mefu'l etmiştir. Beyitte böylece şaz olarak gelmiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 261; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 112..

¹⁸⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 262; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 914; Züheyr Divan, 81; el-Bağdadi, *Hiznetul-Edeb*, III, 10; Suyuti, *El-Hevami*, II, 92.

¹⁸⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 263; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 122; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 335.

119-

إِنَّ وَجْدِي بِكَ الشَّدِيدَ أَرَانِي غَاذِرًا فَيْكَ مَنْ عَوْدَتُ عَدُولًا

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Sana olan o şiddetli aşkım, kınamalarına alışkın olduğum kimselere beni mazur gösteriyor.

Şahid: وَجْدِي بِكَ الشَّدِيدَ ile vasfedilmiş olan وَجْدِي masdardır. بِكَ müteallik ve mukaddem olmuş ve bu da caizdir.¹⁸⁷

120-

هَلْ تَذْكُرُنَّ إِلَى الدَّيْرَيْنِ هِجْرَتَكُمْ وَمَسْحَكُمْ صُلْبَكُمْ رَحْمَانُ قُرْبَانَا

Bahir: Basit

Söyleyen: Cerir

Anlam: O iki kiliseye hicretinizi, Rahman'a yaklaşmak için; Ey Rahman, diyerek haçlarınızı meshettiğinizi hatırlıyormusunuz?

Şahid: رَحْمَانُ zamme üzere mebnidir, mahallen mansub olarak hasfedilmiş أَدْعُو fiilinin ma'muludur(mefu'lu'dur).¹⁸⁸

121-

أَلَا إِنَّ ظُلْمَ نَفْسِهِ الْمَرْءُ بَيْنَ إِذَا لَمْ يَصْنَعْهَا عَنْ هَوَى يَغْلِبُ الْعَقْلَا

Bahir: Tavil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Dikkat et! Nefsini akla üstün gelen heva ve hevesten korumadığı zaman kişinin nefesine yaptığı zulüm doğrusu açıktır

Şahid: ظُلْمَ نَفْسِهِ الْمَرْءُ cümlesinde masdar olan ظُلْمَ mefu'l olan نَفْسِهِ'ye izafe edilmiştir. الْمَرْءُ de faili olarak mefu'l gelmiştir.¹⁸⁹

122-

تَنْفِي يَدَاهَا الْحَصَى فِي كُلِّ هَاجِرَةٍ نَفْيِ الدَّرَاهِيمِ تَنْقَادُ الصَّيَّارِيفِ

¹⁸⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 264; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 661; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 306; Suyuti, *El-Hevami*, II, 48.

¹⁸⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 265; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 960; Cerir *Divan*, 598.

¹⁸⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 267.

Bahir: Basit

Söyleyen: Ferazdak

Anlam: O devenin elleri öğlen vaktinde, güneşin kavurucu sıcaklığında yolundaki taşları sağa sola atıyor. Sarrafların dirhemleri seri saydıkları gibi.

Şahid: نَفَى الدَّرَاهِيمِ تَنْقَادُ cümlesinde نَفَى masdar olarak الدَّرَاهِيمِ olan mefu'lu'nu kendisine muzafun ilehyi yapmıştır. تَنْقَادُ'yı sonra getirerek merfu' olarak gendisine fail yapmış. Yani تَنْقَادُ kelimesi نَفَى masdarıdır ve تَذَكَارِ vezninde gelmiştir.¹⁹⁰

123-

عَجِبْتُ مِنَ الرِّزْقِ الْمُسِيءِ إِلَهُهُ وَمِنْ تَرَكَ بَعْضُ الصَّالِحِينَ فَقِيرًا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Kötülerin Allah tarafından çokça rızıklandırıldığına, bazı iyilerin de fakir bırakılmasına hayret ettim.

Şahid: إِلَهُهُ الرِّزْقِ الْمُسِيءِ sözünde, الرِّزْقِ'nin başına gelen ال takısı masdar olan رزق'a mefu'lu olan الْمُسِيءِ'yı mecrur yaparak kendisine muzafun ilehyi yapmış ve sonra da إِلَهُ'yı merfu' yapıp kendisine fail yapmıştır.¹⁹¹

124-

الْقَاتِلِينَ الْمَلِكِ الْجَلِيلِ خَيْرٌ مَعَدُّ حَسَبًا وَنَائِلًا

Bahir: Recez

Söyleyen: İmru'l-Kays

Anlam: Cömertliğiyle ve soyuyla Meadd'in en hayırlısı olan o kahraman Kralı öldürenler (kim)?

Şahid: الْقَاتِلِينَ الْمَلِكِ cümlesinde, ism-i fail olan الْقَاتِلِينَ sözü, الْمَلِكِ'yi mansub ederek kendisine mefu'l yaparak maziye de delalet eden bir ism-i faildir.¹⁹²

¹⁹⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 268; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 101; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 376; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 582; Farazdak *Divanı*, 570; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 376; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 337.

¹⁹¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 269; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 333.

125-

إِنِّي حَلَفْتُ بِرَافِعِينَ أَكْفَهُمْ بَيْنَ الْحَاطِمِ وَبَيْنَ حَوْضِي زَمْزَمَ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Hatim ile Zemzem kuyusu arasında ellerini göğsüne kaldırıp dua edenlere yemin ettim.

Şahid: رَافِعِينَ أَكْفَهُمْ sözünde çoğul olan ve ism-i fail olan رافعین aynen fiili gibi amel ederek mefu'l olan أَكْفَهُمْ'u mansub yapmıştır.¹⁹³

126-

خَبِيرٌ بَنُو لَهَبٍ ، فَلَا تَكُ مُلْغِيًا مَقَالَةً لِهَبِي إِذَا الطَّيْرُ مَرَّتْ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Lihboğulları işlerinde uzmandırlar, kuş geçtiğinde Lihboğullarından hiçbirinin sözünü geçersiz olarak görme.

Şahid: خَبِيرٌ بَنُو لَهَبٍ sözünde Ahfeş demiş ki; خبير mübtedadır. بنو لهب failildir ve haberininde yerine geçmiştir. Delili de خبير gibi vasıflar fiilin yaptığı ameli yapıyorlar. Başında herhangi bir harf-i nefy veya istifham gelmeden, faili merfu' yapıyorlar. Cumhuru ulema ise bu sıfatın amel etmesi için harf-i nefy ve istifhamın gelmesi için şart koşmuşlar. Dolayısıyla Ahfeş'in sözüne itibar etmemişler. Ve cumhura göre بنو لهب muahher mübtedadır. خبير ise mukaddem olan haberdur.¹⁹⁴

İsmu Fâil

127-

¹⁹² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 270; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 87; İmru'ul-Kays Divan, 134; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 333; Suyuti, *el-Hevami*, II, 96.

¹⁹³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 272; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 929.

¹⁹⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 272; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 161; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 191; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 146; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 90; Suyuti, *el-Hevami*, I, 94.

أَخَا الْحَرْبِ لَبَّاساً إِلَيْهَا جَلَّالَهَا وَلَيْسَ بَوْلَاحِ الْخَوَالِفِ أَعْقَلَا

Bahir: Tavis

Söyleyen: Felah b. Hazen

Anlam: O savaş zırhlarını çokça giyen savaş adamıdır. Evlerin içine giren korkak biri değildir.

Şahid: لَبَّاساً إِلَيْهَا جَلَّالَهَا sözünde لباس mübalağa siğasıdır. جَلَّالَهَا'yı mansub ederek kendisine mefu'l yapmıştır.¹⁹⁵

128-

ضُرُوبٌ يَنْصُلُ السَّيْفِ سُوْقَ سِمَانِهَا ¹⁹⁶

Bahir: Tavis

Söyleyen: Ebu Talib

Anlam: O adam, kılıçla besili devesinin ayaklarına çokça vuruyor.

Şahid: ضُرُوبٌ يَنْصُلُ السَّيْفِ سُوْقَ سِمَانِهَا cümlesinde ضروب mübalağa siğasıyla gelip, ضارب olan ism-i fail gibi amel ederek سُوْقَ'yı mansub edip kendisine mefu'l yapmıştır.¹⁹⁷

129-

أَتَانِي أَنَّهُمْ مَزَقُّونَ عِرْضِي جَحَاشُ الْكَرْمَلَيْنِ لَهَا فَدِيدُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Zeydu'l Hayl

Anlam: Onların benim şerefimi beş paralık etmeye çalıştıkları haberi bana ulaştı. Onlar Kirmeleyn'de anıran sıpalar gibidirler.

¹⁹⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 274; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 111; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 207; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 220; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 656; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VI, 79-80; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 343; Suyuti, *el-Hevami*, II, 96.

¹⁹⁶ Yukarıdaki şiirin devamında budur. إِذَا عَدِمُوا زَادَا فَإِنَّكَ عَاقِرُ

¹⁹⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 275; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VI, 70; Ya'rub, *Mekasid en-Nahviyye*, III, 539; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 342; Suyuti, *el-Hevami*, II, 97.

Şahid: Mubalağalı ism-i faillerin cemileri de müfredleri gibi amel eder. Bu beyitte **أَنَّهُمْ مَزْقُونَ عَرْضِي** cümlesinde **فعل** vezninde ve çoğul olan **مزقون** haber olduğundan fiil gibi amel ederek **عرض**'i mefu'l almıştır.¹⁹⁸

130-

مَا رَأَيْتُ أَمْرًا أَحَبَّ إِلَيْهِ الْبَذْلُ مِنْهُ إِلَيْكَ يَا ابْنَ سِنَانٍ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Züheyr b. Ebi Sülma

Anlam: Ey İbn-i Sinan! Senin kadar cömertliğin kendisine hoş geldiği bir şahıs görmedim.

Şahid: **البذل** **أحب** efa'li tafdildir. İsm-i cins olan **إمرء** başına nefy gelmiş, ismi tafdil ondan sonra geldiği için ism-i zahir olan **البذل**'yı merfu' ederek kendisine fail yapmıştır. Yoksa efa'li tafdil bu misal ve benzerlerinden başka normal yerlerde hiçbir zaman ism-i zahiri kendisine merfu' edip fail yapmaz.¹⁹⁹

Te'kid

132-

أَخَاكَ أَخَاكَ ، إِنَّ مَنْ لَا أَخَا لَهُ كَسَاعٍ إِلَى الْهَيْجَا بِغَيْرِ سِلَاحٍ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Miskin ed-Darimi

Anlam: Kardeşine, kardeşin'e bağlan ondan ayrılma (dikkat et)! Çünkü kardeşi olmayan kimse, savaşa silahsız giden gibidir.

Şahid: **أَخَاكَ أَخَاكَ** de, **أَخَاكَ**'nın iki kez tekrarlanması ikincisi birincisinin takviyesidir. İkincisinin mansub olması iğra babındandır.²⁰⁰

133-

فَأَيْنَ إِلَى أَيْنَ النَّجَاةُ بَبَعْلَتِي أَتَاكَ أَتَاكَ الْأَحْقُونَ أَحْسِرَ أَحْسِرَ

¹⁹⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 257; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 394; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 114; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 228; Zeydu'l-Hayl *Divan*, 176; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VI, 73; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 342.

¹⁹⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 282; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1021; Suyuti, *El-Hevami*, II, 102.

²⁰⁰ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 269; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 79; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 106; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 182; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, III, 65-67.

Bahir: Tavis

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Nerede! Bu katırla(düşmanlardan) kurtuluş nereye kadar? Arkandan gelenler sana yetiştiler, dur ve olduğun yerde kal!

Şahid: Te'kid lafzının kelimenin aynısının tekrarıyla yapıldığına bir örnek teşkil eden beyitte أَتَاكَ أَتَاكَ ifadesinde soru ismi, soru ismiyle, أَتَاكَ أَتَاكَ ifadesinde ise fiil fiille ve أَحْبَسَ أَحْبَسَ ifadesinde ise cümle cümle ile te'kid edilmiştir.²⁰¹

134-

لَا أَبُوحُ بِحُبِّ بَنَّةٍ ، إِنَّهَا أَخَذَتْ عَلَيَّ مَوَاقِفًا وَعُهُودًا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Cümeyl b. Abdullah

Anlam: Hayır, Hayır! Besne'ya olan sevgimi ilan etmem. Çünkü o, bu konuda benden söz ve ahd almıştır.

Şahid: لَا لَا'de ikinci لَا birincisinin lafzi te'kididir.²⁰²

135-

إِلَى الْمَلِكِ الْقَرْمِ وَابْنِ الْهَمَامِ وَلَيْتَ الْكَتَيْبَةِ فِي الْمُرْدَحَمِ

Bahir: Mütekarib

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Büyük krala, kahramanın oğluna ve cenk meydanında birlik aslanına ithaf ediyorum.

Şahid: قَرْمِ kelimesi مَلِكِ sıfatıdır. وَلَيْتَ ve وَابْنِ الْهَمَامِ ye atfedilmiş, bu sıfatların mevsufu olan الْمَلِكِ birdir.²⁰³

²⁰¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 290; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 218; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 194; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, III, 21; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 470; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, V, 158; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 201; Suyuti, *el-Hevami*, II, 111.

²⁰² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 291; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 338; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 209; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, V, 159; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 411; 114; Suyuti, *el-Hevami*, II, 125.

²⁰³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 295; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 809; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, II, s, 469.

136-

لَكِنَّهُ شَاقُّهُ أَنْ قِيلَ دَا رَجَبٍ يَأْلَيْتَ عِدَّةَ حَوْلٍ كُلِّهِ رَجَبُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Abdullah b. Müslim b. Cündüb

Anlam: O Recebtir, denildiğinde onu heyecanlandırdı. Keşke senenin tümü Receb olsaydı.

Şahid: حول sözünde كلْ nekre olarak kelimesiyle te'kid edilmiş, oysa nekrenin te'kidi marife ilemdir.²⁰⁴

Atf-ı Beyân

137-

أَنَا ابْنُ التَّارِكِ الْبَكْرِيِّ بِشْرٍ عَلَيْهِ الطَّيْرُ تَرْقُبُهُ وَفُوعَا

Bahir: Vafir

Söyleyen: Mırrar b. Said

Anlam: Bişr Bikri'yi vurup komaya sokan ve başında kuşları toplayanın oğluyum.

Şahid: بِشْر kelimesi الْبَكْرِيِّ için atfı beyan olarak gelmiştir.²⁰⁵

138-

أَيَا أَخَوَيْنَا عَبْدَ شَمْسٍ وَتَوْفَلَا أُعِيدُكُمَا بِاللهِ أَنْ تُحْدِثَا حَرْبًا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Talib b. Ebi Talib

Anlam: Ey kardeşlerimiz olan Abd-i Şems ve Nevfel! Bir savaşı başlatmanızın şerrinden sizi Allah'a havale ediyorum.

²⁰⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 296; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 58; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 332; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, V, 170; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 407.

²⁰⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 299; Bahaiddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 226; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 440; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IV, 284; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, III, 72; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 351; Suyuti, *el-Hevami*, II, 122.

Şahid: عبد أَخَوَيْنَا عَبْدَ شَمْسٍ وَنَوْفَلًا cümlesinde, أَيَا harf-i nidadır. أَخَوَيْنَا munadadır. عبد kelimesi نَوْفَلًا'nın atf-ı beyanıdır, yerine bedel olması caiz değildir. نَوْفَلًا'da damme üzere mebnidir ve عبد شمس'e atfedilmiştir.²⁰⁶

Atf-ı Neseke

139-

أَلْفَى الصَّحِيفَةَ كَيْ يُخَفِّفَ رَحْلَهُ وَالزَّادَ حَتَّى نَعْلَهُ أَلْقَاهَا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ebu Mervan en-Nahvi

Anlam: Yükünü hafifletmek için defterini, yol azığını, ta ayakkabısına kadar attı.

Şahid: الصَّحِيفَةَ atfettiği halde, نَعْلٍ makablinden bir cüz değildir. Ama yükünü hafifletmek için ayakkabısını dahi atması takdiren yükten sayılıyor.²⁰⁷

Sarfın Mânîleri

140-

أَتَارِكَةٌ تَدُلُّهَا قَطَامٌ؟ رَضِينَا بِالتَّجِيَّةِ وَالسَّلَامِ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Nabiğa

Anlam: Acaba Katame nazını terk mi etti? Biz onun sabah selamına da razıyız.

Şahid: قَطَامٍ kesre ve فَاعِلٍ vezni üzere mebni ve تَارِكَةٍ'un faili olup, haberinin kaim makamındadır. تَارِكَةٍ ise vasıf olup hemzeyi istifhmiyeye siyakında muhteda olmuştur.²⁰⁸

141-

كَأَنَّ صُغْرَى وَكُبْرَى مِنْ فَقَاقِعِهَا حَصْبَاءُ دُرٍّ عَلَى أَرْضٍ مِنَ الذَّهَبِ

Bahir: Basit

²⁰⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 300; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 39; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 350; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 414; Suyuti, *el-Hevami*, II, 121.

²⁰⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 314; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1052; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 365; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 289; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VIII, 19; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 24; Suyuti, *el-Hevami*, II, 24.

²⁰⁸ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 314; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 904. Nabiğa *Divan*, 130.

Söyleyen: Ebu Nevas el-Hekemi

Anlam: Şarabın üzerindeki o küçük ve büyük parlak köpükler altın zemininde inci taşlar gibidir.

Şahid: صغرى كبرى müellif, Nahivciler gibi Ebu Nevas'ın yanlış söylediğini söylemişlerdir. Çünkü ef'al-i tafdil şayet ال ile beraber gelmezse ى harfi muzaf olarak veya cer harfi olan من ile beraber gelmesi şarttır. Şayet muzaf veya من ile gelmezse kesinlikle ال ile beraber gelmesi lazımdır. İşte Ebu Nevas'ın şiirinde efa'l-i tafdil olan صغرى كبرى ne muzaf olarak ne de من ile ne de ال ile beraber gelmişler. Şair şiirinde ef'al-i tafdil değil sıfat-ı müşebbeheyi kasdetmiştir. Dolayısıyla şiirin de lahn yapmıştır.²⁰⁹

142-

لَمْ تَتَلَقَ بِفَضْلِ مَنَزَرِهَا دَعْدٌ ، وَلَمْ تُسَقِّ دَعْدٌ فِي الْعُلْبِ

Bahir: Münserih²¹⁰

Söyleyen: Cerir

Anlam: Da'd artık giysileriyle örtünmemiştir ve Da'd deri kaplardan da su içmemiştir.

Şahid: دعد şiirde iki kez gelmiş. İlkinde munsarif olduğu için tenvinle gelmiştir. Çünkü sülasi ve ortası da sakindir. İkincisi ise, ğayr-i münevven-tenvinsiz- ve ğayr-i munsarif olarak gelmiştir. Çünkü ğayr-i munsarifin sebeplerinden olan Zirikli, el-A'lam ve te'nis onda mevcut olduğu için ğayr-i munsarif olarak gelmiştir.²¹¹

Taaccüb

²⁰⁹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 316; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 128; Ebi Nevvas *Divan*, 21; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, VIII, 277; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VI, 102; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 386; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, II, 380.

²¹⁰ Münserih kelimesi, süruh; ayrılmak, uzaklaşmak kökünden türemiş ve dalgın, soyutlanmış anlamlarındadır. Münserih bahri müseddes, muhammes gibi nazım şekillerinde gelmiştir. Salim ve tam şekli şiirde nadiren olarak kullanılmıştır. (Yılmaz, *Arap Edebiyatında Aruz*, 118-123 İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, II, 478-482)

²¹¹ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 318; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 283; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 124; Cerir *Divanı*, 82; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 527; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, I, 70.

143-

يَا سَيِّدًا مَا أَنْتَ مِنْ سَيِّدٍ مُوْطَأُ الْأَكْنَافِ رَحْبَ الدَّرَاغِ

Bahir: Seri'

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey Efendi! Sen ne efendisin! Sen çokça cömert ve yumuşak huylusun.

Şahid: Bu ibare taaccüba delildir. Çünkü şair bu Efendinin cömertlik ve keremin zirvesine ulaştığından taccub etmiştir.²¹²

144-

عَجَبٌ لِتِلْكَ فَضِيَّةً ، وَإِقَامَتِي فَيَكُمُ عَلَى تِلْكَ الْفَضِيَّةِ أَعْجَبُ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Dumre b. Cabir

Anlam: O hükmün verilmesi çok şaşırtıcıdır. Ama daha da şaşırtıcı olanı ise benim aranızda bulunmamdır.

Şahid: عَجَبُ kelimesi mübteda ve nekredir. Mübteda ve nekrenin aynı kelimedede gelmesi caiz olmadığı halde burada taaccub manasını ifade ettiği için caiz görülmüştür.

213

145-

عُمَيْرَةٌ وَدَّعَ إِنْ تَجَهَّزْتَ غَازِيَا كَفَى الشَّيْبُ وَالْإِسْلَامُ ، لِلْمَرْءِ نَاهِيَا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Süheym b. Vasil

Anlam: Şayet cihada gitmek istiyorsan, Umeyre ile vedalaş. Yaşlılık ve İslamiyet bir kişi için sakındırıcı olarak yeterlidir.

Şahid: كَفَى الشَّيْبُ merfu' olarak كَفَى'ye fail olmuştur. Zaid olan ب'yi cerenin failinin başına gelmesi كَفَى'nın özelliklerindendir. Burada ise ب harfi gelmemiştir.²¹⁴

²¹² İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 320; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 121; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 489; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, II, 308; Suyuti, *el-Hevami*, I, 173.

²¹³ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 321; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 58; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 97; Suyuti, *El-Hevami*, I, 191.

Vakf**146-**

وَاللّٰهُ اَنْجَاكَ بِكَفِّيْ مَسْلَمَتٍ مِنْ بَعْدِ مَا وَبَعْدِ مَا وَبَعْدِ مَتٍ
كَانَتْ نَفُوسَ الْقَوْمِ عِنْدَ الْغُلَصَمَتِ وَكَادَتْ الْحُرَّةُ اَنْ تُدْعَى اَمَتٌ

Bahir: Recez

Söyleyen: Fadl b. Kudame

Anlam: Allah seni Meslemet'in iki eliyle kurtardı. Bu ve bu ve bu olaydan sonra. Kavmin boğazı kesilmek üzereyken, az kalsın hür kadınlar cariyeye diye çağırılacaktı.

Şahid: مَسْلَمَتِ, غُلَصَمَتِ, اَمَتِ kelimelerinin sonundaki ت harfinin aslı yuvarlak ة iken, mutavval-uzun- ت şeklinde gelmiştir. مَت'in ise aslı مَا'dır. Sonundaki ا harfi ۵ harfine kalb oldu. مە şeklini aldı. Sonra ۵ harfi de ت 'ye dönüştü ve مَت oldu. Bu da te'nin ت'sına benzetilmiştir.²¹⁵

147-

وَإِيَّاكَ وَالْمَيْتَاتِ لَا تَقْرَبَنَّهَا وَلَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ ، وَاللّٰهُ فَاعْبُدَا

Bahir: Taviil

Söyleyen: el-A'sa

Anlam: Murdar necislere yaklaşma! Şeytana ibadet etme! Sadece Allah'a ibadet et.

²¹⁴ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 323; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 253; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1090; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 106; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 267; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 106; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 364.

²¹⁵ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 325; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 348; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, IV, 177; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, III, 756; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, V, 89; Suyuti, *el-Hevami*, II, 157.

Şahid: فاعبدا'nın aslı وأعبدا'dır. Yani ن'ı müekkede-i hafife iledir. ن, f'e kalbedilmiş ve üzerinde vakfedilmiş olan وعبدا'dır.²¹⁶

148-

أَلَا حَبْدًا غُنْمٌ وَحُسْنٌ حَدِيثُهَا لَقَدْ تَرَكَتُ قَلْبِي بِهَا هَائِمًا دَنِفٌ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ğunum, ne kadar güzel bir sevgilidir ve onun sözü ne güzeldir. Kalbim onun aşkından hasta olduğu halde o yönünü bir meçhule çevirmiş.

Şahid: دنف sözünün aslı mansub ve tenvinli olan دنفًا'dır. Çünkü mevsuf ve mansub olan هائما'in sıfatıdır. Bu da Rebia kabilesinin luğatına göredir. Bu cumhurun luğatı değildir.²¹⁷

3.5. Değerlendirme

İbni Hişam, genel olarak eserlerinin çoğunda en fazla şiirle istişhada başvurmuş, Arap gramerinde en fazla şiirle istişhadı kullananlardandır. Müellif, *Şerhu Katru'n-Neda*'da 150 beyitle istişhad etmiştir. *Şerhu Katru'n-Neda* incelendiği zaman hemen hemen her konuda şiirle istişhad görülür. İbn Hişam istişhad olarak getirdiği beyitleri hemen hemen her dönemin şairlerinden getirmiştir ve bu da onun şiire ilgi ve alakasını gösterir.

²¹⁶ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 328; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 113; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 193; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, II, 505; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, IX, 39; İbn Hişam, *Muğnil-Lebib*, I, 372; Suyuti, *El-Hevami*, II, 78.

²¹⁷ İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 382; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 563; Suyuti, *el-Hevami*, II, 205.

IV. BÖLÜM

ŞERHU ŞUZURİ'Z-ZEHEB'DEKİ BEYİTLERİN TAHLİLİ

4.1. Şerhu Şuzurî'z-Zeheb

İbn-i Hişâm, bu eserini neden te'lif ettiğini, eserin şerhine yazdığı önsözde şöyle belirtmektedir: *Şüzûru'z-Zeheb fî Ma'rifeti Kelâmi'l-'Arab* adlı muhtasar eserime yazdığım şerhi, ondaki kapalılığı gidermek, yabancı ve anlaşılmayan kelimeleri açıklamak, şevâhidi tamamlamak, ayrıca ibâreleri gizlemek yerine, onları izah etmek için kaleme aldım der.²¹⁸

Nureddin 'İsâm, *Şerhu Şüzûrî'z-Zeheb*'den bahsederken: İbn Hişâm; *Katru'n-Nedâ*'da susuzluğunu giderememiş, ikinci bir kitap yazmayı, orada bunu gidermeyi düşünmüş ve *Şüzûrî'z-Zeheb*'i kaleme almıştır, der.²¹⁹

İbn Hişâm, *Şerhu Şüzûrî'z Zeheb*'de 619 ayet, 29 hadis, 14 darb-ı mesel, 239 beyitle de istişhâd etmiştir.

4.2. Şerhu Şuzurî'z -Zeheb'deki Şahid Beyitlerin Tahlili

İsmiñ Âlâmetleri

1-

الْخَيْلُ وَاللَّيْلُ وَالْبَيْدَاءُ تَعْرِفُنِي وَالسَّيْفُ وَالرُّمْحُ وَالْقِرْطَاسُ وَالْقَلَمُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Ebi Tayyib el-Mütenebbi

Anlam: At, gece, çöl, kılıç, mızrak, kağıt ve kalem beni tanıyorlar.

Şahid: Beyitte kullanılan yedi kelime başına ال geldiği için isimdirler. ال tarif içindir, sadece isimlerin başına gelir.²²⁰

2-

²¹⁸ İbn Hişâm, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 12.

²¹⁹ Nureddin 'İsâm, *İbn Hişâm el-Ensârî Hayatuhu ve Menhecuhu'n-Nahvi*, Beyrut, trs. S.76.

²²⁰ İbn Hişâm, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 39.

مَا أَنْتَ بِالْحَكَمِ التُّرَضَى حُكُومَتُهُ وَلَا الْأَصِيلِ وَلَا ذِي الرَّأْيِ وَالْجَدَلِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Ferazdak

Anlam: Sen hükmüne razı olunan hakem değilsin. Ve sen ne asilsin ne de görüş ve mücadele sahibisin.

Şahid: ال isme has olduğu halde burada meçhul fiili muzarinin başında kullanılmıştır. Bu da şaz bir görüştür. Bazı şairler çok az olsa da şiirin zaruretinden dolayı bu şekilde kullanmışlardır.²²¹

Fiil-i Mâzinin Âlâmetleri

3-

أَلَمْتُ فَحَيْتُ، ثُمَّ قَامْتُ فَوَدَّعْتُ فَلَمَّا تَوَلَّيْتُ كَادَتِ النَّفْسُ تَزْهَقُ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Cafer b. Albe

Anlam: Ziyaret etti, selam verdi-tebrik etti- sonra kalktı ve vedalaştı. Uzaklaşınca neredeyse canım çıkacaktı.

Şahid: أَلَمْتُ ve فَحَيْتُ kelimeleri ت'yi te'nisle kullanılmaları onların fiili mazi olduklarının delilidir. Te'nis ت'sı muzari ve emir fiille kullanılmaz. Te'nis ت'sı fiili maziye hastır.²²²

4-

نِعْمَتْ جَزَاءُ الْمُتَّقِينَ الْجَنَّةُ دَارُ الْأَمَانِي وَالْمُنَى وَالْمِنَّةِ

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Müttakilerin mükafatı olan cennet ne kadar güzeldir. O cennet ki, emniyet, arzu ve nimet diyarıdır.

²²¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 40, Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 87; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 32; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 71.

²²² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 44; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 596.

Şahid: نَعِمْتِ'in sonunda te'nis ت'sının gelmesi نعم fiilinin mazi fiil olduğunun delilidir.²²³

Fiil-i Emrin Âlâmetleri

5-

إِذَا قُلْتُ هَاتِي نُؤَلِّينِي تَمَآيَلْتُ عَلَيَّ هَضِيمَ الْكُشْحِ رِيًّا الْمُخْلَلِ

Bahir: Tavil

Söyleyen: İmru'l-Kays

Anlam:Başının yan taraflarındaki saçlarından tutup onu kendime doğru çektim; o da ince beli ve dolgun bacaklarıyla bana doğru eğildi.

Şahid: هَاتِي kelimesi ism-i fiildir. ي'yı muhatabayı kabul etmesi fiil olmasının delilidir. Çünkü fiilden başkası ي'yı muhatabayı kabul etmez.²²⁴

Kelâm

6-

قَالُوا: كَلَامُكَ هَذَا وَهِيَ مُصْغِيَةٌ يَشْفِيكَ؟ قُلْتُ: صَحِيحٌ ذَاكَ لَوْ كَانَا

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Dediler ki; seni dinliyorken Hintle konuşman seni iyileştirir. Ben de dedim ki, şayet öyle olursa doğrudur.

Şahid: هَذَا cümlesinde كَلَامٌ ism-i masdarın manasına geldiği fiilin amelini yaptığı yani fiili merfu', mefu'lu mansub (müteaddi-geçişli- olduğu zaman) eder. Burada ise كَلَامٌ faili olan كَ zamirine izafe edilmiş mefu'lu olan هَذَا'ı ise nasb ederek kendine mefu'l yapmıştır.²²⁵

7-

²²³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 45.

²²⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 46; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 771.

²²⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 52; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 966.

لَا يُعْجِبُكَ مِنْ خَطِيبٍ خُطْبَةٌ حَتَّى يَكُونَ مَعَ الْكَلَامِ أَصِيلًا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ahtal

Anlam: Konuşma ile asalet olmayıncaya dek, hatibin konuşması seni şaşırtmasın.

Şahid: Kelam sadece konuşulan dil ile telafuz edilen değildir. Belki kalpteki manaya da gelir. Bu şiirde de kelam kalptedir.²²⁶

8-

أَشَارَتْ بِطَرْفِ الْعَيْنِ خِيفَةً أَهْلِهَا إِشَارَةً مَحْرُورٍ وَلَمْ تَتَكَلَّمْ
فَأَبْقَنْتُ أَنَّ الطَّرْفَ قَدْ قَالَ: مَرْحَبًا وَأَهْلًا وَسَهْلًا بِالْحَبِيبِ الْمُتَمِّمِ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Ömer b. Ebi Rebia

Anlam: Sevgili, ailesinin korkusundan gözücuyla bana işaret etti. Üzüntülü olanların işareti gibi fakat konuşmadı. Ben de inandım ki, o göz, aşktan yanmış sevgiliye merhaba, hoş geldin dedi.

Şahid: Şair bu iki beyitte göz ucunun işaretini ispat etmiş, ondan sonra وَلَمْ تَتَكَلَّمْ ile 1 nefyetmiş. Ondandır da göz işaretini göz ile tesmiye etmiş ve bunun tefsirinde de faydalı bir cümle olarak telakki etmiştir.²²⁷

9-

فَعَاوُوا فَأَتَتْهُمُ بِالَّذِي أَنْتَ أَهْلُهُ وَلَوْ سَكَتُوا أَتَتْكَ الْحَقَائِبُ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Nusayb b. Rebah

Anlam: Meyletttiler, layık olduğun övgülerle de övdüler. Şayet onlar sükut edip övmeseydiler de, çantalarında bulunan hediyeleri seni överdi.

²²⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 53.

²²⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 55; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 950.

Şahid: **شَهِدَ: حَقَائِبُ** cümlesinde **حَقَائِبُ** için övgü vardır, diye ispat ediyor. Bu da güzel bir kelimedir. Çünkü **حَقَائِبُ** denilen çantalar lisanı hal ile çantadaki hediyeler senin cömertliğinden, kereminden, yiğitliğinden bahsediyorlar.²²⁸

İ'rab'ın Çeşitleri

10-

يُذِيبُ الرُّعْبُ مِنْهُ كُلَّ عَضْبٍ فَلَوْلَا الْغَمْدُ يُمْسِكُهُ لَسَالَا

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ebu'l-A'la el-Ma'arri

Anlam: Senin kılıcının korkusu onların kılıçlarını eritiyor. (Adamlar senden korktukları gibi). Şayet kılıcının kını onu tutmasaydı su gibi akıp giderdi.

Şahid: **لَوْلَا** den sonra gelen mübtedanın haberinin zikredilmesi uygun değildir. O mübtedanın haberinin hasfı vaciptir. Ancak ehli tahkik bu meselenin tafsilini yaparak şöyle demişler: Şayet haber kevnî amm(genel bir varlık) ise hasfî vaciptir. Haber kevnî hass(özel varlık) ise o durumda da iki kısma ayrılır. Ya hasfine delalet eden bir karine olacak o zaman hasfî caizdir. Şayet karine yoksa haberin zikri vaciptir.²²⁹

Tesniye

11-

إِنَّ النَّمَانِينَ - وَبُلَّغَتْهَا - قَدْ أَحْوَجْتُ سَمْعِي إِلَى تَرْجُمَانٍ

Bahir: Seri'

Söyleyen: Ebi Minhal

Anlam: Seksen yaş,-Allah edeki ulaşasın- kulaklarımı bir tercümana mahtaç etmişimdir.

²²⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 56; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 50.

²²⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 63.

Şahid: وَيُلْعَنُهَا kelimesi mu'terize(ara cümledir). Nitekim ara cümlelerin irapta mahalleri yoktur.²³⁰

12-

تَرَوْدَ مِنَّا بَيْنَ أَذْنَاهُ طَعْنَةً

Bahir: Tavi

Söyleyen: Hevbere el-Harisi

Anlam: O adam ki kulağının arkasından bizden öldürücü bir darbe aldı.

Şahid: Şahid: بَيْنَ أَذْنَاهُ kelimesinde بين اذنيه tesniye ي ile gelmesi lazım iken (يَيْنَ ye muzafun ileyi olduğu için) cerre halinde ا ile gelmiştir. Bu da cumhuru ulemanın görüşüne aykırıdır. Bazı Arap kabilelerinde; Zebid, Kenane, Has'am gibi kabileler her üç i'rab durumunda da tesniyeyi ا ile kullanırlar. ا üzere bir damme'yi takdir ediyorlar(mukadder damme). Bunu maksur olan الفتى, الفتى, الهدى, العصى gibi isimlere kıyas ediyorlar.²³¹

13-

إِنَّ أَبَاهَا وَأَبَا أَبَاهَا قَدْ بَلَغَا فِي الْمَجْدِ غَايَتَاهَا

Bahir: Recez

Söyleyen: Ru'bete b. 'Uccac

Anlam: Leyla'nın babası ve babasının babası şerefın zirvesine ulaşmışlardır.

Şahid: Şahid: غَايَتَاهَا kelimesi غَايَةٍ'in tesniyesidir. Tesniye ise ekser Arapların luğatında nasb halinde ي gelir. Müellifin zikrettiği luğat ا üzerinde mukadder bir ref', nasb ve cer vardır. غَايَتَاهَا'nın mef'ulu olmasına rağmen غَايَتَاهَا yerine غَايَتَاهَا gelmiş ve nasbı mukadderdir(yani takdiren mansubtur).²³²

²³⁰ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 74; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, II, 955,

²³¹ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 76.

²³² İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 77.

Cem'i Müzekkeri Sâlim

14-

لَقَدْ ضَجَّتِ الْأَرْضُونَ إِذْ قَامَ مِنْ بَنِي هَدَادٍ خَطِيبٌ فَوْقَ أَعْوَادِ مِنْبَرٍ

Bahir: Tavl

Söyleyen: Ka'b b. Ma'dan el-Aşkari

Anlam: Beni Heddattan bir hatip minberin üstüne çıktığında zemin gürültü ve patırtıya düştü.

Şahid: الْأَرْضُونَ kelimesinin cem'i müzekker salim gibi kullanılmasıdır. Bu da şazdır. Çünkü و ve ن cem'i müzekker akıllılar için kullanılır. الْأَرْضُونَ ise hem müennes hem de akıl sahibi değildir. Ve burada kullanılması şazdır.²³³

15-

ثُمَّ انْقَضَتْ تِلْكَ السَّنُونَ وَأَهْلُهَا فَكَانَتْهُمْ أَحْلَامَ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ebu Temmam

Anlam: O yıllar, ahaliyle beraber geçti gitti. O ve onlar sanki birer hayaldiler.

Şahid: السَّنُونَ kelimesi fail olan تِلْكَ'ye bedel olarak و ile merfu' olmuş. Cem'i müzekkeri salimde olduğu gibi nasb ve cerresi ي ile olur.²³⁴

16-

وَلَيْسَ دِينُ اللَّهِ بِالْمُعَصَّى

Bahir: Recez

Söyleyen: Ru'bete

Anlam: Allah'ın dini parçalanmaz(parçalara bölünmez).

²³³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 86.

²³⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb* 88; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 850.

Şahid: الموقى, المزكى. Şahid: الْمُعَضَّى kelimesi ism-i mef'ul'dur. Mudaafın mu'tel lam'ıdır. ve المودى, المودى in dammesi ile sonunun fethası ile ve üçüncü harfin şeddesi ile vezinlerine gelmiştir.²³⁵

Takdîr-i İ'rab

17-

سَلَّمَ عَلَى الْمَوْلَى الْبَهَاءِ، وَصِفَ لَهُ شَوْقِي إِلَيْهِ، وَأَنْنِي مَمْلُوكُهُ
أَبَدًا يُحَرِّكُنِي إِلَيْهِ تَشَوُّقِي جِسْمِي بِهِ مَشْطُورُهُ مِنْهُوْكُهُ
لَكِنْ نَجَلْتُ لِبُعْدِهِ؛ فَكَأَنَّنِي أَلِفٌ، وَلَيْسَ بِمُمْكِنٍ تَحْرِيكُهُ

Bahir: Kamil

Söyleyen: İbni Rehhad

Anlam: Efendim Baha'ya selam söyle. Onun kölesi olduğumu ve onu özlediğimi bildir.

Ona olan özlemim daima beni ona taraf harekete geçiriyor. Cismim ona hasret ve hastadır.

Fakat ondan uzak olduğum için zayıfladım, sanki ben hareke alması mümkün olmayan bir elif'im.

Şahid: Müellif bu beyitleri istişhad için değil belki manasının zerafeti için getirmiştir. Zayıf halini-sıkıntısını- hareke kabul etmeyen bir elif'e benzetmesinde belâğat ilminde teşbih var ve muhasenat-ı bediiyeden meşhur olan tevcih²³⁶ vardır.²³⁷

Zarftan Oluşan Terkib-i Mezc

18-

²³⁵ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 89.

²³⁶ Tevcih: Bir kelamın iki manaya gelmesidir.

²³⁷ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 96-97.

وَمَنْ لَا يَصْرِفِ الْوَاشِينَ عَنْهُ صَبَاحَ مَسَاءٍ يَبْغُوهُ خُبَالًا

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ka'b b. Züheyr

Anlam: Kendisinden müfsitleri uzaklaştırmayan, sabah akşam onların zararına uğrar.

Şahid: صَبَاحَ مَسَاءَ terhib-i mezcdır. احد عشر'e benzer. Nasılki احد عشر sayısal bir terhib olarak mebnî ise صَبَاحَ مَسَاءَ'de ona benzeyerek mebnî olmuş ve tek kelime olmuştur.²³⁸

19-

آتِ الرِّزْقُ يَوْمَ يَوْمٍ؛ فَأَجْمِلْ طَلَبًا، وَابْغِ لِلْقِيَامَةِ زَادًا

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Gün be gün rızkın gelecek. Rızkı isterken güzel iste. Kıyamet günü için azık iste.

Şahid: يَوْمَ يَوْمَ terhibinde iki zarf birleştirilerek bir isim mesabesine getirilmiştir. Atıf harfini içermemiştir. Her iki cüzde de mebnî olmuştur. Bir önceki beyitte olduğu gibi احد عشر'e benzemiştir.²³⁹

20-

نَحْمِي حَقِيقَتَنَا وَبَعْضُ الْقَوْمِ يَسْقُطُ بَيْنَ بَيْنَا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ubeyd b. el-Abras el-Esedî

²³⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 105; Emil Bedî', *Mu'cem Mufasssal*, II, 634.

²³⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 107.

Anlam: Savaşta şerefimizi koruyoruz. Bazıları savaşın ortasında düşüp kıymetini yitiriyor.

Şahid: **يُنْ بَيْنَا** terkinde iki zarf terkin olmuş ve tek isim olmuşlar. Fetha üzere atıf harfini almadan **احد عشر**’ye benzeyerek mebni olmuştur.²⁴⁰

Hâl’den Oluşan Terkin-i Mezc

21–

يُسَاقِطُ عَنْهُ رَوْفُهُ ضَارِيَاتِهَا سِقَاطَ شَرَارِ الْفَيْنِ أَحُولَ أَحُولًا

Bahir: Tavis

Söyleyen: Dabia el-Bercemi

Anlam: O öküz boynuzlarıyla, saldırgan köpekleri demircinin demirden çıkıp peş peşe yere düşen kıvılcımları gibi teker teker düşüyor.

Şahid: **أَحُولَ أَحُولًا** terkinde bir önceki terkin gibi tek kelime olmuştur.²⁴¹

22–

وَلَوْلَا يَوْمُ يَوْمٍ مَا أَرَدْنَا جَزَاءَكَ، وَالْفُرُوضُ لَهَا جَزَاءُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ferazdak

Anlam: O günkü (yardımımız) olmasaydı senden karşılık istemezdik, nitekim borçlar karşılıklıdır.

Şahid: **يَوْمٍ يَوْمٍ** terkinde birinci **يَوْمٍ** merfu’ olarak mübteda gelmiş, ikinci **يَوْمٍ** de ona muzafun ileyhi olarak mecrur gelmiş ve zarf olmaktan çıkmıştır. Zarf ve hal durumundan çıkmışsa terkin olmayıp izafe edilecektir. **يَوْمٍ يَوْمٍ** gibi burada mebni değil murabdır.²⁴²

²⁴⁰ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru’z-Zeheb*, 107; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, II, 980.

²⁴¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru’z-Zeheb*, 109; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, I, 660.

²⁴² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru’z-Zeheb*, 110; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, I, 16.

Mübhem Zaman

23-

عَلَى حِينَ عَاتَبْتُ الْمَثِيبَ عَلَى الصَّبَا وَقُلْتُ: أَلَمَّا أَصْحُ وَالشَّيْبُ وَازِعُ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Nabiğa

Anlam: Gençlik duygularına karşı ihtiyarlığı arzuladığımda dedim ki; ihtiyarlık bir önleyici olduğu halde hala kendime gelemedim mi?

Şahid: عَلَى حِينَ mecrurdur. عَلَى harfi cerrinden etkilenecek mecrur olarak murab olmuştur. عَلَى rivayetine göre fetha üzere mebni olarak عَلَى ile mahallen mecrur olmuş ve kendisinden sonraki cemleye izafe edilerek, fiil cümlesi muzafun ileyhi olmuştur. Muzafun ileyhi olan عَاتَبْتُ cümlesi de mebnidir. Bu durum da mebni olan عَاتَبْتُ cümlesi mebni olan حِينَ'ye muzafun ileyhi olmuştur.²⁴³

24-

تَذَكَّرَ مَا تَذَكَّرَ مِنْ سُلَيْمَى عَلَى حِينَ التَّوَّاصُلِ غَيْرُ دَانٍ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Kavuşmanın uzak olduğu bir anda, Süleyma'dan hatıraları hatırladı.

Şahid: عَلَى حِينَ Terkibi mecrur olarak, amil olan عَلَى'dan etkilenecek mu'rab olmuştur. عَلَى rivayetine göre عَلَى'ya mahallen mecrur olmuştur. التَّوَّاصُلِ غَيْرُ دَانٍ isim cümlesi mübteda-haber olarak mahallen mecrur olup حِينَ'ye muzafun ileyhi olmuştur. Bundan da anlaşılıyor ki tıpkı fiil cümlesine izafe edildiği zaman mebni ve mu'rab

²⁴³ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb, 112; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, I, 524.

olarak geldiği gibi (iki vecih caizdir), isim cümlesine izafe edildiği zaman yine iki vecih caizdir(mebni ve mu'rab).²⁴⁴

Mübhem Muzaaf

25-

أَلَمْ تَرَيَا أَنِّي حَمَيْتُ حَقِيقَتِي وَبَاشَرْتُ حَدَّ الْمَوْتِ وَالْمَوْتُ دُونُهَا

Bahir: Tavil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: İkiniz değerimi-şerefimi- muhafaza ettiğimi görmediniz mi. Ve ben ölümün keskin tarafına dokundum. Halbuki ölüm ölüm onun önündeydi.

Şahid: دُونُهَا kelimesi merfu' olarak gelmiştir. Amili olan mübteda dan etkilenerek merfu' ve mu'rab olmuştur.²⁴⁵

Fetha Üzere Mebnî

26-

تَعَزَّ فَلَا إِلْفَيْنِ بِالْعَيْشِ مُتَعَا وَلَكِنْ لَوَرَادِ الْمُنُونِ تَتَابُعُ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Sabret, hayattan tat alan iki dost yoktur. Fakat ölüme gidenler peş peşe giderler.

Şahid: إِلْفَيْنِ kelimesi tesniyedir. ي ile mansub olmuştur ve nefyi cinsin لَا'nın ismidir. Neyfi cins لَا'nın ismi fetha üzere mebni olarak kabul edilir. Burada ismi tesniye olduğu için fethna yerine ي üzere mebnidir.²⁴⁶

27-

²⁴⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 114; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1009.

²⁴⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 115; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1000.

²⁴⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 117; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 514.

يُحْشَرُ النَّاسُ لَا بَنِينَ وَلَا آباءَ إِلَّا وَقَدْ عَنَّتْهُمْ شُؤُونَ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Kıyamet gününde insanlar haşrolurlar. Bu durumda kendi işleriyle meşgul olmayan hiçbir baba ve evlat yoktur.

Şahid: بَنِينَ kelimesi cem'i müzekkeri salimdir. Nefyi cins لَّا'sının ismi olmuş ve mebnidir.²⁴⁷

28-

إِنَّ الشَّبَابَ الَّذِي مَجَّدَ عَوَاقِبُهُ فِيهِ نَلْدُ، وَلَا لَذَاتَ لِلشَّيْبِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Seleme b. Cendel

Anlam: Sonu şeref olan bir gençlikten lezzet alıyoruz. Ama ihtiyarlığın hiçbir lezzeti yoktur.

Şahid: لَذَاتَ kelimesi cem'i müennesi salimdir. Yani ات ile cem' edilmiştir. Böyle bir cem'in ref'i damme ile nasb ve cerresi ise kesre iledir. Burada ise nefyi cins لَّا'sının ismi olmuş, mebnidir.²⁴⁸

Tekrarla Lâ'nın İsmi

29-

هَذَا لَعَمْرُكُمُ الصَّغَارُ بِعَيْنِهِ لَا أُمُّ لِي - إِنْ كَانَ ذَاكَ - وَلَا أَبُ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Humam b. Murre

²⁴⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 117; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 999.

²⁴⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 118; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 132; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 314; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 9; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 337.

Anlam: Varlığına yemin ederim ki bu zilletin ta kendisidir. Anasız babasız olayım şayet öyle değilse.

Şahid: لَا أُمُّ لِي وَلَا أَبٌ cümlesinde, أُمُّ fetha üzere mebni olarak, isim olmuş. لَا ise nefyi cinstir. أَبٌ ötre olarak أُمُّ'ye atfedilmiştir. لَا'nın tekrarıyla, أَبٌ ismi olan أُمُّ mahalline atfedilmiş ki mahallen de merfu', mübtedadır veya isim olan أُمُّ'nin aslı olan refi'ne atıftır.²⁴⁹

30-

لَا نَسَبَ الْيَوْمَ وَلَا خُلَّةَ اتَّسَعَ الْخَرْقُ عَلَى الرَّاقِعِ

Bahir: Seri'

Söyleyen: Ebu Amir

Anlam: Bu gün artık ne soy vardır ne de dostluk. Yarık yamadan geniştir.

Şahid: وَلَا خُلَّةَ kelimesinde خُلَّةَ fetha üzere mebni olan نَسَبَ'nin mansub olan mahalline atfedilmiştir ki bu ikinci لَا zaid ve te'kid nefyi içindir.²⁵⁰

31-

فَلَا لَغْوٌ وَلَا تَأْثِيمٌ فِيهَا وَمَا فَاهُوا بِهِ أَبَدًا مُقِيمٌ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ümeyye b. Ebi's-Salt

Anlam: Orada(cennette) boş söz konuşulmaz, günah işlenmez, onunla da(günahla) konuşmazlar ve orada ebediyen kalacaklardır.

²⁴⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 120; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 203; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 50; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 16; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 340

²⁵⁰ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 121; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 552; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 315; 64; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 20; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 340.

Şahid: فَلَا لَعُوَّ وَلَا تَأْتِيَمَ cümlesinde, لَعُوَّ'den sonra merfu' mübteda olarak gelmiştir. Nefiy لَا'sı amel etmemiş, mühmel kalmıştır. İkinci لَا nefyi cins olarak إِنَّ gibi amel yaparak تَأْتِيَمَ 'i fetha üzere nebni yapıp kendisine isim yapmıştır.²⁵¹

Esre Üzere Mebnî

32-

حَذَارٍ مِنْ أَرْمَاجِنَا حَذَارٍ

Bahir: Recez

Söyleyen: Ebu Necm el-İ'cli

Anlam: Kork mızraklarımızdan kork!

Şahid: حَذَارٍ kelimesi her iki yerde de فَعَالٍ vezninde mebnî olarak gelmiştir.

Sülasiyi mücerred olan حَذَرَ يَحْزِرُ'nın masdarından yapılmıştır. Kesre üzere mebnîdir.²⁵²

33-

تَرَكَهَا مِنْ إِبِلٍ تَرَكَهَا

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Sen o deveyi bırak, bırak!

Şahid: تَرَكَهَا kelimesi, her iki yerde de sülasiyi mücerred olan يَتْرُكُ'nün masdarından yapılmış ve kesre üzere mebnî olmuştur.²⁵³

34-

²⁵¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 121; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 888; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 318; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, II, 19; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 340.

²⁵² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 123.

²⁵³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 124.

هِيَ الدُّنْيَا تَقُولُ بِمَلْءٍ فِيهَا حَدَارٍ حَدَارٍ مِنْ بَطْشِي وَفَنَكِي
فَلَا يَعْزُرُكُمْ مَنِّي ابْتِسَامَ فَقَوْلِي مُضْحِكٌ وَالْفِعْلُ مُبْكِي

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ebu'l Ferec es-Savi

Anlam: Dünya, ağız dolusu diyor ki: Şiddetli yakalayışından sakın, sakın!
Benim tebessümüm sizleri aldatmasın. Benim sözlerim güldürür, yaptıklarım ise ağlatır.

Şahid: حذر يحذر ismi fiildir احذر manasındadır, kesre üzere mebnidir. حذر يَحْذَرُ
sülası fiilinden masdar olarak türelmiştir. Kesre üzere mebnidir.²⁵⁴

35-

أَطُوفُ مَا أُطُوفُ، ثُمَّ آوِي إِلَى بَيْتٍ قَعِيدَتُهُ لَكَاعِ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ebu'l-Ğarbi en-Nasri

Anlam: Dolaşıyorum, dolaşıyorum,. Sonra ev hanımı adı olan bir eve dönüp
barınıyorum.

Şahid: لَكَاعِ kelimesinin kesre üzere mebni gelmesidir.²⁵⁵

36-

إِذَا قَالَتْ حَدَامٌ فَصَدَّقُوهَا فَإِنَّ الْقَوْلَ مَا قَالَتْ حَدَامٌ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Deysem b. Tarık

Anlam: Hazame bir şey söylediğinde onu doğrulayın. Çünkü söz Hazame'nin
sözüdür.

Şahid: حَدَامٌ kelimesinin esre üzere mebni ve müennes isim olarak gelmesidir.²⁵⁶

²⁵⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 125; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 622.

²⁵⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 126; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 549.

37-

مَتَى تَرِدُنْ يَوْمًا سَفَارٍ تَجِدُ بِهَا أَذْيَهُمْ يَرْمِي الْمُسْتَجِيرَ الْمَعْوَرَا

Bahir: Tavis

Söyleyen: Ferazdak

Anlam: Ne zaman bir gün Sefare adındaki pınara gelirsən orada su isteyen ve suyu engelleyen siyah küçük bir karartı görürsün.

Şahid: سَفَارٍ kelimesinin فَعَالٍ vezninde gelerek kesre üzere mebni olarak gelmesidir.²⁵⁷

38-

أَلَمْ تَرَوْا إِرْمًا وَعَادًا أَوْدَى بِهَا اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ

وَمَرَّ دَهْرٌ عَلَى وَبَارٍ فَهَلَكْتَ جَهْرَةً وَبَارٍ

Bahir: Basit

Söyleyen: el-A'sa

Anlam: İrem ve Ad'ı görmediniz mi? Gece gündüz onları helak etti. Vebare'nin üzerinden yıllar geçti. Vebar dahi açıkça helak oldu.

Şahid: وَبَارٍ kelimesinin iki defa gelerek birincisinde kesre üzere mebni oluşu, ikincisinde ise zamme üzere mebni olmasıdır.²⁵⁸

39-

مَرَّتْ بِنَا أَوْلَ مِنْ أُمُوسٍ تَمِيسُ فِينَا مِيسَةَ الْعُرُوسِ

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

²⁵⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 128; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 897; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 89; İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 14; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, IV, 131; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 218.

²⁵⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 129; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 330.

²⁵⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 131; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 337.

Anlam: Sevgili önceki günlerde önümüzden geçti. Bize naz ediyordu, gelinin naz yaptığı gibi.

Şahid: **أُمُسٍ** kelimesi mebni olan **أَمْسٍ**'nin çoğulu olduğu halde mu'rab olarak gelmiştir.²⁵⁹

40–

فَإِنِّي وَقَفْتُ الْيَوْمَ وَالْأَمْسِ قَبْلَهُ بِبَابِكَ حَتَّى كَادَتْ الشَّمْسُ تَغْرُبُ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Nusayb b. Ribah el-Emevi

Anlam: Bugün ve dün senin kapında güneş batıncaya dek durdum ve bekledim.

Şahid: **الْأَمْسِ** kelimesinde **ال** başına geldiği halde yine de mebnidir. Bir rivayette de **الْأَمْسِ** olarak mu'rab isme has olan **ال** başına geldiği için mu'rab olmuştur.²⁶⁰

Zamme Üzere Mebnî

41–

وَنَحْنُ قَتَلْنَا الْأَسَدَ أَسَدَ خَفِيَّةٍ فَمَا شَرِبُوا بَعْدًا عَلَى لَذَّةٍ خَمْرًا

Bahir: Tavil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Hafıyye'nin arslanlarına benzeyen (aslanları) öldürdük. Onlar bundan sonra iştahla içki içmediler.

Şahid: **بَعْدًا** kelimesi tenvinle beraber mansub olarak gelmiştir. Lafzen izafeden menedilmiş, muzafun ileyhi ne lafzen ne de manen murad edilmiştir.²⁶¹

42–

²⁵⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 134.

²⁶⁰ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 135; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 65.

²⁶¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 139; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 325.

وَلَقَدْ سَدَدْتُ عَلَيْكَ كُلَّ ثَنِيَّةٍ وَأَتَيْتُ فَوْقَ بَنِي كُئَيْبٍ مِنْ عَلٍ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ferazdak

Anlam: Ben önündeki her yolu kapattım. Kuleyb oğullarına üstten geldim

Şahid: مِنْ عَلٍ kelimesi مِنْ ile mecrur olması gerekirken, damme üzere mebni olduğu için esre almamıştır. Muzafun ileyhi hazfedilmiş ve manası murad edilmiş, takdiren مِنْ فَوْقِهِمْ şeklindedir. Zira عَلٍ فَوْقٍ manasındadır.²⁶²

43-

كَجُلْمُودٍ صَخْرٍ حَطَّ السَّيْلُ مِنْ عَلٍ

Bahir: Tavl

Söyleyen: İmru'l Kays

Anlam: Kaygan taşın üzerindeki sel üstten alıp aşağıya doğru sürüklediği gibi.

Şahid: مِنْ عَلٍ kelimesi damme üzere mebni olması lazım iken, mecrur olarak gelmesi kafiye riayettedir.²⁶³

Münâda Müzaaf Olduğunda

44-

ضَرَبْتُ صَدْرَهَا إِلَيَّ، وَقَالَتْ يَا عَدِيًّا لَقَدْ وَقَفْتُكَ الْأَوَاقِي

Bahir: Hafif

Söyleyen: Muhalhil b. Rebi'a

Anlam: Göğsüne vurarak dedi ki ey Adiyy şüphesiz seni koruyucular korudu.

²⁶² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 140; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 699.

²⁶³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 141; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 782.

Şahid: *يَا عَدِيَّ* cümlesi münada-i müfredi ma'rife olduğu halde (damme üzere mebni olması vacip olduğu halde) münada-i nekre gibi gelmiş, burada belirsiz olan münada-i nekreye benzemiştir.²⁶⁴

45-

سَلَامُ اللَّهِ يَا مَطَرٌ عَلَيْهَا وَلَيْسَ عَلَيْكَ يَا مَطَرُ السَّلَامُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ahvas el-Ensari

Anlam: Ey Matar! Allah'ın selamı onun üzerine olsun. Ey Matar! Selam senin üzerine olmasın.

Şahid: Burada *مَطَرٌ* münada-i müfredi ma'rife olarak iki defa gelmiştir. Birincisinde *مَطَرٌ* şiirin zaruretinden tenvinle gelmiş, ikincisinde ise *مَطَرٌ* şeklinde damme üzere mebni olarak gelmiştir.²⁶⁵

46-

يَا طَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ قَدْ وَجَبَتْ لَكَ الْجَنَانُ وَبُوءَتْ الْمَهَا الْعَيْنَا

Bahir: Basit

Söyleyen: Hz. Ebubekir(ra)

Anlam: Ey Talha b. Ubeydillah, cennetler sana vacip oldu. O iri gözlü sevgililer de sana has oldu.

Şahid: *يَا طَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ* cümlesinde *طَلْحَةَ* münada-i müfreddir. Damme üzere mebni olmayıp *ابْنِ* ile sıfatlanmış bu sıfat ise alem ile mudaftır. Münada-i müfred-i muzaf izafe edilmiş bir vasıfla vasıflansa *ابْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ* gibi mansub olacaktır.²⁶⁶

²⁶⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 145; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 605; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 269.

²⁶⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 146; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 851; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 269.

Belirsizlik Üzere Mebnî

47–

(يَا رَبِّ لَا تَسْلُبْنِي حُبَّهَا أَبَدًا) وَيَرْحَمُ اللَّهُ عَبْدًا قَالَ آمِينَ

Bahir: Basit

Söyleyen: Kays b. Meluh

Anlam: Ya Rabbi! Leyla'nın sevgisini ebediyen benden alma. Amin diyen kula Allah rahmet itsin.

Şahid: آمِينَ kelimesinde م muhaffef, şeddesiz ve hemzesi memdud olarak آ şeklinde gelmesidir.²⁶⁷

48–

أَمِينَ فَرَادَ اللَّهُ مَا بَيْنَنَا بَعْدًا

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Aramızdaki uzak mesafeleri Allah bir daha uzaklaştırsın. Amin.

Şahid: آمِينَ kelimesinin muhaffefü'l-mim (şeddesiz mim) ve maksur olarak gelmesidir.²⁶⁸

49–

إِيَّاهُ أَحَادِيثُ نَعْمَانَ وَسَاكِنِهِ

Bahir: Basit

Söyleyen: İbn Esir

Anlam: Ne'man deresi ve sakinlerinin konuşmalarını geç.

²⁶⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 147; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 986.

²⁶⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 149; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 989.

²⁶⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 150; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 199.

Şahid: إليه kelimesinin tenvinsiz olarak gelip, manası muhataptan daha fazla konuşma, iltifat beklemedir.²⁶⁹

50-

وَقَفْنَا فَقُلْنَا: إِلَيْهِ عَنْ أُمِّ سَالِمٍ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Zi'r-Rumme

Anlam: Biz durduk ve Ümmü Salim'den vazgeç, dedik.

Şahid: إليه kelimesinin kesre üzere mebni ve tenvinsiz olarak gelmesidir.²⁷⁰

51-

أَبَى اللَّهُ لِلشُّمِّ الْأَلَاءِ كَأَنَّهُمْ سُبُوفُ أَجَادِ الْقَيْنِ يَوْمًا صِقَالِهَا

Bahir: Tavil

Söyleyen: Küseyr b. Abdurrahman

Anlam: Allah, Haddad'ın güzel bir sanatla yaptığı kılıçlar gibi olan o burnu dik olan (büyüklerin) kötülük yapmalarını engellemiştir.

Şahid: الْأَلَاءِ kelimesi, ism-i mevsuldur ve الَّذِي manasınadır. Kesre üzere mebnidir.²⁷¹

52-

اسْتَغْفِرِ اللَّهَ خَيْرًا وَأَرْضَيْنِ بِهِ فَبَيْنَمَا الْعُسْرُ إِذْ دَارَتْ مَيَاسِيرُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Anber b. Lübeyd el-Uzri

Anlam: Allah'tan hayır iste ve O'nun kaderine razı ol. Zira zorluğun etrafında kolaylıklar dönüyor.

²⁶⁹ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 151.

²⁷⁰ İbn Hişam, a.g.e., 152.

²⁷¹ İbn Hişam, a.g.e., 155.

Şahid: إِذْ kelimesinin ansızın anlamında kullanılmasıdır.²⁷²

53–

لِسَلْمَىٰ بَدَاتِ الْخَالِ دَارٌ عَرَفْتُهَا وَأُخْرَىٰ بَدَاتِ الْجَزْعِ آيَاتُهَا سَطُرُ
كَأَنَّهُمَا مِلَانٌ لَّمْ يَتَغَيَّرَا وَقَدْ مَرَّ لِلدَّارَيْنِ مِنْ بَعْدِنَا عَصْرُ

Bahir: Taviil

Söyleyen: Ebu's-Sağr el-Hezeli

Anlam: Selma'nın Zatulhal'de bildiğim bir evi vardı. Zatü'l-Ciz'de ise işaretleri yok olmuş bir evi daha vardı. Sanki Selma'nın o iki evi, değişmemişler. Halbuki bizden sonra bir asır geçmiş.

Şahid: كَأَنَّهُمَا مِلَانٌ cümlesinin aslı من الان'dır. من de ki ن harfi hazfedilmiş ve الان'yı mecrur etmiştir.²⁷³

54–

أَمَّا تَرَىٰ حَيْثُ سُهَيْلٍ طَالِعَا

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Süheyl yıldızının doğduğu yeri görmüyor musun?

Şahid: حَيْثُ سُهَيْلٍ cümlesindeki حَيْثُ müfred olan سُهَيْلٍ le izafe edilmiştir.²⁷⁴

İsim Nekre

55–

رُبَّ مَنْ أَنْضَجْتُ غَيْظًا قَلْبُهُ قَدْ تَمَنَّى لِي مَوْتًا لَمْ يُطْعَ

Bahir: Remel

²⁷² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 158; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 393.

²⁷³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 159-160.

²⁷⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 161; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 226.

Söyleyen: Süveyd b. Ebi Kahil

Anlam: Birçoklarının kalbinde öfkeyle olgunlaştırdım. O da benim için olmayacak bir ölüm istiyordu.

Şahid: أَنْصَجْتُ مَنْ nekre olarak kullanılmış veya قَدْ تَمَّتْ ile vasfedilmiş رُبَّ üzerine gelip onu mecrur etmiştir. رُبَّ özellikle nekrenin başına gelir.²⁷⁵

56-

لَا تَضِيقَنَّ بِالْأُمُورِ فَقَدْ تُكْشَفُ عَمَّاؤُهَا بِغَيْرِ احْتِيَالٍ

رُبَّمَا تَكْرَهُ النَّفْسُ مِنَ الْأَمْرِ لَهُ فَرْجَةٌ كَحَلِّ الْعِقَالِ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Ümeyye b. Ebi's-Salt

Anlam: İşlerle kendini sıkma, kimi zaman onun üzüntüsü hiçbir şey yapmadan da gider. Nefisler bazen devenin zincirlerinden kurtulduğu gibi çıkışı kolay yolu olan bir işten dahi nefret eder.

Şahid: رُبَّمَا kelimesi رُبَّ'yı nekre üzere gelmiştir.²⁷⁶

Ma'rife

57-

رُبَّهُ فَنِيَّةٌ دَعَوْتُ إِلَى مَا يُورِثُ الْمَجْدَ دَائِبًا فَأَجَابُوا

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Çoğu kez o gençleri kendilerini onurlandıracak şeylere davet ettim. Onlar da icabet ettiler.

Şahid: رُبَّهُ فَنِيَّةٌ cümlesinde رُبَّ ma'rife olan zamirin başına gelmiştir. Demek ki رُبَّ nekre'nin başına geldiği gibi ma'rifenin de başına gelir.²⁷⁷

²⁷⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 162; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 490.

²⁷⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 163-164.

Zâmir-i Mübeddel**58-**

جَزَى رَبُّهُ عَنِّي عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ جَزَاءَ الْكَلَابِ الْعَاوِيَاتِ وَقَدْ فَعَلُ

Bahir: Tavl

Söyleyen: Nabîğa

Anlam: Allah, Adıyy b. Hatem'e benden yana belasını versin. Tıpkı havlayan köpeklerin cezası gibi, ki belasını verdi de.

Şahid: جَزَى رَبُّهُ عَنِّي عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ cümlesinde fail olan رَبُّ'ye de zamir, sonda olan عَدِي'ye raci olmuş bu zamir hem lafzen hem de rütbeten muahhar olan mef'ule raci olmuştur. Caiz olmamakla beraber, şaz olarak gelmiş şiirin zaruretinden bu şekilde kullanılmıştır.²⁷⁸

İsm-i Mevsûl**59-**

سُعَادُ الَّتِي أَضْنَاكَ حُبُّ سُعَادَا وَأَعْرَاضُهَا عَنْكَ اسْتَمَرَّ وَزَادَا

Bahir: Tavl

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Suad'ın aşkı seni mahvetti. Senden yüz çevirmesi de uzun sürüp gitti.

Şahid: سُعَادُ الَّتِي أَضْنَاكَ حُبُّ سُعَادَا cümlesinde, ismi zahir zamirin yerinde kullanılmış, cümlesi mevsul olan الَّتِي'ye sıla olmuştur. Sıla cümlesinde zamirin yerinde ismi zahirin

²⁷⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 164; Emil Bedî', *Mu'cem Mufasssal*, I, 51.

²⁷⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 168; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 392; Emil Bedî', *Mu'cem Mufasssal*, II, 628, 629.

gelmesi bir çok alimin reddettiği mesele olmasına rağmen şiirin zaruretinden dolayı gelmiştir.²⁷⁹

Ma'rife; Elif Lâm Takısı İle

60–

نَعَمْ امْرَأٌ هَرِمٌ لَمْ تَعُرْ نَائِبَةً إِلَّا وَكَانَ لِمُرْتَاعٍ بِهَا وَرَرًا

Bahir: Basit

Söyleyen: Züheyr b. Ebi Sulma

Anlam: Herim ne iyi adamdır, kime bir bela geliyorsa, O, musibetzedenin sığınağı oluyor.

Şahid: نَعَمْ امْرَأٌ هَرِمٌ cümlesinde نَعَمْ medh fiilidir. Faili içinde müstetirdir. امْرَأٌ o zamiri tefsir ederek, temyiz olmuş ve o zamir hem lafzen hem de rütbeten muahhar olan هَرِمٌ'e raci' olmuştur. هَرِمٌ ise methe mahsustur.²⁸⁰

61–

أَلَا أَيُّهَا الرَّاجِرِيُّ أَحْضَرَ الْوَعَى وَأَنْ أَشْهَدَ اللَّذَاتِ هَلْ أَنْتَ مُخْلِدِي؟

Bahir: Tavil

Söyleyen: Turfete b. el-Abd el-Bekri

Anlam: Ey beni savaşa katılmaktan sakındıran! Dünyadaki bütün lezzetleri tatsam, dünya da beni ebedi bırakabilir misin?

Şahid: أَيُّهَا الرَّاجِرِيُّ cümlesinde, أَيُّهَا gelmiş ve هَذَا'ya sıfat olmuş, هَذَا'de أَيُّهَا'ya sıfat olmuştur.²⁸¹

²⁷⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 172; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 190.

²⁸⁰ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 181; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 317.

²⁸¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 182; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 373; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 270-271.

62–

أَيُّهَذَانِ كُلَا زَادِيكُمَا

Bahir: Remel

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey bu iki kişi! İkiniz de gıdanızı yiyiniz.

Şahid: أَيُّ ile vasedilmiştir. Yani هَذَانِ أَيُّ'ye sıfat olmuştur.²⁸²**Ma'rife'ye İzâfe**

63–

كَخَذُرُوفِ الْوَلِيدِ الْمُتَّقِبِ . . .

Bahir: Tavl

Söyleyen: İmru'l-Kays

Anlam: Adamın atı Velid'in topacı gibi süratlidir.

Şahid: كَخَذُرُوفِ الْوَلِيدِ الْمُتَّقِبِ cümlesinde الْوَلِيدِ الْمُتَّقِبِ kelimesi كَخَذُرُوفِ kelimesine sıfat olmuştur.²⁸³**Naib-i Fâil**

64–

فَعَدْتُ كِلَا الْقَرْجَيْنِ تَحْسَبُ أَنَّهُ مَوْلَى الْمَخَافَةِ خَلْفَهَا وَأَمَامَهَا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Lebid

²⁸² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 183; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 229-230.²⁸³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 185; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 121.

Anlam: O vahşi inekler, hangi yoldan dağa kaçırsalar avcıyla karşılaşacaklarından korkuyorlardı.

Şahid: أَمامُهَا kelimesi mansub olması gerekirken, burada merfu' gelmiştir. Bu da şiirin zaruretindendir.²⁸⁴

65-

أُنْجِحَ لِي مِنَ الْعِدَا نَذِيرًا بِهِ وَقَيْتُ الشَّرَّ مُسْتَظِيرًا

Bahir: Recez

Söyleyen: Yezid b. Kahkah

Anlam: Düşmanlara karşı beni uyaran bir uyarıcı imkanı verildi bana. Onunla büyük şerden korundum.

Şahid: أُنجِحَ kelimesi iki mefu'l alır. Birincisi ل ile mecrur olan لي, diğeri ise نَذِيرًا dir.²⁸⁵

66-

لَعَلَّكَ وَالْمَوْعُودُ حَقٌّ لِقَاؤُهُ بَدَا لَكَ فِي تِلْكَ الْقُلُوصِ بَدَاءٌ

Bahir: Tavl

Söyleyen: Muhammed b. Beşir el-Harici

Anlam: Verilen vad ile yüzleşmek hak iken belki de o deve hakkında yeni bir görüş edinerek (vazgeçtim).

Şahid: بَدَا لَكَ فِي تِلْكَ الْقُلُوصِ بَدَاءٌ kelimesinde, بَدَا masdarı, بَدَا fiiline fail olmuş ve fiil ona isnad edilmiştir.²⁸⁶

67-

إِنَّ السَّمَاحَةَ وَالْمَرْوَةَ ضُمَّنَا قَبْرًا يَمْزُو عَلَى الطَّرِيقِ الْوَاضِحِ

²⁸⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 190.

²⁸⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 192.

²⁸⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 196; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 14-15.

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ziyad el-A'cam

Anlam: Merve de ap açık yol üzerindeki kabir, cömertlik ve mürüvveti içine almıştır.

Şahid: ضُمَّنَا kelimesi, 'e isnad edilmiş. 'a ona naib fail olmuştur. ضُمَّنَا müennes olarak gelmesi gerekirken, şiirin zaruretinden dolayı ضُمَّنَا müzekker olarak gelmiştir.²⁸⁷

68-

تَمَنَّى ابْنَتَايَ أَنْ يَعِيشَ أَبُوهُمَا وَهَلْ أَنَا إِلَّا مِنْ رَبِيعَةٍ أَوْ مُضَرٍّ؟

Bahir: Tavi

Söyleyen: Lebid

Anlam: Her iki kızım babalarının uzun yaşamasını temenni ettiler. Halbuki ben de Rebia ve Mudar kabilesindenim.

Şahid: تَمَنَّى ابْنَتَايَ cümlesinde, تَمَنَّى kelimesinde fiili mazi mümkün değildir. Zira fiil mazi olsaydı, ابْنَتَا kelimesinin müennesi hakiki olduğunda تَمَنَّت olması lazımdı ki gelmediğine göre asıl تَمَنَّى'dır. iki ت'den birisi hıffat için hazfedilmiştir.²⁸⁸

69-

إِنَّ أَمْرًا غَرَّهُ مِنْكَ وَاحِدَةً بَعْدِي وَبَعْدَكَ فِي الدُّنْيَا لَمَعْرُورٌ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ben ve senden sonra dünyada kadınların aldattığı erkek gerçekten aldanmıştır.

²⁸⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 197; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 184.

²⁸⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 198.

Şahid: غَرَّهْ مِنْكُنَّ وَاحِدَةً cümlesinde, وَاحِدَةً kelimesi hakiki müennes olarak غَرَّهْ'ye fail olup, غَرَّهْ olarak değil غَرَّتْ gelmesi gerekirken مِنْكُنَّ kelimesi fiil ile fail arasına fasıl olarak girdiği için müennes olarak gelmesi gerekmiyor.²⁸⁹

70–

مَا بَرَّيْتُ مِنْ رِيَّةٍ وَدَّمَ فِي حَرْبِنَا إِلَّا بَنَاتُ الْعَمِّ

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Amca kızlarından başka hiç kimse savaşımızda, şüphe ve zemden uzak kalmadı.

Şahid: مَا بَرَّيْتُ مِنْ رِيَّةٍ cümlesinde, بَرَّيْتُ kelimesi الْعَمِّ بَنَاتُ kelimesine isnad edildiği halde بَرَّيْتُ't'yi te'nis ile gelmiş. Her ne kadar إِلَّا lafzı fiil ve fail arasına fasıl olarak girmişse de fiil tenis alameti almıştır.²⁹⁰

71–

تَوَلَّى قِتَالَ الْمَارِقِينَ بِنَفْسِهِ وَقَدْ أَسْلَمَاهُ مُبْعَدٌ وَحَمِيمٌ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Abdullah b. Kays

Anlam: O adam dinden çıkanlarla savaşmayı kendi üstlendi. Dost ve düşman dahi ona teslim oldular.

Şahid: أَسْلَمَاهُ kelimesinde ʾi tesniye geldiği halde, hemen sonra مُبْعَدٌ ve حَمِيمٌ ismi zahir ve fail olarak gelmiştir. Acaba fail ʾ mi yoksa ismi zahir mi olacak. ʾ sadece tesniyenin alameti olup ism-i zahir de fail olmuştur.²⁹¹

72–

²⁸⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 202; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 385-386.

²⁹⁰ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 203.

²⁹¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 204; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, c. I, 372.

نَتَجَ الرَّبِيعُ مَحَاسِنًا أَلْقَحْنَهَا غُرَّ السَّحَابِ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ebu'l-Firas el-Hemedani

Anlam: Benekli bulutların aşıladığı bahar çokça güzellikler yarattı.

Şahid: ن مَحَاسِنًا ise onun failidir. غُرَّ أَلْقَحْنَهَا cümlesinde, غُرَّ السَّحَابِ Şahid: mefuldur, cem' alametidir.²⁹²

73-

رَأَيْنَ الْغَوَانِي الشَّيْبَ لَاحَ بَعَارِضِي فَأَعْرَضُنْ عَنِّي بِالْخُدُودِ التَّوَاضِرِ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Ebu Abdurrahman Muhammed b. Abdullah el-Atebi

Anlam: Şarkı söyleyen kızlar, şakaklarımın ağardığını görüp o güzel yanaklarıyla benden yüz çevirdiler.

Şahid: رَأَيْنَ الْغَوَانِي cümlesinde, رَأَيْنَ fiildir. ن cem' alametidir. الْغَوَانِي failidir.²⁹³

Efa'li Mukârebe'nin İsmi

74-

وَقَدْ جَعَلْتُ إِذَا مَا قُمْتُ يُثْقَلُنِي ثَوْبِي فَأَنْهَضُ نَهْضَ الشَّارِبِ السَّكْرِ
وَكُنْتُ أَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ مُعْتَدِلًا فَصِرْتُ أَمْشِي عَلَى أُخْرَى مِنَ الشَّجَرِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Amr b. Ahmer el-Bahili

Anlam: Ayağa kalktığımda elbiselerim bana ağırlık verir oldu. Tıpkı ağırlaşmış bir hastanın hali gibi kalkar oldum. Daha önce iki ayak üzerinde dimdik yürüyorken, ağaçtan bir üçüncüsü üzerine yürür oldum.

²⁹² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 205; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 28.

²⁹³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 206; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 374; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 432.

Şahid: جَعَلْتُ kelimesi burada كان'yi nakise gibi amel etmiştir.²⁹⁴

75-

هَبَبْتُ أَلْوَمَ الْقَلْبِ فِي طَاعَةِ الْهَوَى

Bahir: Taviil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Arzulara itaat etme konusunda kalbi azarlamaya başladım.

Şahid: هَبَبْتُ أَلْوَمَ الْقَلْبِ cümlesinde, هَبَبْتُ, كان gibi amel etmiştir.²⁹⁵

76-

وَطَنُنَا دِيَارَ الْمُعْتَدِينَ فَهَلَلْتُ نُفُوسُهُمْ قَبْلَ الْإِمَانَةِ تَرْهَقُ

Bahir: Taviil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Biz saldırganların diyarına ayak bastık. Neredeyse onları öldürmeden onların canları çıkıyordu.

Şahid: فَهَلَلْتُ, كان gibi amel etmiştir.²⁹⁶

Leyse'nin Amelini Yapan İsm-i Harfler

77-

وَقَالُوا تَعْرِفُهَا الْمَنَازِلَ مِنْ مَنَى وَمَا كُلُّ مَنْ وَافَى مَنَى أَنَا غَارِفُ

Bahir: Taviil

Söyleyen: Müzahim b. Amr

Anlam: Dediler ki Mina'nın yerlerini ona tanıt. Zira Mina'ya gelen herkes tanımıyor.

²⁹⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 216; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 439.

²⁹⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 216.

²⁹⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 217; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 596.

Şahid: مَا كُنْ وَأَفَى مِنِّي cümlesinde, مَا nafiye'dir. Amel etmemiştir. Çünkü haberinin ma'mulü olan كُنْ ismine mukaddem olmuştur. Bu da مَا'nın amelinin iptaline sebeptir.²⁹⁷

78–

أُنْكُرْتُهَا بَعْدَ أَغْوَامٍ مَضَيْنَ لَهَا لَا الدَّارُ دَارًا، وَلَا الْجِبْرَانُ جِبْرَانًا

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Sevgilinin diyarından ayrıldıktan birkaç sene sonra uğradığımda, tanıyamadım. Zira ne diyar o diyardı, ne de komşu o komşuydu.

Şahid: مَا كُنْ وَأَفَى مِنِّي cümlesinde, مَا ye benzeyen لَا gelmiş, ismi marifenin başına gelerek kendisine isim yapıp merfu' yapmıştır, haberini de mansub yapmıştır.²⁹⁸

79–

نَدِمَ الْبُعَاةُ وَلَاتَ سَاعَةَ مَنْدَمٍ وَالْبُعْيُ مَرْتَعٌ مُبْتَغِيهِ وَخِيمٌ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Muhelhil b. Malik el-Kindi

Anlam: Zalimler pişman oldu. O saat pişmanlık saati değildir. Zulmü isteyenlerin akibeti vahimdir.

Şahid: مَا كُنْ وَأَفَى مِنِّي cümlesinde, مَا, لَا, den başka bir de zamandan ibaret olan سَاعَةَ lafzında da amel etmiş. سَاعَةَ kelimesini kendisine haber yapmıştır. İsmi ise mahzuftur.²⁹⁹

80–

²⁹⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 221; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 567.

²⁹⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 223; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 963.

²⁹⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 226; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 883.

طَلَبُوا صَلَاحًا وَلَآتَ أَوَانٍ فَأَجَبْنَا أَنْ لَيْسَ حِينَ بَقَاءِ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Ebu Zeyd et-Tai

Anlam: Bizimle barış isteğinde bulundular. Zira barış zamanı değildir. Hemen cevaben dedik ki; bu an baki kalma anı değildir.

Şahid: Şahid: طَلَبُوا صَلَاحًا وَلَآتَ أَوَانٍ cümlesinde, لَآتَ kelimesi, أَوَانٍ'de amel ederek kendisine haber yapmış, ismi de mahzuftur.³⁰⁰

İnne'nin Haberi ve Kardeşleri

81-

كَأَنِّي مِنْ أَخْبَارِ إِنَّ وَلَمْ يُجَزْ لَهُ أَحَدٌ فِي النَّحْوِ أَنْ يَتَقَدَّمَ
عَسَى حَرْفُ جَرٍّ مِنْ نَدَاكَ يَجُرُّنِي إِلَيْكَ فَإِنِّي مِنْ وَصَالِكَ مُعَدَّمًا

Bahir: Tavi

Söyleyen: İbn Anin

Anlam: Sanki ben İnne'nin haberlerindenim. Zira nahiv ilminde hiçbir nahiv alimi haberin isme mukaddem olmasını caiz görmemişler. Umulur ki, cer harfi senin mertliğinden dolayı sana doğru çeker ulaştırır. Çünkü ben senin visalinden mahrumum.

Şahid: Bu beytin istişhadi, istimlah'tır. Biliniyor ki, harufu müşebbehe bi'l-fiil, ismi mansub, haberi de merfu' ederek bu tertible gidiyor. Önce harf, sonra isim, sonra da haber. Haberleri kendilerine mukaddem olmadığı gibi isimlerine de mukaddem olmaz ve imkanı da yoktur.³⁰¹

82-

وَكُنْتُ أَرَى زَيْدًا كَمَا قَبْلَ سَيِّدًا إِذَا أَنَّهُ عَبْدُ الْقَقَا وَاللَّهَارِمِ

Bahir: Tavi

³⁰⁰ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb, 226; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, I, 25.

³⁰¹ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb, 226

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ben Zeyd'i efendi olarak görüyordum, ki öyle de söyleniyordu. Halbuki pinti, adi ve alçağın biridir.

Şahid: *إِذَا أَنَّهُ عَبْدُ الْفَقَا* cümlesinde, *إِذَا*'yı fücäiyyeden sonra *أَنَّ* gelince, hem *إِنَّ* kesre ile, hem de *أَنَّ* fetha ile okunabilir.³⁰²

Nefyi Cins Lâ'sının Haberi

83-

أَرَى الْحَاجَاتِ عِنْدَ أَبِي خُبَيْبٍ نَكِدْنَ، وَلَا أُمِّيَّةَ فِي الْبِلَادِ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Abdullah b. Zübeyr

Anlam: Ben Ebu Hubeyb'in yanında ihtiyaçları dar bir vaziyette görüyordum- yani ihtiyaçlar giderilmiyor-. Şehirlerde ihtiyaç görmede Umeyye gibisini göremiyorum.

Şahid: *لَا أُمِّيَّةَ* cümlesinde, *لَا* nefyi cins la'sıdır. *أُمِّيَّةَ* alem olarak ve marife olarak ona isim gelmiştir.³⁰³

Nasb ve Cezm Edatını Almayan Muzari

84-

مُحَمَّدٌ تَقْدِرُ نَفْسُكَ كُلُّ نَفْسٍ إِذَا مَا خِفْتَ مِنْ شَيْءٍ تَبَالَا

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Korkulacak şeylerden, herhangi birisinin sana isabet etmemesi için, bütün nefisler sana feda olsun ya Muhammed(sav).

³⁰² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 233; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 283.

³⁰³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 235; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 239.

Şahid: تَقْدُ kelimesinin başına cezm ve nasb edatları gelmediği halde meczum olmuştur. Bu da şiirin zaruretindendir. Veya cezm yapan ل' i emr fiilinde mukadderdir. Takdiri لتقد³⁰⁴ dir.

85-

فَالْيَوْمَ أَشْرَبَ غَيْرَ مُسْتَحَقِّبٍ إِنَّمَا مِنَ اللَّهِ وَلَا وَاغِلٍ

Bahir: Seri'

Söyleyen: İmru'l-Kays

Anlam: Ben bugün Allaha yönelik bir günah kazanmaksızın ve içki içenlere katılmadan içiyorum.

Şahid: أَشْرَبَ kelimesi, cezm edatı gelmediği halde meczum olmuştur. Bu şekilde gelmesi de caizdir.³⁰⁵

Mef'ul-u Bih

86-

لَنَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ مَجْدٌ مُؤْتَلٌّ بِإِرضَائِنَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ أَحْمَدًا

Bahir: Tavi'l

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Biz, Ensar topluluğu, mahlukların en hayırlısı olan Ahmed(as)'i razı ettiğimiz için, kalıcı şerefe sahibiz.

Şahid: مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ cümlesinin aslı, يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ 'dır. مَعْشَرَ tahsis üzere mansub olmuş ki fahr'ı ifade etsin.³⁰⁶

³⁰⁴ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 236; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, I, 634.

³⁰⁵ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 237; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, II, 783.

³⁰⁶ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 242; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, I, 398.

87-

جُدْ بِعَفْوٍ فَإِنِّي أَتُهَا الْعَبْدُ دُ إِلَى الْعَفْوِ يَا إِلَهِي فَقِيرُ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Aff ile muamele et! Çünkü ben bir kul olarak affa muhtacım ya İlahi!

Şahid: أَتُهَا الْعَبْدُ cümlesinin aslı, أَتُهَا الْعَبْدُ, يا دır. يا hazf olmuş, tahsis, üzere mansub olmuştur.³⁰⁷

88-

إِنَّا بَنِي نَهْشَلٍ لَا نَدْعِي لَأَبٍ

Bahir: Basit

Söyleyen: Beşame b. Hazn en-Nahşeli

Anlam: Ey Beni Nahşel! Bir babaya kendimizi nisbet etmeyiz.

Şahid: بَنِي نَهْشَلٍ kelimesinde يا harfi hazfedilmiş, tahsis üzere mansub olarak gelmiştir.³⁰⁸

89-

نَحْنُ بَنِي ضَبَّةَ أَصْحَابُ الْجَمَلِ نَنْعَى ابْنَ عَفَّانَ بِأَطْرَافِ الْأَسَلِ

Bahir: Recez

Söyleyen: el-A'rac el-Ma'ni

Anlam: Bizler Dabbaoğulları, Ashab-ı Cemeliz! İbn-i Affan olan Osman'ın ölüm haberini mızraklarımızın ucuyla veriyoruz.

Şahid: بَنِي ضَبَّةَ kelimesinde, يا hazf edilmiş ve tahsis üzere mansub olmuştur.³⁰⁹

90-

³⁰⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 242; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 398.

³⁰⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 243; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 983.

³⁰⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 244.

أَخَاكَ الَّذِي إِنَّ تَدْعُهُ لِمِلْمَةٍ يُجِبُكَ كَمَا تَبْغِي، وَيَكْفِكَ مَنْ يَبْغِي
وَإِنْ تَجْفُهُ يَوْمًا فَلَيْسَ مُكَافِئًا فَيَطْمَعُ ذُو التَّرْوِيرِ وَالْوَشْيِ أَنْ يُصْنِعِي

Bahir: Tavl

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Senin o kardeşin odur ki, başına bir musibet gelip onu çağırdığında isteğine cevap verendir. Sana zulüm yapana karşı da sana yeterlidir. Sen birgün ona eziyet verdiğinde o karşılık vermek istemez.

Şahid: أَخَاكَ kelimesi iğra üzere mansub olmuştur. Hakikatte mukadder bir fiil olan اِلْزَمَ ile mansub ve meful olmuştur.³¹⁰

Mef'ul-u Leh

91–

فَجِئْتُ وَقَدْ نَضْتُ لِنَوْمٍ ثِيَابَهَا لَدَى السُّتْرِ إِلَّا لِبِسَةَ الْمُتَقَضِّلِ

Bahir: Tavl

Söyleyen: İmru'l Kays

Anlam: Sevgilim uyku için elbiselerini çıkardığı bir halde geldim. Geceliklerinden başka üzerinde başka bir şeyin yoktu.

Şahid: نَضْتُ kelimesindeki نَوْمٌ uyku elbise çıkarmanın illetidir. Elbise çıkarma ve uykunun faili birdir. Ama ikisinin zamanı bir değildir.³¹¹

Mef'ul-u Fih

92–

صَدَدْتُ الْكَأْسَ عَنَّا أَمْ عَمْرٍو وَكَانَ الْكَأْسُ مَجْرَاهَا الْيَمِينَا

Bahir: Vafir

³¹⁰ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 247-248; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I. 557.

³¹¹ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 252; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 778.

Söyleyen: Amr b. Kulsüm

Anlam: Ey Ümmü Amr! Sen şarabın kadehini bizden alıkoydun. Halbuki kadehin mecrası sağ taraf olacaktı.

Şahid: الْيَمِينَا kelimesi, zarf olarak mansub ve كَانَ'ye haber olmuştur.³¹²

93–

لَقَدْ عَلِمَ الضَّيْفُ وَالْمُرْمُلُونَ إِذَا اغْبَرَّ أَفْقٌ وَهَبَّتْ شَمَالًا

Bahir: Mütekarib

Söyleyen: Cenub bnt. 'Aclan

Anlam: Misafirler ve ihtiyaç sahipleri kesinlikle, ufuklarda, toz duman yükseldiği ve kuzey rüzgarı estiği zaman.

Şahid: شَمَالًا kelimesi, zarf olarak mansub olmuş ve هَبَّتْ ye muteallik olmuştur.³¹³

94–

جَزَى اللَّهُ رَبُّ النَّاسِ خَيْرَ جَزَائِهِ رَفِيقَيْنِ قَالَا خَيْمَتِي أَمْ مَعْبَدٌ

هُمَا نَزَلَا بِالْبَرِّ ثُمَّ تَرَحَّلَا فَأَفْلَحَ مَنْ أَمْسَى رَفِيقَ مُحَمَّدٍ

فَيَا لَفْصَيَّ مَا رَوَى اللَّهُ عَنْكُمْ بِهِ مِنْ فِعَالٍ لَا تُجَارَى وَسُودِدِ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Esmâ bnt. Ebubekir(ra)

Anlam: İnsanların Rabbi olan Allah en hayırlı mükafatını Ümmü Ma'bed'in çadırında kaylule yatan iki arkadaşa versin.

O ikisi Birr adındaki mevkiye girip sonra göç ettiler. Muhammede arkadaş olan kurtulmuştur.

Ey Kusayy kabilesi tebrikler olsun size. Allah onun hatırı için size neyi vermemiştir ki. Hangi işiniz mükafatsız ve hangi ahlakınız yüce olmasın.

³¹² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 255; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 991.

³¹³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 256; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 643.

Şahid: قَالَا خَيْمَتِي cümlesinde, خَيْمَتِي zarf olarak mansub olmuş, başındaki harfi cer hazf edilmiş, aslı takdiren فِي خَيْمَتِي dir.³¹⁴

Mef'ul-u Maah

95–

يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ الْمُعَلِّمُ غَيْرُهُ هَلَّا لِنَفْسِكَ كَانَ ذَا النَّعْلِيمِ
أَبْدًا بِنَفْسِكَ فَأَنْتَ عَنْ غَيْرِهَا فَإِذَا انْتَهَتْ عَنْهُ فَأَنْتَ حَكِيمٌ
فَهَذَاكَ يُسْمَعُ مَا تَقُولُ وَيُشْتَقَى بِالْقَوْلِ مِنْكَ وَيَنْفَعُ النَّعْلِيمِ
لَا تَنْتَهُ عَنْ خَلْقٍ وَتَأْتِي مِثْلُهُ عَارٌ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمٌ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ebu Esved ed-Düeli

Anlam: Ey başkasına öğreten adam! O talimi nefsine versene.

Nefsinden başla, onu yanlışımdan sakındır. Nefsin ondan sakındığı zaman bilki sen hekimsin.

O zaman sözün dinlenir. Senin sözünde şifalar bulunur ve talimin fayda verir.

Kötülüğü yaptığın halde, başkasını ondan sakındırman senin için büyük bir ayıptır.

Şahid: وَتَأْتِي kelimesindeki و harfi -maah-beraberlik manasındadır. وَتَأْتِي'de fiil olduğu için mefu'lu maah olmamıştır. Maah manasındaki و harfinden sonra mefulu maahü olacak, kelimenin isim olması şarttır.³¹⁵

96–

عَلَفْتُهَا تَبْنَأُ وَمَاءً بَارِدًا حَتَّى غَدَتْ هَمَّالَةً عَيْنَاهَا

³¹⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 258-259; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I. 247.

³¹⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*; 261-262; son beyit için; İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 262; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 887; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 365.

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Deveme yem olarak saman ve soğuk su verdim. Öyle bir duruma geldi ki, gözlerinden yaş aktı.

Şahid: وَمَاءٌ kelimesinde, و maah manasındadır. تَيْنًا ye atfedilmemiştir. Zira atfedilmesi علف fiiliyle mana bakımından uyum sağlamaz.³¹⁶

97-

إِذَا مَا الْغَانِيَاتُ بَرَزْنَ يَوْمًا وَرَجَّجْنَ الْحَوَاجِبَ وَالْعُيُونَا

Bahir: Vafir

Söyleyen: er-Ra'i en-Nemiri

Anlam: Bayan şarkıcılar ortaya çıktıkları gün, kaşlarını inceltip, gözlerine sürme çektikleri zaman.

Şahid: وَالْعُيُونَا kelimesi, anlamından ötürü الْحَوَاجِبَ atfedilemediğinden burada göz için uygun olan كحالة filini takdir ederek cümleyi cümleye atfetmektir.³¹⁷

Hâl

98-

عَلَى حَالَةٍ لَوْ أَنَّ فِي الْقَوْمِ خَاتِمًا عَلَى جُودِهِ لَضَنَّ بِالْمَاءِ حَاتِمٌ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Ferazdak

Anlam: O milletler öyle bir haldeydiler ki eğer aralarında Hatim olsaydı o cömertliğine rağmen onlara su vermekten çekinirdi.

Şahid: حَالَةٍ lafzı hem ة harfi ile hem de ة siz gelebilir. Burada ة ile gelmiştir.³¹⁸

³¹⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 263; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 476.

³¹⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 264; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 978.

³¹⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 267; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 857.

99–

أَنَا ابْنُ دَارَةٍ مَعْرُوفًا بِهَا نَسَبِي وَهَلْ بِدَارَةٍ يَا لِلنَّاسِ مِنْ عَارٍ؟

Bahir: Basit

Söyleyen: Salim b. Dareh

Anlam: Ben Dare'nin oğluyum ve nesebim Dare ile biliniyor. Ey insanlar! Allah aşkına, Dare'nin bir kusuru var mı?

Şahid: مَعْرُوفًا kelimesi haldir. Cümlemin manasını te'kid ederek hal-ı te'kid-i diye adlandırılıyor.³¹⁹

100–

فِيهَا اثْنَتَانِ وَأَرْبَعُونَ حَلُوبَةً سُودًا كَخَافِيَةِ الْغُرَابِ الْأَسْحَمِ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Antare b. Şeddad

Anlam: Onda kırk iki tane süt veren siyah deve var. Siyah olan karganın süsleri gibi.

Şahid: سُودًا sahibul hal marife olması gerektiği halde burada سُودًا kelimesi nekire olan حَلُوبَةً ne hal olarak gelmiştir. Bu şekilde gelmesi de istisnadır.³²⁰

Temyîz

101–

يَا جَارَتَا مَا أَنتِ جَارَةٌ

Bahir: Kamil

³¹⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 269; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 523.

³²⁰ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 273; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 916.

Söyleyen: el-A'sa

Anlam: Ey komşu! Sen ne kadar değerli bir komşusun.

Şahid: شَاهِدٌ kelimesi, temyizdir. Cümledeki belirsizliği kaldırmıştır.³²¹

Müstesna

102-

تَمَلُّ النَّدَامَى مَا عَدَانِي؛ فَإِنِّي بِكُلِّ الَّذِي يَهْوَى نَدِيمِي مُوَلِّعٌ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Benden başka bütün arkadaşlar usanırlar. Doğrusu ben arkadaşımın arzuladığı her şeye ilgi duyarım.

Şahid: مَا عَدَانِي istisna-i fiildir. ي harfini mansup yapıp kendisine meful yapmıştır.³²²

Mansubatlardan Kade ve Kardeşlerinin Haberi

103-

إِنْ يَقُلْ هُنَّ مِنْ بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ فَحَرَى أَنْ يَكُونَ ذَاكَ، وَكَأَنَّا

Bahir: Hafif

Söyleyen: el-A'sa

Anlam: Şayet o hanımlar Abdi Şemsoğullarındandır, diyorsa, öyle olması umulur. Ve öyledir.

Şahid: فَحَرَى أَنْ يَكُونَ ذَاكَ cümlesinde, rica fiilidir. Haberi أَنْ i nasibe ile gelmiştir.³²³

³²¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 279.

³²² İbn Hişam, *a.g.e.*, 283.

³²³ İbn Hişam, *a.g.e.*, 289.

104-

وَلَوْ سُئِلَ النَّاسُ التُّرَابَ لَأَوْشَكُوا . إِذَا قِيلَ هَآئُوا - أَنْ يَمْلُوا فَيَمْنَعُوا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: O insanlardan toprak istense, getirin denildiği zaman, neredeyse usanır ve vermeyeceklerdir.

Şahid: 'أَنْ يَمْلُوا' ile gelmiştir.³²⁴ cümlesinde, 'أَوْشَكُوا'nın haberi olan

105-

عَسَى فَرَجٌ يَأْتِي بِهِ اللَّهُ؛ إِنَّهُ لَهُ كُلَّ يَوْمٍ فِي خَلِيقَتِهِ أَمْرٌ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Muhammed b. İsmail

Anlam: Umulur ki Allah bir çıkış yolu verir. Hergün Allah'ın mahlukatı içerisinde başka bir şanı vardır.

Şahid: 'يَأْتِي' siz gelmiştir.³²⁵ cümlesinde, 'عَسَى'nın haberi olan 'فَرَجٌ يَأْتِي بِهِ اللَّهُ'

106-

يُوشِكُ مَنْ فَرَّ مِنْ مَنِيَّتِهِ فِي بَعْضِ غِرَاتِهِ يُؤَافِقُهَا

Bahir: Münserih

Söyleyen: Ümeyye b. Ebi Salte

Anlam: Ölümden kaçan kişi, neredeyse gafıl olduğu bazı zamanlarda ölümünle karşılaşır.

Şahid: 'يُؤَافِقُ' siz gelmiştir.³²⁶ cümlesinde haber olan 'يُوشِكُ مَنْ فَرَّ'

³²⁴ İbn Hişam, *a.g.e.*, 290.

³²⁵ İbn Hişam, *a.g.e.*, 291.

107–

كَرَبَ الْقَلْبُ مِنْ جَوَاهُ يَذُوبُ حِينَ قَالَ الْوُشَاةُ: هَذَا عَصُوبُ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Kelhebe el-Yerbu'i

Anlam: Sevgili olan Hind senden küsmüş denildiği zaman. Neredeyse kalb onun aşkından eriyecekti.

Şahid: كَرَبَ الْقَلْبُ مِنْ جَوَاهُ يَذُوبُ cümlesinde, يَذُوبُ fiili müzaridir. أَنْ'siz olarak كَرَبَ'ye haber olmuştur.³²⁷

108–

كَادَتِ النَّفْسُ أَنْ تَقِيضَ عَلَيْهِ مُذْ تَوَى حَشَوَ رِيْطَةً وَيُرُودُ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Muhammed b. Menazir

Anlam: O adam kefeni olan kürküne sarıldığı zaman neredeyse nefesim ona ağlayıp yaş dökecekti.

Şahid: كَادَتِ النَّفْسُ أَنْ تَقِيضَ cümlesinde, كَادَ nin haberi olan تَقِيضَ ile beraber gelmiştir.³²⁸

109–

سَقَاهَا دَوُو الْأَحْلَامِ سَجْلًا عَلَى الظَّمَا وَقَدْ كَرَبَتْ أَعْنَاقُهَا أَنْ تَقَطَّعًا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Ebu Zeyd el-Eslemi

Anlam: Akıl sahipleri susaması üzerine o deveye bir kova su içirdi. Devenin boynu neredeyse kopacaktı.

³²⁶ İbn Hişam, *a.g.e.*, 291.

³²⁷ İbn Hişam, *a.g.e.*, 292.

³²⁸ İbn Hişam, *a.g.e.*, 293.

Şahid: **فَأَخَذْتُ** fiilinin, **أَنْ** ile **كَرَبَ** nin haberi olan **أَعْنَأُهَا أَنْ تَقَطَّعَا** cümlesinde, ³²⁹ gelmiştir.

110-

فَأَخَذْتُ أَسْأَلُ وَالرُّسُومُ تُجِيبُنِي وفي الإِغْتِبَارِ إِجَابَةً وَسُؤَالُ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ben sormaya başladım, adeta resimleri bana cevap veriyor. Eşyaya ibret gözüyle bakmada soru ve cevap vardır.

Şahid: **أَخَذْتُ** kelimesinin haberi olan **أَسْأَلُ** kelimesi **أَنْ**'siz gelmiştir. ³³⁰

111-

أَرَاكَ عَلِفْتَ تَظْلِمُ مَنْ أَجَرْنَا

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Seni görüyorum ki, himayemize aldığımız adamlara neredeyse zulüm ediyorsun.

Şahid: **عَلِفْتَ** de, **تَظْلِمُ** nun haberi olan **أَنْ**, **أَنْ**'siz gelmiştir. ³³¹

112-

أَنْشَأْتُ أَعْرَبُ عَمَّا كَانَ مَكُونًا

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Neredeyse o gizli olan şeyleri açığa çıkaracaktım.

Şahid: **أَنْشَأْتُ** cümlesinde, **أَعْرَبُ** haber olarak **أَنْ**'siz gelmiştir. ³³²

³²⁹ İbn Hişam, *a.g.e.*, 294.

³³⁰ İbn Hişam, *a.g.e.*, 295.

³³¹ İbn Hişam, *a.g.e.*, 295.

Harf-i Nefy'in Haberi

113-

إِنْ هُوَ مُسْتَوِلِيًّا عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى أَضْعَافِ الْمَجَانِينِ

Bahir: Münserih

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: O, kimseye galebe çalmadı. Ancak zayıf delillere galebe çaldı.

Şahid: **هُوَ مُسْتَوَلِيٌّ** de, **إِنْ**'i ليس manasında nefiyeden edat **هُوَ**'yi onun ismi,

مُسْتَوَلِي' i de onun haberi yapmıştır.³³³

İnne ve Kardeşlerinin İsmi

114-

وَأَعْلَمَ فَعِلْمُ الْمَرْءِ يَنْفَعُهُ أَنْ سَوْفَ يَأْتِي كُلُّ مَا قُدِرَا

Bahir: Seri'

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Sen bil ki, kişinin bilgisi kendisine menfaat veriyor. Takdir edilen ne ise o gelecektir.

Şahid: **سَوْفَ يَأْتِي** de ki, **أَنْ** müşebbehe bi'l-fiildir. **أَنْ**'yı musakkaladen tahfif edilmiştir. İsmi zamiri **ş'a'n'**dır ki o da mahzuftur. Haberi ise **يَأْتِي**'dir. Bu **أَنْ** müekkede olup nasibe olmasının alameti ondan sonra **سَوْفَ** nin gelmesidir.³³⁴

115-

³³² İbn Hişam, *a.g.e.*, 296.

³³³ İbn Hişam, *a.g.e.*, 297.

³³⁴ İbn Hişam, *a.g.e.*, 302.

وَيَوْمًا تُوَافِينَا بِوَجْهِ مُقَسِّمٍ كَأَنَّ ظَبْيَةً تَعْطُو إِلَى وَارِقِ السَّلَمِ

Bahir: Tavis

Söyleyen: Ka'b b. Erkam b. Albe el-Yeşküri

Anlam: Bir gün parlak bir yüz ile bize görünüyorsun. Variki's-selam denilen ağacın dalları arasında bize görünüyorsun.

Şahid: ظَبْيَةً تَعْطُو cümlesinde, كَأَنَّ müşebbehe bi'l-fiildir. ظَبْيَةً ismidir. Haberi de mahzuftur. Takdiri كَأَنَّهُ dur. تَعْطُو cümlesi ise ظَبْيَةٍ'nun sıfatıdır.³³⁵

116-

لَا يَهُولُكَ اصْطِلَاءُ لَظَى الْحَرْبِ فَمَحْدُورُهَا كَأَنَّ قَدْ أَلَمَّا

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Savaş ateşinin tutuşması seni korkutmasın. Savaşın korkusu hazır olmuş gibidir.

Şahid: قَدْ أَلَمَّا cümlesinde, كَأَنَّ muhaffefe-i musakkaledir. İsmi, zamiri şa'ndır ve mahzuftur. Onun takdiri كَأَنَّهُ olup, قَدْ أَلَمَّا cümlesi de onun haberidir.³³⁶

117-

فَقَالَتْ: أَكُلَّ النَّاسِ أَصْبَحْتَ مَانِحًا لِسَانَكَ كَيْمَا أَنْ تَعُرَّ وَتَحْدَعَا؟

Bahir: Tavis

Söyleyen: Cemil b. Ma'mar

Anlam: Sevgili dedi ki; sen herkese dilini mi (sırrını) verdin, ki onları aldatasın ve kandırasın.

³³⁵ İbn Hişam, *a.g.e.*, 303.

³³⁶ İbn Hişam, *a.g.e.*, 304.

Şahid: كَيْ أَنْ كَيْ cümlesinde, كَيْ'ni nasibenin başına gelmiş. كَيْ'ni nasibenin başına gelince nasb edatı olmaktan çıkıyor. Ta'lil manasına geliyor. Burada كَيْ'ni كَيْ'yi değil, أَنْ mansub etmiştir.³³⁷

Başında Nasb Edatı Bulunan Fiil-i Muzari

118-

لَنْ عَادَ لِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بِمِثْلِهَا وَأَمْكَنْتَنِي مِنْهَا إِذَنْ لَا أَقِيلُهَا

Bahir: Tavis

Söyleyen: Küseyr b. Abdurrahman

Anlam: Şayet Abdulaziz'i methettiğim kadar, o övgünün mislini bana iade ederse-beni överse- yanında bana yer verirse, o zaman ben ona küsmem.

Şahid: لَا أَقِيلُهَا cümlesinde, إِذَنْ'yi mansub etmemiştir. Çünkü doğrudan fiilin başına gelmemiştir. لَا fasıl olduğu için nasb etme özelliğini kaybetmiştir.³³⁸

119-

أَلَمْ تَسْأَلِ الرَّبَّ الْقَوَاءَ فَيَنْطِقُ

Bahir: Tavis

Söyleyen: Cemil b. Ma'mer el-Uzri

Anlam: Sen o boş menzillerden sormuyor musun ki konuşsun.

Şahid: فَ den önce istifham edatı geldiği halde فَيَنْطِقُ kelimesinde, فَ harfinden sonra fiili muzari merfu' olmuştur.³³⁹

120-

سَأَتُرْكُ مَنْزِلِي لِبَنِي تَمِيمٍ وَالْحَقُّ بِالْحِجَازِ فَأَسْتَرِيحَا

³³⁷ İbn Hişam, a.g.e., 307.

³³⁸ İbn Hişam, a.g.e., 308.

³³⁹ İbn Hişam, a.g.e., 318.

Bahir: Vafir

Söyleyen: Muğire b. Habna

Anlam: Ben sonra menzilimi Beni Temime terk edeceğim. Ve rahat etmek için Hicaza gideceğim.

Şahid: ف' den önce ne talep ne de nefy geçmemesine rağmen, فَأَسْتَرِيحَا cümlesinde, ف' yı sebebiyeden sonra fiili muzari olan أَسْتَرِيحَا mansup olmuştur.³⁴⁰

121-

أَلَا رَسُولَ لَنَا مِنْهَا فَيُخْبِرُنَا

Bahir: Basit

Söyleyen: Ümeyye b. Ebi es-Salte

Anlam: Bize ondan haber getirecek bir elçimiz yok muydu?

Şahid: Fiili muzari olan يُخْبِرُ arzın cevabında, ف' yı sebebiyeden sonra mansup olmuştur.³⁴¹

122-

فَقُلْتُ: ادْعِي وَاَدْعُو؛ إِنَّ أُنْدَى لَصَوْتِ أَنْ يُنَادِيَ دَاعِيَانِ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Dessar b. Şeyban en-Nemiri

Anlam: Dedim ki: Seslen, ben de seninle sesleneceğim. Muhakkak sesin en etkili iki kişinin seslenişidir.

Şahid: Fiili muzari olan وَاَدْعُو kelimesi fiili emir olan ادْعُ nun cevabında و ادْعُو ile birlikte geldiği için mansub olmuştur.³⁴²

123-

³⁴⁰ İbn Hişam, *a.g.e.*, 319.

³⁴¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 326.

³⁴² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 327; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 353; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 1027.

أَلَمْ أَكُ جَارَكُمْ وَيَكُونُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ الْمَوَدَّةُ وَالْإِحَاءُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Hutay'a

Anlam: Size komşu değil miydim ve bununla beraber aramızda dostluk ve kardeşlik yok muydu?

Şahid: وَيَكُونُ kelimesinde, fiili muzari olan يَكُونُ istifhamın cevabı olan وَ¹ maiyyetten sonra mukadder bir أَنْ ile mansup olmuştur.³⁴³

124-

لَوْلَا تَوَقُّعُ مُعْتَرٍ فَأَرْضِيهِ مَا كُنْتُ أُوتِرُ إِتْرَابًا عَلَى تَرَبٍ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Bir yoksulu razı etme beklentisi olmasaydı, zenginliği fakirliğe tercih etmezdim.

Şahid: فَأَرْضِيهِ kelimesindeki fiili muzari olan أَرْضِي, atıf harfî olan ف 'den sonra mukadder bir أَنْ ile mansup olmuştur.³⁴⁴

125-

إِنِّي وَقَتْلِي سُلَيْكًا نَمَّ أَغْلَهُ كَالنَّوْرِ يُضْرَبُ لَمَّا عَافَتْ الْبَقَرُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Enes b. Müdrike

Anlam: Ben ve Süleyk'i öldürüp ondan sonra diyetini vermen, ineğin sudan tiksindiğinde yerine öküzün dövülmesine benzer.

³⁴³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 329; İbn Hişam, *Katru'n-Neda*, 76; *Bahauddin Abdullah, İbn Akil*, II, 366; *Bahauddin Abdullah, İbn Akil*, II, 248; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, I, 287; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 727.

³⁴⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 331; *Bahauddin Abdullah, İbn Akil*, II, 360.

Şahid: أَعْقَلُ ثُمَّ cümlesinde, fiili muzari olan أَعْقَلَ, atıf harfi olan ثُمَّ'den sonra mansup olmuştur.³⁴⁵

Mecruratlar

126-

وَلَيْدٍ مُّغَبَّرَةٍ أَرْجَاؤُهُ كَأَنَّ لَوْنَ أَرْضِهِ سَمَؤُهُ

Bahir: Recez

Söyleyen: Ru'bete

Anlam: Etrafı çok karanlık toz duman olan çöller vardır. Yeryüzünün rengi sanki semasına benziyor. İşte ben tek başıma o çöllerde seyahat etmişim.

Şahid: وَلَيْدٍ kelimesinde, harfi cer olan ر hasfedilerek yerine و getirilmiş ve irabı olan cerre üzere kalmıştır.³⁴⁶

127-

وَلَيْلٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ أَرْخَى سُدُولُهُ عَلَيَّ بِأَنْوَاعِ الْهُمُومِ لِيَبْتَلِي

Bahir: Tavl

Söyleyen: İmru'l Kays

Anlam: Deniz dalgalarına benzeyen çok geceler vardır ki, beni imtihan etmek için perdelerini üstüme örttü.

Şahid: وَلَيْلٍ kelimesinde harfi cer olan ر hasfedilerek و'dan sonra ameli olan cer baki kalmıştır.³⁴⁷

128-

وَدَوِيَّةٍ مِثْلِ السَّمَاءِ اعْتَسَفَتْهَا وَقَدْ صَبَغَ اللَّيْلُ الْحَصَى بِسَوَادٍ

³⁴⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 332; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 359.

³⁴⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 336.

³⁴⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 336.

Bahir: Tavis

Söyleyen: Zi'r-Rumme

Anlam: Gece, taşları siyaha boyadığı halde, gökyüzü gibi uçsuz bucaksız çöllerde yolculuğun zorluklarına katlandım.

Şahid: وَدَوِّيَّةٍ kelimesinde harfi cer olan رُب hazfedilerek و'dan sonra ameli olan cer baki kalmıştır.³⁴⁸

129-

فَمِثْلِكَ حُبْلَى قَدْ طَرَفْتُ وَمُرْضِعٍ فَأَلْهَيْتُهَا عَنْ ذِي تَمَائِمٍ مُحُولٍ

Bahir: Tavis

Söyleyen: İmru'l Kays

Anlam: Senin gibi nice hamile ve emziren kadına gece gittim ve onu henüz bir yaşına basmamış üzerinde muska olan çocuğundan alıkoydum.

Şahid: فَمِثْلِكَ kelimesinde harfi cer olan رُب hasfedilerek ف'dan sonra ameli olan cer baki kalmıştır.³⁴⁹

130-

بَلْ بَلَدٍ مِلْءُ الْفِجَاجِ قَتَمُهُ

Bahir: Recez

Söyleyen: Ru'bete b. 'Uccac

Anlam: Nice yolları tozlu beldeler geçtim ki.

Şahid: بَلْ بَلَدٍ kelimesinde harfi cer olan رُب hasfedilerek بَل'den sonra ameli olan cer baki kalmıştır.³⁵⁰

İzafe ile Cer

³⁴⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 337.

³⁴⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 337; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 36; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 798.

³⁵⁰ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 338; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 254.

131-

فَلَمَّا دَخَلْنَاهُ أَصْفَنَّا ظُهُورَنَا إِلَى كُلِّ حَارِيٍّ جَدِيدٍ مُشْطَبٍ

Bahir: Tavi

Söyleyen: İmru'l Kays

Anlam: Oraya girdiğimizde sırtımızı Hayra yapımı yeni ve çizgili yüklüklere dayadık.

Şahid: أَصْفَنَّا kelimesi de اسندنا manasındadır. Yani izafenin isnad manasına gelmesi açıktır.³⁵¹

132-

أَبِالْمَوْتِ الَّذِي لَا بُدَّ أَنْ يَ مُلَاقٍ - لَا أَبَاكَ - تُخَوِّفِينِي

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ebu Hayte en-Nemiri

Anlam: Ey babası ölesi! Kesinlikle birgün karşılaşıacağım ölümle mi beni korkutuyorsun?

Şahid: أَبَا cümlesinde, لَا nefyi cinstir. أَبَا ile mansup, zamirle muzaf olan أَبَا mansup olarak لَا'ye isim olarak gelmiştir.³⁵²

Mucavere ile Cer

133-

يَا صَاحِبَ بَلْعِ دَوِي الزَّوْجَاتِ كُلِّهْمُ أَنْ لَيْسَ وَصْلٌ إِذَا انْحَلَّتْ عُرَى الذَّنْبِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey arkadaş! Eşleri olan herkese de ki; Onun kuyruğu elinden çıktıktan sonra onlara ulaşmak mümkün olmaz.

³⁵¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 340.

³⁵² İbn Hişam, *a.g.e.*, 343.

Şahid: كَلَّهِمْ kelimesi, mansup alan دَوِي'ye te'kid olarak ve te'kid müekkede tabi olmasına rağmen burada mecrur gelmiştir. komşusu olan الرُّجَاتِ mecrur olduğu için o da komşuluk hukukunu ifa ederek mecrur olmuştur.³⁵³

134-

يَسْلُكْنَ فِي نَجْدٍ وَعَوْرًا غَاثِرًا

Bahir: Recez

Söyleyen: Ru'bete

Anlam: (O cariyeler) tümsekleri ve çukurları aşarak yürüdüler.

Şahid: عَوْرًا kelimesi, mansup olarak car ve mecrur üzere atfedilmiştir.³⁵⁴

Cevazim; İki Fiili Cezmeden Edatlar

135-

وَلَسْتُ بِحَالٍ التَّلَاعِ مَخَافَةً وَلَكِنْ مَتَى يَسْتَرْفِدِ الْقَوْمُ أُرْفِدُ

Bahir: Taviil

Söyleyen: Tarfete

Anlam: Çöllere düşmem korkudan değildir. Belki kavmim ne zaman yardıma muhtaç ise yardım edeyim diyedir.

Şahid: أُرْفِدُ الْقَوْمُ أُرْفِدُ cümlesinde, إِن مَتَى şartiyyenin manasını tazammun eden bir şart edatıdır. İki cümleinin üzerine dahil olmuş, ikisini de meczum ederek, birincisini fiili şart diğerini de cezai şart yapmıştır.³⁵⁵

136-

أَيَّانَ نُؤْمِنُكَ تَأْمَنُ غَيْرَنَا، وَإِذَا لَمْ تُدْرِكِ الْأَمْنَ مِنَّا لَمْ تَزَلْ حَذِرًا

Bahir: Basit

³⁵³ İbn Hişam, a.g.e., 346.

³⁵⁴ İbn Hişam, a.g.e., 347.

³⁵⁵ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 350.

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Her ne zaman biz sana güven verirsek bizim dışımızdakilerin şerrinden emin kalırsın. Bizden güven olmadığında ise sürekli korku içinde olursun.

Şahid: *إِنْ، أَيْيَانَ* cümlesinde, *نُؤْمِنُكَ تَأْمَنُ* şartiyenin manasını tazammun eden bir şart edatıdır. İki fiili cezmederek, birincisini kendisine fiili şart, ikincisini de cezai şart yapmıştır.³⁵⁶

137-

خَلِيلِي أَنِّي تَأْتِيَانِي تَأْتِيَا أَخَا غَيْرَ مَا يُرْضِيكُمَا لَا يُحَاوِلُ

Bahir: Taval

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey iki dostum! Nerede, ne zaman ikiniz yanıma gelerseniz, sizi memnun etmekten başka bir şeyi talep etmeyen bir kardeşe gelirsiniz.

Şahid: *أَنْتَ تَأْتِيَانِي* cümlesinde, *أَنْتَ*, *إِنْ*'i şartiyedir. İki fiili cezmederek, birincisini kendisine fiili şart, ikincisini de cezai şart yapmıştır. Cezm alameti ise fiiller tesniye olduklarından sonlarındaki tesniye nunlarının hazfedilmesidir.³⁵⁷

138-

حَيْثُمَا تَسْتَقِمُّ يَقْدَرُ لَكَ الْإِ

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Her nerede dosdoğru olursan, Allah her zaman sana başarı takdir eder.

Şahid: *إِنْ حَيْثُ حَيِّمًا تَسْتَقِيمُ يَقْدَرُ* cümlesinde, *حَيْثُ*’i şartiyyenin manasını tazammun eden bir şart edatıdır. İki fiili cezmederek, birincisini kendisine fiili şart ikincisini de kendisine cezai şart yapar. Cezm alametleri de sonlarındaki hareketlerin düşmesidir.³⁵⁸

³⁵⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 350; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 366; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 315.

³⁵⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şüzuru'z-Zeheb*, 351; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 369; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 193; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 713.

Şart ve Cevabı**139-**

إِذَا مَا انْتَسَبْنَا لَمْ تَلِدْنِي لَنِيْمَةٍ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Zaid b. Sa'sa' el-Fak'asi

Anlam: Nesebimizi söylediğimizde beni bir adi doğurmamıştır.

Şahid: إِذَا مَا انْتَسَبْنَا لَمْ تَلِدْنِي cümlesinde, إِذَا, 'i şartiye manasında şart edatıdır. İki fiili cezmederek, birincisini kendisine fiili şart ikincisini de cezai şart yapmıştır.³⁵⁹

Şart ve Cevabı; Hasf**140-**

فَطَلَّقَهَا فَلَسْتُ لَهَا بِكُفٍّ وَالْأَيُّ يَغْلُ مَفْرَقَكَ الْحُسَامُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ahvas

Anlam: Onu boş! Çünkü sen onun dengi değilsin. Aksi halde başının ortasında keskin kılıç yükselir.

Şahid: وَالْأَيُّ يَغْلُ cümlesindeki, الْإِ'nin aslı لَا 'dır. Buradaki إِنْ şartiyedir. Fiili şartı bir öncekinin-makablinin- cinsinden فَطَلَّقَهَا mahzuftur. يَغْلُ ise cezai şartıdır.³⁶⁰

141-

أَبْتُ لِي عِفَّتِي وَأَبَى بِلَائِي وَأَخَذِي الْحَمْدَ بِالنَّمَنِ الرِّيحِ

وَأَمْسَاكِ عَلَى الْمَكْرُوهِ نَفْسِي وَضَرْبِي هَامَةَ الْبَطْلِ الْمُشِيحِ

³⁵⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 352; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 368; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 194; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 1019.

³⁵⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 353.

³⁶⁰ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 356; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 159; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, II, 199; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 843.

لَا تُدْفَعُ عَنْ مَآثِرِ صَالِحَاتٍ وَأُحْمِي بَعْدُ عَنْ عِرْضٍ صَحِيحٍ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Amr b. el-İtnabete

Anlam: Benim iffetim, benim imtihanım ve övgüyü alamam, paha biçilmez bir karladır. Nefsimi hoşuna giden şeylerden muhafaza etmem, kahraman, pehlivanın başına vurmam, sağlam olan şeref ve haysiyetimi mudafaa etmem içindir.

Şahid: تُحْمَدَى cümlesinde, مَكَانَكَ ismi fiildir. Fiili emir manasındadır. تُحْمَدَى ise onun cevabında meczum olmuştur.³⁶¹

142-

وَإِنْ أَتَاهُ خَلِيلٌ يَوْمَ مَسْأَلَةٍ يَقُولُ: لَا غَائِبٌ مَالِي وَلَا حَرَمٌ

Bahir: Basit

Söyleyen: Züheyr b. Ebi Sulma

Anlam: İhtiyaç gününde bir dost gelirse ona “Malım ne saklıdır ve ne de yasaklıdır” der.

Şahid: يَقُولُ kelimesi, fiili muzaridir, merfu’dur. Çünkü fiili şart mazidir. Yani şayet fiili şart mazi ise cezai şart fiili muzari olsa, fiili muzari meczum değil merf’u olması lazım gelir.³⁶²

Fa ve Vav Harfinden Sonra Cezm

143-

وَمَنْ يَقْتَرِبْ مِنَّا وَيَخْضَعْ نُؤْوِهِ (وَلَا يَخْشَى ظُلْمًا مَا أَقَامَ وَلَا هَضْمًا)

Bahir: Tavil

Söyleyen: Bilinmiyor.

³⁶¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru’z-Zeheb*, 359-360; İbn Hişam, *Katru’n-Neda*, 259.

³⁶² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru’z-Zeheb*, 362; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 156; el-Galayini, *Cami’u’d-Durus*, II, 205; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, II, 860.

Anlam: Kim bize yaklaşır ve boyun eğerse onu aramızda barındırırız. Aramızda kaldığı sürece de haksızlıktan ve sindirilmekten korkmasın.

Şahid: وَيَخْضَعُ kelimesi, fiili şart ve cezai şart arasında mansub olarak gelmiştir.³⁶³

Fiilin Ameli; Hiç Mef'ul İstemeyen Fiiller

144-

إِذَا كَانَ الشَّتَاءُ فَأَدْفِنُونِي فَإِنَّ الشَّيْخَ يُهْرِمُهُ الشَّتَاءُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Rebi' b. Dab' el-Fezari

Anlam: Kış olduğu zaman beni ısıtın. Çünkü kış yaşlı adamı ihtiyarlatır.

Şahid: الشَّتَاءُ كَانَ cümlesinde, كَانَ tamme fiilidir. Faili ile tamamlanmış, habere ihtiyacı kalmamıştır.³⁶⁴

İki Mefule Muteaddi Olan Fiiller

145-

قَدْ كُنْتُ أَحِبُّو أَبَا عَمْرٍو أَخَا ثَقَّةٍ حَتَّى أَلَمْتُ بِنَا يَوْمًا مَلِمَاتٍ

Bahir: Basit

Söyleyen: Ebu Şenbel el-A'rabiye

Anlam: Günün birinde başımız derde girene kadar, Ebu A'mr'ı güvenilir bir kardeş sanıyordum.

Şahid: أَحِبُّو أَبَا عَمْرٍو أَخَا ثَقَّةٍ cümlesinde, fiili muzari olan أَحِبُّو kalbi fiillerden olup, iki أَحِبُّو ve أَخَا ثَقَّةٍ kelimelerini mansup yapıp kendisine mefu'l yapmıştır.³⁶⁵

³⁶³İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 364; Bahauddin Abdullah, İbn Akil, II, 159; el-Galayini, Cami'u'd-Durus, II, 209; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, II, 843.

³⁶⁴İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 366.

146-

وَقَدْ زَعَمْتُ أَنِّي تَغَيَّرْتُ بَعْدَهَا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Küseyr Abdurrahman

Anlam: O (sevgili) zannetti ki ben ondan sonra değişmişim.

Şahid: زَعَمْتُ أَنِّي تَغَيَّرْتُ cümlesinde, زَعَمْتُ ظَنِّ manasına gelen kalbi fiillerdendir.

İki mef'ulu mansup ederek kendisine mefu'l yapmıştır. تَغَيَّرْتُ أَنِّي cümlesi müfred te'vilinde olup her iki mefu'lun makamındadır.³⁶⁶

147-

فَقُلْتُ أَجْزَيْ أَبَا خَالِدٍ وَإِلَّا فَهَبْنِي أَمْرًا هَالِكًا

Bahir: Mütekarib

Söyleyen: Abdullah İbn Hümam

Anlam: Dedim ki: Ey Eba Malik beni koru. Aksi halde beni yok olmuş bir adam say.

Şahid: فَهَبْنِي أَمْرًا هَالِكًا cümlesinde, هَبْنِي اعتقد manasında olup iki mef'ul'u mansup yapmıştır. Birincisi'yi'yi mütekellemeye, ikincisi ise 'أَمْرًا'dır.³⁶⁷

148-

تَعَلَّمَ شِفَاءَ النَّفْسِ قَهْرَ عَدُوِّهَا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Ziyad b. Seyar b. Amr b. Cabir

Anlam: Bil ki, kalbin şifası düşmanlarını yok etmektir.

³⁶⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 369; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 426; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, I, 42; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 137.

³⁶⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 370.

³⁶⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 372; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 138; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, I, 43; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 614.

Şahid: تَعَلَّمَ شِفَاءَ النَّفْسِ قَهْرَ عَدُوِّهَا cümlesinde, تَعَلَّمَ, إعلم manasında olup iki mefu'lu mansup edip kendisine mefu'l yapmıştır. İlki شِفَاءَ النَّفْسِ, ikincisi de قَهْرَ عَدُوِّهَا'dır.³⁶⁸

149-

تَعَلَّمَ رَسُولَ اللَّهِ أَنْتَ مُدْرِكِي

Bahir: Tavil

Söyleyen: Enes b. Zenim

Anlam: Bilki sen bana ulaşabilirsin ya Resulallah....

Şahid: تَعَلَّمَ رَسُولَ اللَّهِ أَنْتَ مُدْرِكِي cümlesinde, تَعَلَّمَ, إعلم manasındadır. رَسُول onun birinci mefu'lu, أَنْتَ مُدْرِكِي cümlesinde te'vili onun ikinci mefu'uludur.³⁶⁹

Ef'al'ül Kulub

150-

وَقَدْ عَلِمَ الْأَقْوَامُ لَوْ أَنَّ حَاتِمًا أَرَادَ ثَرَاءَ الْمَالِ كَانَ لَهُ وَفُرُ

Bahir: Tavil

Söyleyen: Hatem et-Tai

Anlam: Kavimler biliyorlar ki, eğer Hatem çok mal isteseydi bolca malı olurdu.

Şahid: عَلِمَ الْأَقْوَامُ cümlesinde, iki mefu'l iseteyen عَلِمَ den sonra لَوْ şartiye geldiği için عَلِمَ yi lafzen amel etmekten menetmiş ise إِنَّ ile başlayan cümle onun iki mefulu konumundadır.³⁷⁰

151-

أَمْرُكَ الْخَيْرُ فَأَفْعَلُ مَا أَمَرْتُ بِهِ فَقَدْ تَرَكْتُكَ ذَا مَالٍ وَذَا نَسَبٍ

Bahir: Basit

³⁶⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 373; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 138; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, I, 39; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 440.

³⁶⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 374.

³⁷⁰ İbn Hişam, *a.g.e.*, 377.

Söyleyen: Amr b. Ma'dikeribe

Anlam: Sana iyiliği emrettim, sana emredileni yap. Zira sana hem menkul hem de gayri menkul mal bıraktım.

Şahid: *أَمَرْتُكَ الْخَيْرَ فَأَفْعَلْ مَا أَمَرْتُ بِهِ* cümlesinde, ilk *أَمَرْتُ* iki mefu'l ile müteaddi olmuş, birincisi bitişik muhatap zamiri *كَ* dir. İkincisi ise *الْخَيْرِ* dir. İkinci *أَمَرْتُ* iki meful almıştır, birincisi naibi fail olan *تُ*'yı muhatabadır. İkincisi ise car ve mecur olan *بِهِ* dir.³⁷¹

152-

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ عَمْدِي وَمِنْ خَطِيئِي ذَنْبِي، وَكُلِّ أَمْرِيءَ لَا شَكَّ مُؤْتَرِرُ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Bilerek ve bilmeyerek yaptığım günahlardan ötürü istiğfar ediyorum. Şüphe yok ki her insan günahkardır.

Şahid: *أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ عَمْدِي* cümlesinde, iki mefu'l ile müteaddi olmuş. Birincisi *اللَّهُ* mansup olmuş, ikincisi *مِنْ عَمْدِي* car ve mecur mahallen mansup olmuştur.³⁷²

153-

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ ذَنْبًا لَسْتُ مُحْصِيَهُ رَبِّ الْعِبَادِ إِلَيْهِ الْوَجْهُ وَالْعَمَلُ

Bahir: Bahir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Benim sayamadığım günahlardan, Allah'tan bağışlanma istiyorum. O Allah ki, kullar ona yönelirler ve O'nun için amel işlerler.

Şahid: *أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ ذَنْبًا* cümlesinde, *أَسْتَغْفِرُ* iki mefu'le müteaddi olmuş, harfî cer vasıta olmadan *أَسْتَغْفِرُ* ikisini de mansup ederek kendisine mefu'l yapmıştır.³⁷³

³⁷¹ İbn Hişam, *a.g.e.*, 380.

³⁷² İbn Hişam, *a.g.e.*, 381.

154-

وَقَالُوا: نَأْتِ فَآخِزَ مِنَ الصَّبْرِ وَالْبُكَى فَقُلْتُ: الْبُكَى أَشَقَى إِذْنُ لَغْلِيلِي

Bahir: Tavis

Söyleyen: Küseyr Abdurrahman

Anlam: Dediler ki; Geliriz, sen sabır veya ağlamaktan birisini seç. Ben de dedim ki; ağlamak o zaman kalbime daha iyi gelir.

Şahid: أَخِزَ مِنَ الصَّبْرِ وَالْبُكَى cümlesinde, أَخِزَ olan fiil iki mefu'l ile müteaddi olmuştur. Birincisi مِنَ الصَّبْرِ وَالْبُكَى dır, ikincisi ise mahzuf olan أَحَدَهُمَا'dır.

155-

هِيَ الْخَمْرُ لَا شَكَّ تُكْنَى الطَّلَا كَمَا الذُّنْبُ يُكْنَى أَبَا جَعْدَةَ

Bahir: Mutekarib

Söyleyen: Ubeyd b. el-Abras

Anlam: O şaraptır, şüphesiz Tela ile künyelenir, Ebu Ce'da kurdun künyesi olduğu gibi.

Şahid: تُكْنَى الطَّلَا ve أَبَا جَعْدَةَ cümlesinde, تُكْنَى her iki yerde de iki mefu'l ile müteaddi olmuştur. Birinci meful ikisinde de müstetirdir. İkincisi ise , ismi zahir olan الطَّلَا ve أَبَا جَعْدَةَ'dır.³⁷⁴

156-

وَكَيْفَ تَكْنَى بِأَمِّ فُلَانٍ

Bahir: Tavis

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Onun gizlenmesi(adının bilinmemesi), Ümmü Fulan ile künyelenmesiyledir.

³⁷³ İbn Hişam, a.g.e., 381.

³⁷⁴ İbn Hişam, a.g.e., 381.

Şahid: بِأَمِّ فَلَانٍ تُكْنَى cümlesinde, تُكْنَى iki mefu'l ile müteaddi olmuştur. Birincisi müstetirdir, ikincisi ise harfî cer vasıtasıyla بِأَمِّ فَلَانٍ'dır.³⁷⁵

157-

وَسَمَّيْنَاهُ يَحْيَى لِيَحْيَا؛ فَلَمْ يَكُنْ لِأَمْرِ قَضَاهُ اللَّهُ فِي النَّاسِ مِنْ بَدِّ

Bahir: Tavis

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ben çocuğumun ismini Yahya koydum, yaşasın diye. Oysa, Cenab-ı Allah'ın hükmettiğine hiçbir zaman mani olamaz.

Şahid: وَسَمَّيْنَاهُ يَحْيَى cümlesinde, سَمَّيْنَاهُ iki mefu'l ile müteaddi olmuştur. birincisi, zamir olan هُ, ikincisi de يَحْيَى'dır.³⁷⁶

158-

دَعَتْنِي أَخَاهَا أُمُّ عَمْرٍو، وَلَمْ أَكُنْ أَخَاهَا، وَلَمْ أَرْضَعْ لَهَا بِلْبَانٍ

Bahir: Tavis

Söyleyen: Abdurrahman b. el-Hakem

Anlam: Ümmü Amr bana kardeşim diye seslendi. Halbuki ben onun kardeşi değilim. Annesinden de beraber süt içmemişim.

Şahid: دَعَتْنِي أَخَاهَا cümlesinde, دَعَتْنِي iki mefu'l ile müteaddi olmuştur. Birincisi, 'yi' mütekellimdir, ikincisi de أَخَاهَا'dır.³⁷⁷

159-

وَلَقَدْ نَزَلَتْ فَلَا تَظُنِّي غَيْرَهُ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ الْمُحَبِّ الْمُكْرَمِ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Antere

³⁷⁵ İbn Hişam, a.g.e., 382.

³⁷⁶ İbn Hişam, a.g.e., 382.

³⁷⁷ İbn Hişam, a.g.e., 382.

Anlam: Yemin olsun ki, ey sevgili! Sen benim nezdimde sevgi ve saygıyı gören bir konumdasın. Başka bir şey sanma.

Şahid: *فَلَا تَنْظُرْ غَيْرَهُ* cümlesinde, *تَنْظُرْ* iki mefu'l ile müteaddi olmuştur. Birincisi, mezkur olan *غَيْرَهُ*'dır. İkincisi de mahzuf olan *كنفس* 'dır.³⁷⁸

Mefule Muteaddi Olan Fiiller

160-

مَتَى تَقُولُ الْقُلُوصَ الرَّوَاسِمَا يُدْنِينَ أُمَّ قَاسِمٍ وَقَاسِمَا

Bahir: Recez

Söyleyen: Hudbe b. Haşram

Anlam: Ne dersin, su gibi hızlı akan genç develer Ümmü Kasım ve (sevgilim) Kasım'ı ne zaman getirirler?

Şahid: *تَقُولُ الْقُلُوصَ الرَّوَاسِمَا* cümlesinde, *تَقُولُ* iki mefu'l ile müteaddi olmuştur. Birincisi, *الْقُلُوصَ*'dır. İkincisi ise *يُدْنِينَ* fiil cümlesidir.³⁷⁹

161-

أَبْعَدَ بُعْدٍ تَقُولُ الدَّارَ جَامِعَةً شَمَلِي بِهِمْ؟ أَمْ تَقُولُ الْبُعْدَ مَحْتُومًا؟

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ayrılıktan sonra o memleketin bizim dağınıklığımızı toplayacağını mı zannediyorsun? Yoksa bu ayrılık olmalı mıydı?

Şahid: *أَبْعَدَ بُعْدٍ تَقُولُ الدَّارَ جَامِعَةً* cümlesinde, *تَقُولُ* iki mefu'l ile müteaddi olmuştur. birinci mefu'l *الدَّارَ* 'dır. İkincisi ise *بُعْدٍ* zarfıdır. İstifham hemzesinden sonra gelmiştir.³⁸⁰

³⁷⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şüzuru'z-Zeheb*, 385; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 443; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, I, 36; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 67.

³⁷⁹ İbn Hişam, *Şerhu Şüzuru'z-Zeheb*, 387; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 447; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, III, 24; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1254.

162-

أَجْهَلًا تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍّ لَعَمْرُؤُا أَبَيْكَ أَمْ مُتَجَاهِلِينَ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Kumeyt b. Zeyd el-Esedî

Anlam: Babanın ömrü için söyle! Lüeyoğulları bilmiyorlar mı, yoksa bilmezden mi geliyorlar, ne dersin?

Şahid: أَجْهَلًا تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍّ cümlesinde, تَقُولُ iki mefu'l ile müteaddi olmuştur.

Birincisi, بَنِي لُؤَيٍّ dır. İkincisi de istifham hemzesinden sonra gelen أَجْهَلًا dır.³⁸¹

Fiilin Amelini Yapan İsimler: Masdar

163-

أَفْنَى تِلَادِي وَمَا جَمَعْتُ مِنْ نَشَبٍ قَرَعُ الْقَوَاقِيزِ أَفْوَاهُ الْأَبَارِيقِ

Bahir: Basit

Söyleyen: el-Ukeyşir el-Esedî

Anlam: Şarap küpünün ağzının önündeki şarap bardağı menkul ve gayr-i menkul servetimi bitirdi.

Şahid: قَرَعُ الْقَوَاقِيزِ أَفْوَاهُ cümlesinde, masdar olan قَرَعُ mef'ulu olan الْقَوَاقِيزِ izafe edilmiştir. Faili olan أَفْوَاهُ merfu' olarak kalmıştır.³⁸²

164-

ضَعِيفُ النِّكَايَةِ أَعْدَاءُهُ يَخَالُ الْفَرَارَ يُرَاجِي الْأَجَلَ

Bahir: Mütekarib

Söyleyen: Bilinmiyor.

³⁸⁰ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 390.

³⁸¹ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 390; Bahaüddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 144; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, III, 25; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 989.

³⁸² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 392.

Anlam: (O) düşmanlarına zarar vermede zayıftır. (Düşmandan) kaçmanın eceli tehir edeceğini sanır.

Şahid: الضَعِيفُ النُّكَايَةُ أَعْدَاءَهُ cümlesinde, ال'ı tarif ile muarref olan masdar النُّكَايَةُ, mefu'lu olan أَعْدَاءَهُ'yı mansup yapmıştır.³⁸³

İsm-i Fâil

165-

مَا رَاعِ الْخِلَافُ ذِمَّةَ نَاكِثٍ بَلْ مَنْ وَفَى يَجِدُ الْخَلِيلَ خَلِيلًا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Dostlar ahdini bozanların ahdini koruyamayan değildir. Dostları sözüne bağlı kalan kimse dostu dost olarak görür.

Şahid: مَا رَاعِ الْخِلَافُ ذِمَّةَ نَاكِثٍ cümlesinde, رَاعِ ismi faildir. مَا'yı nefiyden sonra gelmiştir. Faili olan الْخِلَافُ'yı merfu' ettikten sonra, ذِمَّةَ نَاكِثٍ mansup ederek kendisine mefu'l yapmıştır.³⁸⁴

166-

أَنَاوِ رِجَالَكَ قَتَلَ امْرِئٍ مِّنَ الْعِزِّ فِي حُبِّكَ اعْتَاَصَ دُلَا؟

Bahir: Mutekarib

Söyleyen: Hassan b. Sabit(ra)

Anlam: Senin sevgin uğruna adamların birisini öldürmeyi izzet mi saydılar. Zira onlar bedel olarak zilleti satın aldılar.

³⁸³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 396; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 95; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 521.

³⁸⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 397.

Şahid: أَتَاوْ رَجَالُكَ قَتَلَ cümlesinde, تَاو ismi faildir. Hemze-i istifhamdan sonra gelen رَجَالْ kelimesini merfu yaparak kendine fail ve قَتَلَ'ı mansup ederek kendine meful yapmıştır.³⁸⁵

167-

كَنَاطِحِ صَخْرَةٍ يَوْمًا لِيُوهِنَهَا فَلَمْ يَصِرْهَا، وَأَوْهَى قَرْنَهُ الْوَعْلُ

Bahir: Basit

Söyleyen: el-A'sa

Anlam: (Onun durumu) birgün kayayı yerinden oynatmak için boynuzlayan fakat o kayaya bir şey yapamayıp sadece boynuzuna zarar veren dağ keçisi gibidir.

Şahid: كَنَاطِحِ صَخْرَةٍ cümlesinde, نَاطِحِ ismi faildir. صَخْرَةٍ'ı mansup yaparak kendine mefu'l yapmıştır.³⁸⁶

168-

لَيْتَ شِعْرِي مُقِيمٌ الْعُذْرَ قَوْمِي لِي أَمْ هُمْ فِي الْحُبِّ لِي عَازِلُونَ؟

Bahir: Hafif

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Keşke kavmimin bana mazeret mi bulacağını yoksa sevgide beni kınıyorlar mı bilseydim.

Şahid: مُقِيمٌ الْعُذْرَ قَوْمِي cümlesinde, مُقِيمٌ ismi faildir. Fiilinin amelini yaparak mefu'lu olan الْعُذْرَ'yı mansup yapıp, قَوْمِي'yı da fail olarak merfu' yapmıştır.³⁸⁷

İsmül Fiil

169-

³⁸⁵ İbn Hişam, a.g.e., 397.

³⁸⁶ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 398; Bahauddin Abdullah, İbn Akil, II; 109; el-Galayini, Cami'u'd-Durus, III, 283; Emil Bedi', Mu'cem Mufasssal, II, 700.

³⁸⁷ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 399.

تَذَرُ الْجَمَاجِمَ ضَاحِيًا هَامَاتُهَا بَلَّهَ الْأَكْفُ كَأَنَّهَا لَمْ تُخْلَقِ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ka'b b. Malik

Anlam: O kılıçlar, onların kafataslarını derisi soyulmuş olarak bırakır.

Şahid: بَلَّهَ الْأَكْفُ cümlesined, بَلَّهَ ismi fiildir. Emir manasındadı ve kendisinden sonraki الْأَكْفُ yı mansup yaparak kendisine mefu'l yapmıştır.³⁸⁸

170-

دُونِكِهَا يَا أُمُّ لَا أُطِيقُهَا

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Onu al ey ana! Ben yapamıyorum.

Şahid: دُونِكِهَا cümlesinde, ismi fiil-i emir gelmiştir. هَا'yı mansup yapıp kendisine mefu'l yapmıştır.³⁸⁹

171-

شَتَّانَ هَذَا وَالْعِنَاقُ وَالنَّوْمُ وَالْمَشْرَبُ الْبَارِدُ فِي ظِلِّ الدَّوْمِ

Bahir: Recez

Söyleyen: Lukayt b. Zurare

Anlam: Bu ve kucaklaşma, uyku, ve iri ağacın gölgesinde soğuk içecek, devam, birbirlerinden uzaklaştı.

Şahid: شَتَّانَ هَذَا وَالْعِنَاقُ cümlesinde, شَتَّانَ ismi fiildir. Mazi manasınadır. Fail olan هَذَا 'yı merfu' yapıp kendisine fail yapmıştır.³⁹⁰

172-

شَتَّانَ مَا يَوْمِي عَلَى كُورِهَا وَيَوْمُ حَيَّانَ أَخِي جَابِرِ

³⁸⁸ İbn Hişam, *a.g.e.*, 407.

³⁸⁹ İbn Hişam, *a.g.e.*, 408.

³⁹⁰ İbn Hişam, *a.g.e.*, 409.

Bahir: Seri'

Söyleyen: el-A'sa Meymun b. Kays

Anlam: Devenin sırtındaki gününüz ve Cabir'in kardeşi olan Hayyan'ın günü birbirinden uzaklaştı.

Şahid: شَتَّانَ مَا يَوْمِي cümlesinde, شَتَّانَ ismi fiildir, mazi manasındadır. Fail olan يَوْمِي'yi merfu' yapmıştır.³⁹¹

173-

لَشَتَّانَ مَا بَيْنَ الْيَزِيدَيْنِ فِي النَّدَى

Bahir: Tavi

Söyleyen: Rebia b. Sabit b. Leca' er-Rukaya

Anlam: Cömertlikte iki Yezid'in arasındaki mesafe birbirinden uzaktır.

Şahid: شَتَّانَ ismi fiildir, اِفْتَرَقْتَ manasındadır. مَا بَيْنَ onun failidir.³⁹²

174-

جَارِيئُْمُونِي بِالْوَصَالِ قَطِيعَةً شَتَّانَ بَيْنَ صَنِيعِكُمْ وَصَنِيعِي

Bahir: Kamil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Kavuşmaya karşılık beni ilişkilerimizi kesmekle cezalandırdınız. Benim yaptığım ile sizin yaptığınız arasında çok fark vardır.

Şahid: شَتَّانَ ism-i fiildir. بَيْنَ kelimesinden önce fail olan مَا'ı mevsule mukadderdir ve faili olmuştur.³⁹³

175-

يَا أَيُّهَا الْمَائِحُ دَلْوِي دُونَكَا

Bahir: Recez

³⁹¹ İbn Hişam, a.g.e., 410.

³⁹² İbn Hişam, a.g.e., 410.

³⁹³ İbn Hişam, a.g.e., 413.

Söyleyen: Amr b. Temim

Anlam: Ey kuyunun dibinde kovaları doldurup yukarı gönderen kişi, kovamı da al!

Şahid: دُلُوِيْ دُونَكْ cümlesinde, دُونَكْ ism- fiildir. دُلُوِيْ onun mefu'lu olarak gelip mukaddem olmuştur. Her ne kadar bazı Nahiv alimleri ism-i fiilin ma'mülü üzerine takdimini caiz görmemişler de bazıları caiz görmüşler ve bu misal onun delilidir.³⁹⁴

İsmu'l Masdar

176-

أَظْلُمُ إِنَّ مُصَابِكُمْ رَجُلًا أَهْدَى السَّلَامَ تَحِيَّةً ظَلَمَ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Haris b. Halid el-Mahzumi

Anlam: Ey Zalum! Size selamları tahiyye olarak hediye gönderen adama sıkıntı çektirmeniz zulümdür.

Şahid: مُصَابِكُمْ kelimesi masdar-ı mimidir. Faili olan كُمْ zamirine izafe edilmiştir.

رَجُلًا ise onun mefu'ludur.³⁹⁵

177-

أَكْفَرًا بَعْدَ رَدِّ الْمَوْتِ عَنِّي وَبَعْدَ عَطَائِكَ الْمِائَةَ الرَّتَا عَا

Bahir: Vafir

Söyleyen: el-Kettami

Anlam: Ölümümü engelledikten ve bana yüz tane çok güzel deve verdikten sonra sana nankörlük mü edeceğim?

Şahid: عَطَائِكَ الْمِائَةَ cümlesi ismi masdar olan عطاء kendi fiilinin amelini yaparak mefu'lu olan الْمِائَةَ'yı mansup yaparak kendisine mefu'l yapmıştır.³⁹⁶

³⁹⁴ İbn Hişam, *a.g.e.*, 414.

³⁹⁵ İbn Hişam, *a.g.e.*, 417.

178-

لَأَنَّ ثَوَابَ اللَّهِ كُلَّ مُوَحِّدٍ جَنَّاتٍ مِنَ الْفُزْدُوسِ فِيهَا يُخَلَّدُ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Allah'ın bütün muvahhidlere verdiği mükafatı Firdevs'ten bir cennet olur, ebediyyen içinde yaşayacaktır.

Şahid: ثَوَابَ اللَّهِ كُلَّ مُوَحِّدٍ cümlesinde, ثَوَابِ ism-i masdardır. Faili olan اللَّهُ lafzına izafe edilmiştir. ثَوَابِ كُلِّ مُوَحِّدٍ cümlesi de mefu'lüdür.³⁹⁷

İsmu Tafdil

179-

فَإِنَّا وَجَدْنَا الْعَرِضَ أَخْوَجَ سَاعَةً إِلَى الصُّوْنِ مِنْ رِيْطِ يَمَانٍ مُسَهَّمٍ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Evs b. Hicr

Anlam: Haysiyet ve şerefin muhafazasını desenlerle süslenmiş elbiselerden daha önemli bildik.

Şahid: أَخْوَجَ سَاعَةً cümlesinde, أَخْوَجَ efa'lı tafdildir. سَاعَةً ise zarfı zamandır. Car mecrur müteallik olması caiz olduğu gibi. Efa'lı tafdile müteallik olmuştur.³⁹⁸

180-

وَمِيَّةٌ أَحْسَنُ النَّقْلَيْنِ جِيداً وَسَالِفَةٌ، وَأَحْسَنُهُمْ قَدَالاً

Bahir: Vafir

Söyleyen: Zu'r-Rumme

Anlam: Meyye(sevgili) boyun, ense ve kafa bakımından ins ve cinin en güzeldir.

³⁹⁶ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 419; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 99.

³⁹⁷ İbn Hişam, *a.g.e.*, 419.

³⁹⁸ İbn Hişam, *a.g.e.*, 421.

Şahid: حُسْنُ النَّفْلِينِ cümlesinde, أَحْسَنُ efa'ali tafdildir. Müfredi müennes olan مَيَّةُ'ye tabi olarak ال'ı tarife ile muarref olan حُسْنُ النَّفْلِينِ ile izafe edilmiştir. حُسْنُ النَّفْلِينِ gelmesi lazımken أَحْسَنُ olarak gelmiştir.³⁹⁹

Tenazu'

181-

أَرْجُو وَأُخْشَى وَأَدْعُو اللَّهَ مُبْتَغِيًا غَفْوَاً وَعَافِيَةً فِي الرُّوحِ وَالْجَسَدِ

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ruhuma ve bedenime sıhhat vermesi ve onları bağışlaması için Allah'a dua edip, Ondan korkar ve Ondan bekliyorum.

Şahid: أَرْجُو وَأُخْشَى وَأَدْعُو اللَّهَ cümlesindeki üç fiil, fail olan اللَّهَ için munazaa⁴⁰⁰ etmişlerdir. Her fiil onu kendisine fail olarak istiyor. Hangisine verirsen diğerlerine de takdir etmelisin.⁴⁰¹

182-

قَضَى كُلُّ ذِي دَيْنٍ فَوْقَى غَرِيمَهُ وَعَزَّةٌ مَمْطُولٌ مُعْنَى غَرِيمُهَا

Bahir: Taviil

Söyleyen: Küseyr b. Abdurrahman

Anlam: Her borç sahibi borucunu ödedi. Böylece alacaklısını korudu. Azze'nin alacaklısı ise, borcu geciktirilmekte ve sıkıntıdadır.

³⁹⁹ İbn Hişam, *a.g.e.*, 423.

⁴⁰⁰ Tenazu': İki amilin kendilerinden sonra gelen bir ismi aynı anda mamul yapmasıdır. Bir tanesi ismin kendisinde amel ederse diğerinin de ona dönen bir zamirde amel etmesi gerekir. Bu zamir eğer fail gibi zikredilmesi mutlaka gerekli olan bir durumda ise hazfedilmez. Mefu'l durumunda ise hazfedilebilir. Bu amillerin hangisinin zahir isimde amel edeceği ise ihtilaf konusudur. Basralılar isme yakınlığı dolayısıyla ikincisinin, Kufeliler ise önce geldiğinden dolayı birincisinin amel etmesi gerektiğini söylerler.

⁴⁰¹ İbn Hişam, Şerhu Şuzuru'z-Zeheb, 426.

Şahid: غَرِيْمُهَا مَمْطُولٌ مُعْتَى cümlesinde, مَمْطُولٌ مُعْتَى ikisi غَرِيْمُهَا'yı naibi fail olarak istiyorlar.⁴⁰²

183-

إِذَا كُنْتَ تَرْضِيهِ وَيَرْضِيكَ صَاحِبٌ جِهَاراً فَكُنْ فِي الْغَيْبِ أَحْفَظَ لِلْوَدِّ

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Zahiren sen onu, dostun da seni hoşnut ediyorsa gıyabında aranızdaki sevgiyi daha iyi koruyan ol.

Şahid: تَرْضِيهِ وَيَرْضِيكَ صَاحِبٌ cümlesinde, صَاحِبٌ'yu تَرْضِي mefu'l يَرْضِي ise fail yapmıştır. İkinci fiil ismin kendisinde, birincisi ise, zamirde amel etmiştir. Cumhura göre ise birincinin isimde, ikincinin ise zamirde amel etmesi gerekirdi. Çünkü beyitteki şekilde zamir sonra gelen isme aittir. Bazıları zamir fail durumunda olduğunda buna cevaz verse de bir kısım Nahivciler buna temelde karşı çıkarlar.⁴⁰³

184-

بِعَظَاظٍ يُعْشِي النَّاطِرِ نَ إِذَا هُمْ لَمْحُوا شُعَاعَهُ

Bahir: Kamil

Söyleyen: Atike bnt. Abdulmuttalib

Anlam: Kavmimin silahlarının parıltısı Ukaz'da baktıklarında seyircilerin gözlerini kamaştırır.

Şahid: Beyitte لَمْحُوا fiilinin mefulu zamir olarak hazfedilmiştir. Birinci fiil olan يُعْشِي ise شُعَاعُ kelimesini fail almıştır. Bunun delili ise ismin merfu' olmasıdır. Bu tür hazif de şaz olup zaruretten sayılır. Uygun olan ise لَمْحُو şeklinde gelmesidir.⁴⁰⁴

⁴⁰² İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 426.

⁴⁰³ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 428; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 538; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, I, 49; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, II, 846.

⁴⁰⁴ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru 'z-Zeheb*, 429; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 193; el-Galayini, *Cami'u'd-Durus*, III, 21; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 513.

Atf-ı Beyân**185-**

أَفْسَمَ بِاللَّهِ أَبُو حَفْصٍ عُمَرُ مَا مَسَّهَا مِنْ نَقَبٍ وَلَا دَبْرٍ

Bahir: Recez

Söyleyen: Abdullah b. Keysebe

Anlam: Ebu Hafs Ömer Allah'a yemin etti ki; o devenin tırnağı ne delindi ne de ayakları çatladı.

Şahid: Beyitte, özel isim olan عُمَرُ kelimesi حَفْصٍ¹ı açıklayan bir atfı beyandır.⁴⁰⁵

186-

إِنِّي وَأَسْطَارَ سَطْرَنَ سَطْرًا لَقَائِلُ يَا نَصْرُ نَصْرُ نَصْرًا

Bahir: Recez

Söyleyen: Ru'bete b. U'ccac

Anlam: Doğrusu ben yazılan satırlara yemin ederim ki; Ey Nasr, yardım et! Diyenim.

Şahid: يَا نَصْرُ نَصْرُ نَصْرًا cümlesinde, birinci نَصْرُ münadayı müfredi ma'rifedir. İkinci نَصْرُ ise onun lafzına itibar edilerek atf-ı beyan olmuştur. Üçüncü نَصْرًا ise mansub olarak münadanın mahalline itibar edilerek mansub bir atf-ı beyan olmuştur.⁴⁰⁶

Bedel**187-**

أُوْعَدَنِي بِالسَّجْنِ وَالْأَدَاهِمِ رَجُلِي فَرَجَلِي شَتْنَةُ الْمَنَاسِمِ

Bahir: Recez

⁴⁰⁵ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, 438; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 219; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, III, 1156.

⁴⁰⁶ İbn Hişam, *a.g.e.*, 440.

Söyleyen: el-‘Udeyl b. Furh

Anlam: Beni hapsetmekle ve ayağıma pranga vurmakla tehdit etti. Oysa ayağımın tabanı kalındır.

Şahid: أُوْعِدَنِي رَجُلٌ.... رَجُلٌ cümlesinde zahir bir isim olan, رَجُلٌ ismi أُوْعِدَنِي’deki mütekellim ي’ından bedel ba’z yapılmıştır.⁴⁰⁷

188-

دَرِينِي إِنَّ أَمْرَكَ لَنْ يُطَاعَا وَمَا أَلْفَيْتَنِي حَلْمِي مُضَاعَا

Bahir: Vafir

Söyleyen: Adiy b. Zeyd

Anlam: Beni bırak! Senin emrine asla itaat edilmeyecek. Beni, aklımı kaybolmuş bulamazsın.

Şahid: أَلْفَيْتَنِي حَلْمِي cümlesinde zahir bir ismi olan, حَلْمِي أَلْفَيْتَنِي’deki mütekellim zamirden bedel yapılmıştır.⁴⁰⁸

189-

بَكُمُ قُرَيْشٍ كُفِينَا كُلَّ مُعْضِلَةٍ وَأَمْ نَهَجَ الْهُدَى مَنْ كَانَ ضَلِيلًا

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Siz Kureyşlilerle bütün sorunlar bizden mendedildi. Şaşkın olanlar hidayet yoluna yöneldi.

Şahid: قُرَيْشٍ بَكُمُ cümlesinde, ismi zahir olan قُرَيْشٍ zamir olan كُمْ e bedel olmuştur. Yani bedel-i kül, ani’l kül’dür.⁴⁰⁹

190-

⁴⁰⁷ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru’z-Zeheb*, 445; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 251; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, III, 1264.

⁴⁰⁸ İbn Hişam, *Şerhu Şuzuru’z-Zeheb*, 445; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 251; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, I, 494.

⁴⁰⁹ İbn Hişam, *a.g.e.*, 446.

إِنَّ مَعَ الْيَوْمِ أَخَاهُ غَدَا

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Bu günle beraber onun kardeşi yarın da vardır.

Şahid: أَخَاهُ غَدَا cümlesinde, غَدَا olan nekire, marife olan أَخَاهُ ye bedel olmuştur.⁴¹⁰

Mevani'u's-Sarf

191-

وَنَدْمَانِ يَزِيدُ الْكَأْسَ طِيْبًا سَقَيْتُ وَقَدْ تَعَوَّرَتِ النَّجُومُ

Bahir: Vafir

Söyleyen: Burc b. Cilas

Anlam: Yıldızlar kaybolurken, nice arkadaş vardır ki, kadehe hoşluk katar, ben de içerim.

Şahid: نَدْمَانِ kelimesi sonunda ا ve ن olmasına rağmen, ğayr-i münсарif olması lazımken munsarif olmuştur. Çünkü müfredi ندم'dır.⁴¹¹

Aded

192-

فِيهِ ثِنْتَا حَنْظَلٍ

Bahir: Recez

Söyleyen: Ebu Amr

Anlam: Onun içinde iki Ebu Cehil karpuzu var.

⁴¹⁰ İbn Hişam, *a.g.e.*, 447.

⁴¹¹ İbn Hişam, *a.g.e.*, 456.

Şahid: شَتَا حَنْظَلْ cümlesinde, شَتَا ma'dud olan حَنْظَلْ ile beraber zikredilmiştir. Yani temyiz ile mümeyyez beraber zikredilmiştir.⁴¹²

4.3. Değerlendirme

Şerhu Katri'n-Neda ve *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb*, İbn Hişam'ın Arap Gramerine kazandırdıkları iki önemli eserdirler. *Şerhu Katri'n-Neda'da*, 150 beyit, *Şerhu Şuzuru'z-Zeheb'de* ise 239 beyit şahit olarak getirilmiştir. İbn Hişam her iki eserinde de istişhad için ayet, hadis, darb-ı meseller ve beyitlerden istifade etmiştir. Ama en fazla beyitlerden istifade edip onları eserlerinde kullanmıştır.

⁴¹² İbn Hişam, *a.g.e.*, 461.

V. BÖLÜM

EL-KÂFİYE’NİN ŞERHİ EL-FEVÂİDU’D-DİYÂİYYE’DEKİ BEYİTLERİN TAHLİLİ

5.1. Molla Câmi: Hayatı ve İlmî Kişiliği

Molla Câmi adıyla şöyret bulan, Nûreddîn Abdurrahman b. Nizâmeddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî, 23 Şaban 817'de Horasan'ın Câm şehrinin Harcird kasabasında doğdu.

Molla Câmi ilk tahsiline babasının yanında başladı. Babası ve ilk hocası Heratta o dönemin meşhur ilim merkezi olan Nizamiye Medresesine Müderris olunca eğitime orada devam etti. Dönemin tanınmış âlimlerinden Mevlânâ Cüneyd-i Usûlîden, Arap dili ve edebiyatının temel eserlerini okudu. Ondan sonra da Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin öğrencisi Ali es-Semerkandî ile Teftâzâninin öğrencisi Şehâbeddin Muhammed el-Câcermi gibi meşhur bilginlerin derslerine devam etti. Daha sonra Semerkand'a gitti ve orada dokuz yıl kaldı.

Gençlik yıllarından hayatının sonuna kadar daima öğrenmek ve öğretmekten zevk alan Câmi, bu asil meşgaleden bir an bile geri kalmamıştır. Onun, vefatından birkaç ay önce oğlu için hazırladığı *el-Feva'idü'd-Diyâiyye* adlı Arapça gramer kitabı bunun bir delilidir.⁴¹³

5.2. Eserleri

Kaynaklarda Câmînin, Farsça ve Arapça kırk beşin üzerinde manzum ve mensur eseri bulunduğı zikredilmektedir. Ancak bunların bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Mevcut eserlerinden bazıları şunlardır: *Nefehatü'l-Üns Min Hadarati'l-Kuds*, *Heft Evreng* (Yedi mesneviden müteşekkildir). Üç adet divan, *Şevahidü'n-Nübüvve*, *Levaih*, *Baharistan* ve *el-Fevaidü'd-Diyaiyye*.

⁴¹³ Ömer Okumuş, “Cami Abdurrahman”, *DİA*, İstanbul, 1993, VII, 94-99.

5.3. el-Kâfiye

İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) Arap Nahvine dair muhtasar eseridir.

İbnü'l-Hâcib el-Mufasssal'dan yararlanarak Nahve dair konuları daha öz ve yalın bir anlatımla *el-Kâfiye*'sinde toplamıştır.

el-Kafiye, ifadeleri kapalı olduğu için üzerinde pek çok hâşiye yazılmıştır ki bunlar Osmanlı ve Doğu Medreselerinde yıllarca temel ders kitabı olarak okutulmuştur.

İbnü'l-Hâcib, *el-Kafiye*'de genelde Basra mektebinin görüşlerine uymakla birlikte bazan Küfe mektebinin fikirlerine de katılarak eklektik bir yöntem izlemiştir. Eserde Ebû Amr b. Alâ, Halîl b. Ahmed, Sîbeveyhi, Yûnus b. Habîb. Ali b. Hamza el-Kisâî, Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ, Ahfeş el-Evsat, Ebû Osman el-Mâzinî, Müberred, İbn Keysân ve Zeccâc gibi dilcilerin görüşlerine sık sık atıfta bulunulmuş, zaman zaman da Arap lehçelerine işaretler yapılmıştır.

Osmanlı medreselerinde asırlarca ders kitabı olarak okutulan el-Kâfiye günümüzde Arap Nahvinin öğretiminde eski yöntemi takip eden öğretim kurumlarında da önemini sürdürmektedir.

el-Kâfiye "isimler, fiiller ve harfler" şeklinde üç ana bölüm ve bunların her biri de birçok alt bölüm halinde düzenlenmiştir.⁴¹⁴

Müellifi, Osman b. Ömer b. Ebî Bekir b. el-Hâcib el-Kürdi'dir. İbn Hacıp lakabıyla meşhur olup Kürt asıllıdır. 670/1175 yılında, Mısırda doğmuştur. Babasıyla küçük yaşta Kahire'ye giden İbn Hacıp, Kur'an'ı ezberlemekle ilim hayatına başlamıştır. Burada edebiyat, fıkıh ve nahiv okumuş, daha sonra Şam'a geçerek, uzun süre orada da ilim tehsil ettikten sonra tekrar Mısır'a dönerek Fâdiliyye Medresesi'nde ders vermiştir".⁴¹⁵

el-Kâfiye üzerine yazılan şerhlerden meşhur olanları şunlardır:

1. İbnü'l-Hâcib, *Şerhu'l-Kâfiye*. 2. Radî el-Esterabâdî, *Şerhu'l-Kafiye* 3. Abdurrahman-i Câmî, *el-Fevâidü'd-Diyâiyye*. 4. Bedreddin İbn Cemâa, *et-Tuhfe ale'l-*

⁴¹⁴ Hulusi Kılıç, "el-Kafiye", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 153-154.

⁴¹⁵ Ferruh Ömer, *Tarihu'l-Edebi'l Arabi*, III, 559.

Kâfiye. 5. Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Şerhu'l-Kâfiye*. 6. Sûdî Bosnevî, *Şerh-i Kâfiye*.

5.4. *el-Fevaidü'd-Diyaiyye*'deki Şahid Beyitler ve Tahlili

Ğayr-i Munsarif

1-

صبت علي مصائبٍ لو أنها صبت علي الأيام صرن لياليا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Hz. Fatima

Anlam: Üzerime o kadar büyük musibetler çöktü ki, gündüzlerin başına gelseydi gece olurlardı.

Şahid: مصائب kelimesinde, cem' sebebiyle ğayr-i munsarif (tenvin ve esre kabul etmeyen) olmasına rağmen şiirin zaruretinden dolayı tenvinli gelerek munsarif hükmünü almıştır.⁴¹⁶

2-

أعد ذكر نعمانٍ لنا إن ذكره هو المسك ما كررته يتضوع

Bahir: Tavi

Söyleyen: İmam Şafii

Anlam: Sen Nu'manı, çok an. Çünkü ondan bahsetmek misk gibidir. Tekrar ettikçe güzel kokar.

Şahid: نعمان kelimesinde ان sebebiyle ğayr-i munsarif olduğu halde şiirin zaruretinden dolayı esreli ve tenvinli gelmiştir.⁴¹⁷

3-

سلام على خير الأنام وسيد حبيب إله العالمين محمد

بشير نذير هاشمي مكرم عطوف رؤوف من يسمي بأحمد

⁴¹⁶ Cami, *el-Fevaid*, I, 52.

⁴¹⁷ Cami, *a.g.e.*, I, 52.

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Mahlukatın en hayırlısına ve efendisine, alemlerin Rabbinin habibi olan Hz. Muhammed(sav)'e selam olsun.

O Muhammed(sav) ki, müjdeleyen, uyaran, haşimi, mükerrem, 'atuf, raufdur. O (sav) ise Ahmed ile adlandırılmıştır.

Şahid: بِأَحْمَد kelimesi, alemiyet ve fiil vezninden dolayı tenvin ve esreyi kabul etmemesi lazımken, burada esreli olmuştur. Bu da kafiye riayet içindir. O riayet dahi bir nevi zarurettir.⁴¹⁸

4-

..... يا تيم تيم⁴¹⁹

Bahir: Basit

Söyleyen: Cerir

Anlam: Ey Adıyy'nin Teymi olan Teym.

Şahid: عدي تيم تيم cümlesinde birinci تيم mahzuf olan bir عدي ile izafe edilmiş, mezkur olan عدي ise onun hasfine delalet ediyor.⁴²⁰

Fâil

5-

ليبيك

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

⁴¹⁸ Cami, *a.g.e.*, I, 52.

⁴¹⁹ Yukarıdaki beytin devamı budur. عدي لا أبا لكم لا يلقىكم في سوءة عمر.

⁴²⁰ Cami, *el-Fevaid*, I, 58; Cerir *Divanı*, 212; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, II, 298.

Anlam: Ağlatılsın.

Şahid: Fiil yapısının bina meçhul olarak gelmesidir.⁴²¹

Mübtedâ ve Haber

6-

فخير نحن عند الناس منكم

Bahir: Vafir

Söyleyen: Ebu Zeyd

Anlam: İnsanların yanında biz sizden daha hayırlıyız.

Şahid: خير mübtedadır نحن onun faili olarak gelmiş, bu mübteda nefy ve istifhamdan herhangi birine itimad etmeden mübteda olup fail istemiştir.⁴²²

7-

ولولا الشعر بالعلماء يزري لكنت اليوم أشعر من لبيد

ولولا خشية الرحمن عندي جعلت الناس كلهم عبيدي

Bahir: Vafir

Söyleyen: İmam Şafii

Anlam: Şayet şiir alimler için edna olmasaydı, ben bugün Lebid'den daha şair olurum. Ben de Allah korkusu olmasaydı, şairliğimle insanları kendime köle yapardım.

Şahid: ولولا الشعر بالعلماء يزري cümlesinde, ولولا'den sonra mübteda gelir ve haber de mahzuf olur. Burada ise haber olan يزري fiili has olduğundan mezkur olarak gelmiştir.⁴²³

Nefy-i Cins Lâ'sının Haberi

8-

⁴²¹ Cami, *a.g.e.*, I, 100.

⁴²² Cami, *a.g.e.*, I, 116.

⁴²³ Cami, *el-Fevaid*, I, 136; İmam Şafii *Divan*, thk. ve şrh. Muhammed Abdurrahman, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2005, s.29.

من صد عن نيرانها فأنا ابن قيس لا براح

Bahir: Kamil

Söyleyen: Sa'd b. Malik

Anlam: Kim savaşın ateşinden kaçarsa kaçsın. Ben Kays'ın oğluyum, geri çekilmem ve kaçmam.

Şahid: Nefyi cins لا'sının haberinin mahzuf olmasıdır. Takdiri لا به راح لي'dir.⁴²⁴

Münâda

9-

من أجلك يا التي تيمت قلبي وأنت بخيلة بالوصل عني

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey kalbimi aşkıyla bağlayan sevgili, senin içindi!. Halbuki sen bana ulaşmak hususunda cimrisin.

Şahid: ال'ı tarif التي'nin başına ال ile ma'rife olan يا de nida harfi olan التي

olarak gelmemiştir. Kelimenin lazımdır-kendi cinsindendir- ve şaz olarak gelmiştir.⁴²⁵

10-

فيا الغلامان اللذان فرا

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey kaçan iki genç!

Şahid: الغلامان فيا ile يا deki nida ve ال'ı ta'rif'in beraber gelmesi kuvvetli şazlardandır.⁴²⁶

⁴²⁴ Cami, *el-Fevaid*, I, 146; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 467; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, I, 285; İbn Hişam, *Muğni'l-Lebib*, 239.

⁴²⁵ Cami, *a.g.e.*, I, 176.

⁴²⁶ Cami, *a.g.e.*, I, 176.

Hâl**11-**

وأرسلها العراك ولم يذدها ولم يشفق على نغص الدّخال

Bahir: Vafir

Söyleyen: Lebid

Anlam: İzdiham halinde onu gönderdi, onu izdihamdan alıkoymadı ve suyunu tam içmediğinden de endişelenmedi.

Şahid: العراك kelimesi haldır. Hal'in durumu nekreyken burada ma'rife olarak gelmiştir. Nekre ile müevveldir.⁴²⁷

Temyîz**12-**

أتَهجر سلمى بالفراق حبيبها وما كاد نفسا بالفراق تطيب

Bahir: Tavi

Söyleyen: Muhbel es-Sa'di

Anlam: Selma sevgilisinden ayrılıp onu terk mi edecek? O böyle bir ayrılıktan hiç hoşnud olmaz.

Şahid: نفسا mansub olarak تطيب deki nisbeti kapalılığı kaldırmış ve mukaddem olmuştur.⁴²⁸

Müstesna**13-**

وكلُّ أخٍ مفارقة أخوه لعمر أبيك إلا الفرقدان

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

⁴²⁷ Cami, *el-Fevaid*, I, 224; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 318; Lebid *Divan*, 86.

⁴²⁸ Cami, *el-Fevaid*, I, 251; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 339; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, II, 74.

Anlam: Babanın ömrüne yemin ederim ki, “ferkadan” denen iki yıldızdan başka her kardeş, kardeşinden ayrılacaktır.

Şahid: Beyittet ki **إِلَّا** و**كُلُّ** أَخ **إِلَّا** ne sıfat olmuştur. **إِلَّا** burada **غَيْر** manasında sıfat olarak gelmiştir. Nitekim **إِلَّا** burada istisna edatı değildir. Zira şayet **إِلَّا** istisna edatı olsaydı **الفرقدين** değil **فرقدان** ⁴²⁹olacaktı.

14-

ولم يبق سوى العدو ن دناهم كما دانو

Bahir: Hezec

Söyleyen: Find ez-Zimmani

Anlam: Aramızda düşmanlıktan başka bir şey kalmadı. Bize yaptıkları fenalıkların cezasını verdik.

Şahid: Hakikatte zarf olan **سوى** zarf olmaktan çıkmış isim olarak **يُبق**’nın faili olmuştur. ⁴³⁰

Mansub Yapan Linefy-i Cins Lâ’sı

15-

ألا رجلاً جزاه الله خيراً يدلّ على محصلة تبيّت

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Allah onu hayırla mükafatlandırсын. Ne iyi adamdır! Geceleyin maden toprağını işleyen (kadını) gösteriyor.

Şahid: **ألا** burada tahdiyiye-tergib- olarak ve ismin başına gelmiştir. ⁴³¹

16-

⁴²⁹ Cami, *a.g.e.*, I, 268.

⁴³⁰ Cami, *el-Fevaid*, I, 271; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 219; Emil Bedi’, *Mu’cem Mufasssal*, II, 993.

⁴³¹ Cami, *a.g.e.*, I, 284.

ولا أب وابنا مثل مروان وابنه إذا هو بالمجد ارتدى وتأزرا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Cömertlik ridasını ve izarını giyindiğinde Mervan gibi bir baba ve onun oğlu gibi bir oğul bulunmaz.

Şahid: أبنا, أب üzere atfedilerek nasb edilmiştir.⁴³²

Mecrurat

17-

ولقد أمر على اللئيم يسبني فمضيت ثمّت قلت : لا يعني

Bahir: Kamil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Kimi zaman adi birinin yanından geçerdim bana sövüyordu. Beni kastetmiyor der, oradan uzaklaştırdım.

Şahid: اللئيم يسبني cümlesinde ki اللئيم'in başındaki ال cinsiyedir.⁴³³

18-

وهل يرجع التسليم أو يكشف العمى ثلاث الأثافي والديار البلاع

Bahir: Tavi

Söyleyen: Zi'r-Rumme

Anlam: Üç ocak taşı ve terk edilmiş evler selamını alacak mı? Veya kalbimin körlüğünü kaldıracak mı?

Şahid: ثلاث الأثافي cümlesinde, الأثافي, ثلاث'ye muzafun ileyhi olup ta'rifi kesbetmiştir. ثلاث'ın üzerine ال'ın gelmesine ihtiyaç kalmamıştır.⁴³⁴

⁴³² Cami, *a.g.e.*, I, 287.

⁴³³ Cami, *a.g.e.*, II, 7.

19-

الواهب المائة الهجان وعبدها ⁴³⁵

Bahir: Kamil

Söyleyen: el-A'sa

Anlam: Yüz deveyi kölesiyle beraber hibe eden.

Şahid: وعد kelimesi mecrur olarak المائة'ye atfedilmiştir.⁴³⁶

20-

..... وأبي مالك ذو المجاز بدار⁴³⁷

Bahir: Kamil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Babamın başına yemin olsun ki, Zülmecaz senin için kalacak bir yer değildir.

Şahid: ي kelimesinde, lamül fiil olan و harfi geri gelerek ي'ya kalb edilmiş, ي da da dağm edilmiştir. Zira onun aslı أبوي⁴³⁸ dır.

21-

فلما تبين أصواتنا بكين وقدّينا بالأبيننا

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: (O bayanlar) Bizim sesimizi duyup tanıdıktan sonra, ağladılar. Ve dediler ki; babalarımız size feda olsun.

Şahid: أبو, بالأبيننا'nun çoğuludur. Böylece ğayr-i kıyası olarak gelmiştir.⁴³⁹

⁴³⁴ Cami, *el-Fevaid*, II, 11; *Zi'r-Rumme Divan*, 322.

⁴³⁵ Yukarıdaki beytin diğer yarısı da budur. عودًا تزاجي خافها أطفالها

⁴³⁶ Cami, *el-Fevaid*, II, 14; Meymun b. Kays el-A'sa *Divan*, thk. Muhammed Mahmud Hüseyin, Risale, Beyrut, 1983, s. 152.

⁴³⁷ Yukarıdaki beytin diğer yarısı da budur. قدر أحلك ذا المجاز وقد أرا

⁴³⁸ Cami, *a.g.e.*, II, 25.

22-

إِنَّمَا يَعْرِفُ ذَا الْفَضْلِ مَنْ مِنَ النَّاسِ ذُوهُ

Bahir: Remel

Söyleyen: Ebu'l-Atahiye

Anlam: Ancak fazilet sahibi insanlar, faziletli olanları tanır.

Şahid: ذُوهُ kelimesi, ذُو'nun çoğuludur. Şaz olarak zamir ile izafe edilmiştir.⁴⁴⁰**Atıf**

23-

أَكَلَّ أَمْرِي تَحْسِبِينَ أَمْرًا وَنَارٌ تَوَقَّدُ بِاللَّيْلِ نَارًا

Bahir: Mütekarib

Söyleyen: Ebi Duad

Anlam: Her kişiyi adam mı zannediyorsun. Ve gece yanan her ışığı ateş mi zannediyorsun.

Şahid: نَار ve نار deki ا harfi نَار'ı mecrur olan امرئ'e atfetmiştir. نَار'ı dahi امرئ'e atfetmiştir. Bir atıf و iki ma'tufu, muhtelif i'rablı iki isme atfetmiştir.⁴⁴¹**Atf-ı Beyan**

24-

أَقْسَمُ بِاللَّهِ أَبُو حَفْصٍ عَمْرٌ ⁴⁴²

Bahir: Recez

Söyleyen: Abdullah b. Keybete

⁴³⁹ Cami, a.g.e., II, 26.⁴⁴⁰ Cami, a.g.e., II, 29.⁴⁴¹ Cami, a.g.e., II, 54.⁴⁴² Yukarıdaki beytin diğer yarısı da budur. مَا مَسَّهَا مِنْ نَقَبٍ وَلَا دَبْرٍ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ فَجْرٌ

Anlam: Ebu Hafs Ömer Allah'a yemin ederek.

Şahid: Burada meşhur olan isim ki عمر'dır. Kinaye olan حفص أبو'e atf-ı beyan olmuştur.⁴⁴³

Muzmar

25-

إِنَّ مِنْ يَدْخُلُ الْكَنِيسَةَ يَوْمًا يَلْقَى فِيهَا جَازِرًا وَظَبَاءَ

Bahir: Hafif

Söyleyen: el-Ahtal

Anlam: Doğrusu kim bir gün kiliseye girerse, orada buzağılarla beraber ceylanları da görecektir.

Şahid: إِنَّ harf-i müşebbehe bi'l-fiildir. İsmi de zamiri şan olarak mahzuftur. Şart cümlesi de onun haberidir.⁴⁴⁴

Mevsûl

26-

وَبَثْرِي ذُو حَفْرَتٍ وَذُو طَوَيْتٍ ⁴⁴⁵

Bahir: Vafir

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Benim kuyum ki, ben onu kazmışım ve onun duvarlarını örmüşüm.

Şahid: ذُو , الَّذِي manasına gelip isim mevsul olarak gelmiştir.⁴⁴⁶

⁴⁴³ Cami, a.g.e., II, 68.

⁴⁴⁴ Cami, a.g.e., II, 91.

⁴⁴⁵ إِنَّ الْمَاءَ مَاءَ أَبِي وَجَدِي

27-

وكفى بنا فضلا على من غيرنا حب النبي محمد إيانا

Bahir: Kamil

Söyleyen: Ka'b b. Malik

Anlam: Peygamber Muhammed (sav)'in bizi sevmesi, bizim başkasına olan üstünlüğümüz bakımından yeterlidir.

Şahid: Beyitte ki من mevsufeyi nekredir. Şart özelliğini yitirmiştir.⁴⁴⁷

Kinâyât

28-

448 كم عمّة لك يا جرير وخالة

Bahir: Kamil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ey Cerir nice hala ve teyzelerin var.

Şahid: كم haberiye'dir. Temyizini müfred ve mecrur etmiştir.⁴⁴⁹

Zarflar

29-

450 أما ترى حيث سهيل طالعا

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Süheyl yıldızının nereden doğduğunu görmedin mi?

Şahid: حيث zarfı mekanı, سهيل ile izafe edilmiştir.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ Cami, *a.g.e.*, II, 103.

⁴⁴⁷ Cami, *a.g.e.*, II, 107.

⁴⁴⁸ Yukarıdaki beytin diğer yarısı da budur. فدعاء قد حلبت عليّ عشاري

⁴⁴⁹ Cami, *a.g.e.*, II, 129.

⁴⁵⁰ Yukarıdaki beytin diğer yarısı da budur. نجماً بضئى كالشهاب ساطعا

İsmu Tafdil

30-

ولست بالأكثر منهم حصى وإنما العزة للكائر

Bahir: Seri'

Söyleyen: el-A'sa

Anlam: Ben onlardan daha zengin olmadığım için izzetli olamadım. Zira izzet malı çok olanadır.

Şahid: Ef'alü tafdilin şa'nı ya izafe ile ya da من ile veya ال ile kullanılmasıdır. Burada hem ال hemde من ile gelmiş ve bu da meşhur kaideye muhaliftir. Burada kullanılan من tab'iziyyedir. Tafdiliye değildir. Kaide yine mahiyetini muhafaza etmiştir.⁴⁵²

31-

مررت على وادي السباع ولا أرى كواذي السباع حين يظلم واديا

أقلّ به ركب أتوه تثيبة وأخوف إلا ما وقى الله ساريا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Sühaym b. Vesil

Anlam: Ben Vadi Sib'a'dan geçtim. Bu Vadi Sib'a korkunç olduğu kadar karanlık haliyle başka vadilere benzemiyor. Allah'ın koruduğu hariç bir kervanın yavaş yavaş konduğu vadi kadar korkunç bir yer görmedim.

Şahid:

⁴⁵¹ Cami, *a.g.e.*, II, 136.

⁴⁵² Cami, *el-Fevaid*, II, 213; A'sa *Divan*, 193; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 35; İbn Hişam, *Evdahu'l-Mesalik*, III, 295; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 185; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VI, 100.

ب ile cümlesinde, أَقْلُ ef'al-ü tafdildir. واديا أَقْلٌ به ركب أتوه تنبيه kullanılmış ve burada ef'al-ü tafdil faili olan ركب ism-i zahir olarak mef'ul etmiştir.⁴⁵³

Muzari

32-

وقال رائدهم أرسوا نزلوها فكل حنتف امرئ يجري بمقدار

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Kavmin öncüsü dedi ki: Durun! Harbe başlayalım. Herkesin ölümü takdirle cereyan eder.

Şahid: نزلوها kelimesi fiili muzaridir, أرسوا mef'ul'dur, müteradifedir ki; kendinden öncekini ve sonrakini birbirinden ayırıyor.⁴⁵⁴

Ef'al-u'l-Kulub

33-

لا تخلنا على غراتك إنا طالما قد وشى بنا الأعداء

Bahir: Hafif

Söyleyen: Haris b. Halzete

Anlam: Sultan ile aramızı bozmak için yaptığın gammazlıktan korktuğumuzu sanma! Düşmanlarımız aleyhimizde nice yalanlar düzüp dururlar da bundan asla zarar görmedik

Şahid: لا تخلنا fiil-i kalbidir. İkinci mef'ulu olan جاز عين hazfedilmiştir.⁴⁵⁵

Ef'al-u'n-Nakise

⁴⁵³ Cami, *el-Fevaid*, II, 223; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, VIII, 327; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, II, 40.

⁴⁵⁴ Cami, *a.g.e.*, II, 263.

⁴⁵⁵ Cami, *a.g.e.*, II, 276

34-

بتيها قفر والمطي كأنها قطا الحزن قد كانت فراخا بيوضها

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Issız bir çöldeydik, bindiğimiz hayvanlar, sanki yumurtaları yavruya dönüşmüş, sert yerlerde yaşayan bağırtlak kuşlarının o yavrulara koşuşu gibi hızlı gidiyorlardı.

Şahid: كانت ef'al-i nakisedendir. صار⁴⁵⁶ manasındadır.

35-

إذا مت كان الناس صنفان شامت وآخر مثن بالذي كنت أصنع

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Öldüğüm zaman insanlar iki kısma ayrılır. Bir kısmı ölümüne sevinir, diğer bir kısmı ise işlediğim iyi şeylerden ötürü beni hayır ile yad ederler.

Şahid: كان الناس cümlesinde, كان ef'al-i nakisedendir. İsmi zamiri şa'ndır ve müstetirdir. Ondan sonra gelen isim cümlesi onun haberidir.⁴⁵⁷

36-

إنَّ العداوة تستحيل مودة بتبدل الهفوات بالحسنات

Bahir: Kamil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: İyiliklerin kötülüklerin yerine geçmesiyle düşmanlık dostluğa dönüşür.

Şahid: تستحيل meşhur olmayan ef'al-i nakisedendir. İsmi müstetirdir ki o da⁴⁵⁸ هي'dir. مودة onun haberidir.

⁴⁵⁶ Cami, a.g.e., II, 288

⁴⁵⁷ Cami, a.g.e., II, 288.

⁴⁵⁸ Cami, a.g.e., II, 289.

37-

.....⁴⁵⁹ فيالك من نعمى تحولن أبوعسا

Bahir: Tavi

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Nikmetlere dönüşen nimetler için vay haline.

Şahid: صار. أبوعسا ise onun haberidir. ن onun ismidir. ef'al-i nakisedendir. تحولن
manasındadır.⁴⁶⁰

Ef'al-ul-Mukarebe

38-

عسى الكرب الذي أمسيت فيه يكون وراءه فرج قريب

Bahir: Vafir

Söyleyen: Hudbe b. Huşrum el-A'dri

Anlam: Gece çektiğim sıkıntıdan sonra, belki yakın bir ferahlık gelir.

Şahid: عسى ef'al-i mukarebedendir. Haberi olan يكون , siz gelmiştir.⁴⁶¹

39-

..... قد كاد من طول البلى أن يمصحا

Bahir: Recez

Söyleyen: Ru'bete b. Uccac

Anlam: Neredeyse fazla beklemekten, çürüyüp tarih sahnesinden silinecekti.

Şahid: كاد ef'al-i mukarebedendir. İsmi أن ile beraber gelmiştir.⁴⁶²

40-

إذا غير الهجر المحبين لم يكد رسيس الهوى من حب مئة يبرح

⁴⁵⁹ Beytin diğer yarısında budur. وبدلت قرحا داميا بعد صحة

⁴⁶⁰ Cami, *el-Fevaid*, II, 290.

⁴⁶¹ Cami, *a.g.e.*, II, 299.

⁴⁶² Cami, *el-Fevaid*, II, 299; *Ru'bete Divan*, 172.

Bahir: Tavl

Söyleyen: Zu'r-Rumme

Anlam: Sevenleri ayrılık değiştirdiği zaman, Meyye'nin (kalbimdeki) derin aşkı hala devam ediyordu.

Şahid: يكد ef'al-i mukarebe olarak, haberi ان ile gelmesi lazım iken gelmemiştir.⁴⁶³

Cer Harfleri

41-

ربما ضربة بسيف صقيل بين بصرى وطعنة نجلاء

Bahir: Hafif

Söyleyen: 'Adiyy b. er-Ra'la'i el-Gassani

Anlam: Çok kez parlatılmış kılıç darbesiyle, Busra ve Ta'na arasında, o geniş bölgede karşılaştım.

Şahid: Harf-i cer olan ربّ ما ile bitişik gelerek ضربة'ı mecrur yapmıştır ve ameli de baki kalmıştır.⁴⁶⁴

Huruf-u Müşebbehe Bi'l-Fiil

42-

ولكنني من حبّها لعميد ⁴⁶⁵

Bahir: Tavl

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ben Leyla'nın aşkından destek alıyorum.

Şahid: Harf-i müşebbehe bi'l-fiil olan لكن nin haberinde ل gelmiştir.⁴⁶⁶

⁴⁶³ Cami, *el-Fevaid*, II, 301; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, III, 367.

⁴⁶⁴ Cami, *el-Fevaid*, II, 326.

⁴⁶⁵ Asıl metinde bulunmadığı için beytin ilk kısmını buraya kaydediyoruz: يامونني في حبّ ليلي عاذلي

43-

بألله ربك إن قتلت لمسلما وجبت عليك عقوبة المتعمد

Bahir: Kamil

Söyleyen: Atike bnt. Zeyd

Anlam: Rabbin olan Allah'a yemin olsun ki, sen bir Müslüman öldürdün ve mümine kasten kıyan bir kimsenin cezası sana vacib oldu.

Şahid: إن'nin şeddesi hafifletildiği zaman kendisinden sonra ancak mübtedanın hükmünü bozan nasih fiillerin كان ve kardeşleri, ظن ve kardeşleri gibi gelir. Bunların dışındaki fiillerin gelişi ise şazdır. Nitekim beyitte, إن قتلت لمسلما cümlesinde, إن den sonra nasih fiilden olmayan قتلت gelmiştir.⁴⁶⁷

44-

فلو أنك في يوم الرخاء سألتني فراقك لم أبخل وأنت صديق

Bahir.Tavil

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Şayet bolluk zamanında boşanmak isteseydin, dostum olduğun halde yine de sana cimri davranmazdım.

Şahid: لو أنك'nin şeddesi hafifletilmek suretiyle elde edilen أنك şeddeli halinde olduğu gibi amel etmeye devam eder. İsmi genellikle gizli şan zamiri, haberi de cümle olur. Fakat bu zamir nadiren de bariz olur. Nitekim beyitte أنك'deki ك harfi mahaffefin nadiren açığa çıkarılan ismidir. Sonra gelen cümle ise onun haberidir.⁴⁶⁸

45-

يا ليت أيام الصبا راجعا

⁴⁶⁶ Cami, *el-Fevaid*, II, 342; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 61; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 141; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VIII, 62-64.

⁴⁶⁷ Cami, *el-Fevaid*, II, 345; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 124; Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*, I, 274; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 373.

⁴⁶⁸ Cami, *el-Fevaid*, II, 342; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, V, 426; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 232; el-Eşmuni, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 146; İbn Yai's, *Şerhu'l-Mufasssal*, VIII, 71.

Bahir: Recez

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Keşke çocukluk günleri geri gelse!

Şahid: Nida harfi olan ي, ليت'nin başına gelmiştir.⁴⁶⁹

46-

وداع دعا يا من يجيب إلى الندى فلم يستجبه عند ذاك مجيب

فقلت ادع أخرى وارفع الصوت دعوة لعل أبي المغوار منك قريب

Bahir: Tavi

Söyleyen: Ka'b b. Sa'd el-Ğanavi

Anlam: (Ey ahali!) Kim çağrıya cevap verecek diye nice yalvaran seslendiği halde kimse ona cevap vermedi. Ben, bir daha çağır ve sesini yükselt! Belki Ebu'l-Miğvar sana yakındır (yardımına koşar) dedim.

Şahid: لعل harf-i müşebbehe bi'l-fiil olmasına rağmen, cer harfi olarak gelmiştir ve أبي'yi mecrur yapmıştır.⁴⁷⁰

İcab Harfleri

47-

ليت شعري هل للمحبّ شفاء من جوى حبّهنّ إن اللقاء

Bahir: Basit

Söyleyen: Bilinmiyor.

Anlam: Ne olaydı, sevgililerin sevdasıyla yüreği yanan aşığa şifa var mı bileydin. Evet vardır. Sevgililerle karşılaşması ona şifadır.

Şahid: إن, نعم manasında, istifham harfinden sonra gelmiştir.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Cami, *el-Fevaid*, II, 351.

⁴⁷⁰ Cami, *el-Fevaid*, II, 352; Bahauddin Abdullah, *İbn Akil*, I, 342; *el-Eşmuni*, *Şerhu'l-Eşmuni*, I, 56.

⁴⁷¹ Cami, *el-Fevaid*, II, 367.

Zaid Harfler**48-**

في بئر لا حور سرى ، وما شعر

Bahir: Recez

Söyleyen: Uccac

Anlam: Farkına varmadan helak kuyusuna doğru gece yollandı.

Şahid: بئر لا حور cümlesinde, لا muzaf ve muzafun ileyhinin arasında gelmiş ve zaidir.⁴⁷²

5.5. Değerlendirme

Cami, *el-Favaidu'd-Diyaiyye* adlı esrinde Kur'an, Hadis, darb-ı mesel ve beyitlerden istişhad için istifade etmiştir. Ama *el-Favaidu'd-Diyaiyye* gibi hacimli bir eserde yeterince şiirden istifade etmediği kanaatindeyiz. Çünkü müellif her konuda beyitlerden istifade etmediği gibi şahid getirdiği beyitleri de yarım veya sadece istişhad kelimelerinden istifade edip kullanmıştır.

⁴⁷² Cami, *el-Fevaid*, II, 371.

VI. SONUÇ

Bu çalışmada; *Şerhü'l-Muğni*, *Şerhu Katri'n-Neda*, *Şerhu Şüzûru'z-Zeheb* ve *el-Fevaidu'd-Dıyayiyye fi Şerhi'l-Kafiye* gibi temel eserlerde yer alan, konusunda örnek şahid beyitleri topluca sunarak, bizce bu alandaki bir eksikliği gidermeye çalıştık. Tezimizde yararlandığımız eserlerden bulunan toplam tekrarsız 423 beyiti tercüme, tahlil ve değerlendirmeye gayret ettik. Bunlardan beyit sayısı, *Şerhu'l-Muğni*'de 36, *Şerhu-Katri'n-Neda*'da 150, *Şerhu Şüzûru'z-Zeheb*'de 239 ve *el-Fevaidu'd-Dıyayiyye fi Şerhi'l-Kafiye*'de 69 tane olmak üzere toplam 495 beyittir. Tekrarlardan arındırılmış şekliyle, *Şerhu'l-Muğni*'de 36, *Şerhu-Katri'n-Neda*'da 147, *Şerhu Şüzûru'z-Zeheb*'de 192 ve *el-Fevaidu'd-Dıyayiyye fi Şerhi'l-Kafiye*'de 48 tane olmak üzere toplam 423 beyit bulunmaktadır. Biz bu beyitlerin tümünü toplayıp tercüme ve tahlillerini yaptıktan sonra tekrarlardan arındırıp geçtikleri başka yerleri de belirtip çalışmamızı bitirdik.

Şevahid beyitleri bir arada ve Türkçe bir çalışmada ele almanın yanısıra, bunların hangi dilbilgisi kuralı için delil gösterildiğini tespit ve tahlil etmeye ve bu kuralla ilgili temel bilgileri aktarmaya çalıştık.

Çalışmamızda; beyitleri incelemede, beytin Arapça metnini, bahrini, söyleyenini, beyit hakkında elde ettiğimiz bilgiyi ve beytin tercümesini vererek, şahid olarak kullanıldığı konuyu belirtmeye çalıştık.

Tezimizde elde ettiğimiz önemli sonuçlardan biri şu olmuştur: Yararlandığımız tüm dilbilgisi kitaplarının hiç biri, bütün dilbilgisi konularıyla ilgili şevahid kullanmamışlardır. Şevahidi kullanma noktasında bu eserler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin bir eserde mübteda ile ilgili bir konuda şahit getirilirken, diğer eserde bu konuda şahid gösterilmemiştir. Biz bu tezimizde bu eksikliği bir nebze olsun gidermeye çalıştık ve pek çok dilbilgisi konusuyla ilgili şevahidi bir araya getirdik. Kaynak olarak kullandığımız dilbilgisi kitaplarında her konuda şahid getirilmemesini bir eksiklik görmekte isek de, bunun o eserlerin seviyesini düşürecek, azaltacak düzeyde bir eksiklik olduğu düşüncesinde değiliz. Bize göre bu eserlerin müellifleri, ele aldıkları bazı konuların o denli net, açık ve anlaşılır olduğu kanaatinden hareketle, bunları

şevahidle destekleme ihtiyacı hissetmemişlerdir. Biz, her konu önemli ve her biri için şahid getirmenin gerekli olduğunu düşündüğümüz için bütün konular için şevahid beyitlerden istişhad edilmesinin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Elde ettiğimiz sonuçlardan bir diğeri de, bazı eserlerin şevahid beyitleri daha yerli yerinde kulanmalarına karşın, bazılarının da konuyla çok yakın ilgili şevahid getirmeleridir. Örneğin *Şerhu Katri'n-Neda ve Şerhu Şüzûru'z-Zeheb*'de beyitlerden yerli yerinde kullanılmış ve şahitler konunun daha iyi anlaşılması ve kavranmasına katkı sağlamıştır. Ancak *el-Fevaidu'd-Diyaiyye* gibi hacimli bir eserde ise müellif bu şahit beyitleri yeterince ve yerli yerinde kullanmamıştır.

Yararlandığımız eserlerdeki şahid getirilen konular birbirinden çok farklıdır. Bir müellifin çok önem verdiği konuya, diğer müellif o denli önemsememiştir. Örneğin *Şerhu'l-Muğni*'de müellifin çok farklı dilbilgisi konularda şahid getirmiştir. Müellifin ele aldığı konular sırasıyla şöyledir: Kelime, 'Alem, Münada, Harflerle Atıf, Zarf, Mecmu', Mebnî Me'ul, Medh ve Zem Fiilleri, Cer Harfleri, Huruf-u Müşebbehe bi'l Fiil, Nefy Edatları, Tenbih Harfleri, Nida Harfleri, Âcab ve Tasdik Harfleri, Sıla Harfleri (Zaide), Tefsir Harfi, İstifham Harfleri, Şart Harfleri, Lam'ın Çeşitleri, Mükked Nûn, Tenvîn. Eserde şahid kullanılan konuların ele alındığında, görüldüğü üzere bunların çok farklıdır ve daha çok harfler konusunda şahid getirilmiştir.

Yararlanılan kaynaklar konusu ve bunların arasındaki birliktelik konusunda da, tez çalışmamızda dikkati çeken husus söz konusudur. Kitaptaki eserlerin yanı sıra kullandığımız 70 den fazla kaynakta kimi bilgi farklılıkları bizi terddüte düşürmüştür. Bu durumda bir tercih yapmak durumunda kaldık ve kendimizce de değerlendirmeden sonra, en çok bilinen ve kabul gören kaynaktaki bilgileri esas aldık.

Bir çok bilimsel çalışmada olabileceği gibi, bu çalışmamızda da, bir takım eksiklikler ve hatalar olabilecektir. Bir den fazla eseri inceleme bakımından, ilk olması yönüyle, bu tür eksiklerin daha sonraki çalışmalarında düzeltilebileceği kanaatindeyiz. Ancak bu çalışma ile Arap Dili çalışmalarına kendi gücümüzle bir katkı sunmaya çalıştığımızı rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu çalışmanın bu alanda çalışanlara yararlı olacağı temenni ediyoruz.

EK 1:**TEZDE ADI GEÇEN ŞAİRLERİN KISA BİYOGRAFİLERİ**

Abbas b. Mirdas (ö.18/639): Kavminin ileri gelen şairlerinden olup Mekke'nin fethinden kısa süre önce Müslüman olmuş, hamaset, fahr ve hikmetin yanında hicivleriyle de meşhurdur. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, I, 300; Zirikli, Hayreddin, *el-A'lam*, Beyrut, 1969, III, 267)

Abdullah b. Kays er-Rekiyat: Emevi dönemi şairlerindendir. Abdullah b. Zübeyr'e katıldı ve öldürüldü. (İsfahani, Ebu Ferec, *Kitabu'l-Ağani*, thk. İbrahim el-Ebyari, 1969, IV, 157-158)

Abdullah b. Keysebe: Muhadrami olup, Peygamber'e yetişti fakat onu göremedi. Annesinin ismi Keysebe idi. Ebu Musa el-Eşa'ri ile beraber Tüsterin fethinde bulundu. (el-Bağdadi, *Hizanetu'-Edeb*, V, 156-157)

Abdullah b. Zübeyr el-Esedi: Emevi devri şairlerindendir ve onlara çok bağlıydı. Kufede doğdu ve orada büyüdü. (İsfahani, *Ağani*, IV, 152-154)

Abd Yağus b. Vakkas el-Harisi (ö.h.40/584): Kahtanlı Cahiliye Dönemi şairlerindendir. Kavmi olan Beni Haris'in ileri gelenlerinden ve komutanlarındandı. Bir savaşta esir düştüğünden dolayı ölümü o kadar çok istedi ki sonunda aşırı derecede şarap içti ve damarlarını keserek intihar etti. (Zirikli, *el-A'lam*, IV, 187)

el-'Accac, Abdullah b. Ru'be: Muhadram şairlerden olup Recezi ilk kullanan ve onu yaygınlaştırandır. Dil bilginleri onun şiirinden ve ilminden istifade etmişlerdir. Öldüğü gün Halil onun için: "Kendisiyle luğat, şiir ve fesahatı gömdü. " demiştir. h. 145'te öldü. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, II, 594; Zirikli, *el-A'lam*, IV, 86-87)

Adiy b. Zeyd el-İbadi (ö. 35/590): Cahiliye Devri parlak şairlerindendi. Hireliydi, Arapça, Farsça ve Rumcayı iyi derecede biliyordu. Kullandığı dilin ağırlığından dolayı Arapça dil alimleri tarafından şiirleri delil olarak kullanılmaz. (Zirikli, *el-A'lam*, IV, 220)

Ahtal Ğiyas b. Ğavs b. Sulta(ö.h.90): Künyesi Ebu Maliktir. Beni Tağlibdendir. Emevi devri, fuhul şairlerindendir. Hristiyandır. Cerir, Ferazdak ve Ahtal gibi devrinin önde gelen şairidir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, I, 483)

Ahvas el-Ensari (ö. 105/723): Cemil b. Ma'mer ve Nusayb'la aynı tabakadan olan ve Cerir'in çağdaşı hicivci bir şairdi. Medine'de yerleşikken Şam'a Velid b. Abdulmelik'in yanına geldi. Dimaşk'ta vefat etti. Hammad'a göre nesib türünde çağdaşlarının en iyisiydi. (Zirikli, *el-A'lam*, IV, 127)

Ali b. Ebi Talib, Ebü'l Hasan el-Kureyşi el-Haşimi(ö.40/661): Hz. Peygamber'e ilk iman edenlerden olup peygamberin terbiyesinde büyümüştür. Hz. Peygamberin damadı ve Hulefa-i Raşid'in dördüncüsüdür. Hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce (m. 600) Mekke'de doğduğu rivayet edilmektedir. Babası Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, annesi de Fâtıma bint Esed'dir. Ebu Tâlib'in en küçük oğludur. Hz. Ali ashâb-ı kiram arasında Kur'an, hadis ve özellikle fıkıh alanındaki bilgileriyle kendini kabul ettirmiş bir otoritedir. Hz. Ali, Hz. Peygamber'e vahiy kâtipliği yapmış, Hudeybiye Antlaşması'nı da o yazmıştır. (Kandemir, M. Yaşar, '*Ali*' *DİA*, İstanbul, 1989, II, 370-374)

Amr b. Amir b. Zeyd Menat: Annesi Beni Kinanedendi. Cahiliye Dönemi Hazreçli şairlerindendir. Kahraman ve çok cömertti. (Zirikli, *el-A'lam*, IV, 250)

Amr b. Kulsüm b. Malik: Beni Tağlibdendi. Cahiliye Dönemi şairlerindendi. Kavminin efendisiydi. Birinci tabakadan muallaka sahibidir. Hire kralı Amr b. Kindi'yi

öldürdü. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, I, 234; İsfahani, *Ağani*, IX, 175; el-Bağdadi, *Hizanetu'-Edeb*, I, 517)

Antare b. Amr b. Şeddad: m.VI, asırda yaşamış altıncı tabaka şairlerinin en büyüklerindendi. Cahiliye döneminde Arapların kahramanlarından olup Muallaka sahibiydi. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, I, 250)

A'sa, Meymun b. Kays b. Cündüb: Beni Kays kabilesindendir. A'sa Kays, A'sa Bıkr b. Vail, A'sa el-Kebir ile meşhurdur. Yemame'nin Menfuha vahasında küçük bir köy olan Dürra'da doğmuş Necd şairlerindendir. Birinci tabaka Cahiliye Dönemi şairlerindendir. Muallaka sahibidir. İslami Döneme yetişti ama Müslüman olmadı. Doğumu ve ölümü Yemameye yakın bir köy olan Menfuhededir. Divan sahibidir. (İsfahani, *Ağani*, V, 12; Zirikli, *el-A'lam*, VII, 341)

Atike bnt. Abdulmuttalib: Doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili bir bilgi olmamasına karşın Hz. Peygamber(sav)'in halalarındandır. Müslümanlığı ihtilaf konusu idi. Bedir vaka'sında Mekke'de müşriklerle beraberdi. Bazı rivayetlere göre de Mekke'de Müslüman olup Medine'ye hicret etti. (el-Bağdadi, *Hizanetu'-Edeb*; IV, 248; Zirikli, *el-A'lam*, III, 242)

el-Basri, Ru'bete b. Accac et-Temimi: Arapların en fasih olanlarındandır. Emevi ve Abbasi dönemi muhadram şairlerindendir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, II, 594)

Ca'fer b. Albe: Beni Kelb kabilesindendir. Gazel şairidir. Emevi ve Abbasi dönemi muhadram şairlerindendir. (el-Bağdadi, *Hizanetu'-Edeb*, III, 453)

Cenub bnt. 'Aclan b. Amir el-Hezeli: Cahiliye Dönemi şairlerindendi. (el-Bağdadi, *Hizanetu'-Edeb*, X, 390)

Cerir b. Adiye b. Huzeyfe el-Hatafi b. Bedr el-Kelbi et-Temimi: (ö. h. 110)Yemame’de doğdu. Devrinin meşhur şairlerindendi. Yemame’de öldü. (İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve ş-şu’ara*, II, 96)

Cerir b. Atiyye: Emevi Dönemi siyasi şairlerinin önde gelenlerindendi. Küçük yaştan itibaren şiir söylemeye başlamıştı. Gazel, mersiye ve hicivde muasırlarını geçmiştir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve ş-şu’ara*, 309-314; Zirikli, *el-A’lam*, II, 119)

Dabia el-Bercemi: Dili çok kötü bir şairdi. Kötülüğü çoktu. Cahiliye ve İslami dönemi yaşadı. Hz. Osman döneminde h. 30’da hapiste öldü.(İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve ş-şu’ara*, II, 753)

ed-Daremi, Lukayt b. Zurare b. Ades: Temim kabilesindendi. Beni Zurarenin ileri gelen savaşçılarındandı. (İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve ş-şu’ara*, II, 710)

ed-Darimi, Ebu Firas Hummam b. Ğalib b. Sa’sa’ et-Temimi(ö. 110/728): Emevi Devri önemli Fuhul şairlerindendi. Temimi Basralıdır. Dil açısından mühim bir mevkideydi. Züheyr ile aynı tabakadan sayılırdı. Züheyr cahiliye devri, Ferazdak ise İslami dönem iyi şairlerindendirler. Yüz yaşına yakın Basrada vefat etti. (İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve ş-şu’ara*, 315-324; Zirikli, *el-A’lam*, VIII, 93)

ed-Deyli, Enes b. Zenim b. Abdullah: Hz. Ömer(ra)’ın: “Ey Sariye dağa!” dediği , Sariye b. Zanim’in amcasıdır. Şair, peygamberimizi hicvettiğinden öldürülecekti fakat Mekke fethedildiğinde Müslüman oldu ve şiirinde peygamberimizi methetti. (İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve ş-şu’ara*, II, 737)

Dumre b. Cabir b. Katn b. Nahş b. Darim: Cahili dönem şairleindendir. (el-Bağdadi, *Hizanetu’-Edeb*, I, 243)

Ebu Esved ed-Düeli (ö.69/688): Fakih ve şairliğiyle beraber Nahiv ilminin kurucusu sayılır. Hz. Ali’den aldığı Nahiv bilgilerini geliştirerek hareke ve tenvini vaz

etmişti. Deyl kabilesindendi. Taun hastalığına yakalanıp Basra'da vefat etti. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, 491; Zirikli, *el-A'lam*, III, 236)

Ebu'l-Feth Nasrullah b. Muhammed(ö.h.637): Kur'an'ı çok iyi bilen ve ezberinde çok hadis vardı. Nahiv, luğat, ve Beyan ilmini iyi biliyordu. Selahaddin Eyyubi'nin yanında kıymeti vardı. (İbn Hallikan, *Vefiyyatu'l-Ayan*, IV, 397-398)

Ebu Talib Abdulmuttalib b. Hişam b. Abdi Menaf: Peygamberin amcası, Hz. Ali'nin babasıdır. Kureyş ve Mekke'nin lideriydi. Peygamberin bi'setinin onuncu yılında öldü.(Zirikli, *el-A'lam*,III, 456)

el-Esedî, Kumeyt b. Zeyd: Beni Eseddendi. Emevi Dönemi şairlerindendir. Kufelidir. Arap lüğatını iyi biliyordu. Beni Esed'in hatiplerindendi. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, II, 581; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 169)

el-Esedî, Mırrar b. Said el-Fak'ansi: Emevi Dönemi şairlenindendir. Abbasi dönemini de yaşadı. Koyun ve deve güderdi. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, II, 699)

Ferra, Ebu Zekeriya Yahya b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absi el-Ferra ed-Deylemi'dir (ö. 207/822): Arap dili ve tefsir âlimi. (140/757) yılında Kûfe'de doğdu. Çocukluğu ve ilk tahsil yılları Kûfe'de geçti. İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî ile teyze çocuğu oldukları bilinmektedir. Lakabı olan Ferrâ her ne kadar "kürk yapan, kürk satan" anlamına geliyorsa da kaynaklarda onun bu meslekle meşgul olduğuna dair bilgi yoktur. Bu lakabın ona kelâmı (söz) tahlil ve tetkik ettiği için (yefri'l-kelâm) verildiği söylenmektedir. Süyûtî, Ferrâ'nın kürkçülükle hiçbir ilgisinin bulunmadığını belirtmekte, dil konularını inceleyerek düzene koyduğu için, deriden yapılan giyecekleri biçip diken kimseye benzetilerek ona bu lakabın verildiğini söylemektedir. Ancak fery kelimesi ayrıca "takdir edilecek, insanı hayrete düşürecek işler yapmak" anlamına da geldiğinden çalışmalarındaki olağanüstü başarı ve güzellikten dolayı kendisine bu lakabın verilmiş olması da mümkündür. (Tüccar, Zülfikar "*Ferra*", *DİA*, İstanbul, 1995, XII, 406-407)

Find ez-Zimmani(ö. h. 92/530): Cahiliye devri şairlenidindi. Benü Bekr'in ileri gelen komutanlarındandı. Cüsseli olduğundan “yüce dağ” anlamına gelen “find” diye lakaplanmıştı. (el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, III, 343; Zirikli, *el-A'lam*, III, 179)

Ğaylan b. U'kbe Beni 'Adiyy: Ebu Haris Künyesiyle meşhurdur. (el-Bağdadi, *Hizanetu'-Edeb*, I, 51-53)

Hasan b. Hani Ebu Nuvas(ö. 198/814): Abbasi dönemi şairlerindendi. Fesahat ve belâğatı ile meşhurdu. Arap şirini bedevi lehçeden medeni lehçeye yükselten biriydi. Bir çok konuda şiir yazmakla beraber Hamriyyat türünde meşhurdu. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, 543-564; Zirikli, *el-A'lam*, II, 225)

Hassan b. Sabit(ra): Hz. Peygamberin şairiydi. İhtiyar yaşta Müslüman olmuştu ve bir çok kişinin Müslüman olmasına vesile oldu. Şiirlerinde Resülullah(sav)'i övmüştür. Cihadı teşvik eden şiirleri savaş meydanlarında çok etkiliydi. (*Üsdü'l-Ğabe*, III, 26)

el-Haş'ami, Enes b. Müdrike (Ö. 35/655): Çok uzun yaşayan şair, Cahiliye Devrinde kavminin reislerinden ve savaşçı şairlerindendi. Müslüman olduktan sonra Kufe'ye yerleşerek Hz. Ali'nin taraftarlarına katıldı. Rivayete göre yüz kırkbeş yaşından sonra bir savaşta öldürüldü. (Zirikli, *el-A'lam*, II, 25)

el-Hazreci, Amr b. Amir b. Zeyd el-İtnabete: Cahiliye Dönemi şairlerindendir. Hazrecin ileri gelenlerindendi. Annesi İtnabete'ye nisbet ediliyordu.(İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, 8)

el-Hezeli, Abdullah b. Silm es-Selmi: Emevi Dönemi İslami şairlerdendir. Mevalidendi, Abdulmelik'i methederdi.(Zirikli, *el-A'lam*, III, 53)

Hubeyre b. Abdi Menaf b. Arin b. Sa'leb b. Yerbu': Beni Temim kabilesinin kahramanlarından ve seçkin şairlerindendir. (el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 392-393)

Hutay'a Cervel b. Evs b. Malik: Künyesi Ebu Melikedir. Kısa boylu olduğundan lakabı Hutay'a idi. Muhadram şairlerindendir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, I, 322)

el-Huzeli, Abdullah b. Müslim Ebu Sahm (ö: 80/700): Emevi Dönemi fasih şairlerindendir. Ben-i Mervan'ın mevlası idi özellikle de Abdulmelik b. Abdulaziz'e ve onlara çok bağlıydı. (Cumahi, *Tabakat Şuara*, 182, 184; Zirikli, *el-A'lam*, IV, 90, 91)

el-İbadi, Adiy b. Zeyd (ö.35/590): Cahiliye Döneminin parlak şairlerindendi. Hireli olmasına rağmen Arapça, Farsça ve Rumcayı çok iyi bilirdi. Kısra'nın özel Arapça tercümanıydı. Divanında Arapçayı kullanan ilk kişiydi. Dilinin ağırlığından dolayı Arap alimler tarafından şiirleri delil olarak kabul edilmez. (Zirikli, *el-A'lam*, IV, 220)

el-İcli, Ebu'n-Necm: Emevi Dönemi önde gelen şairlerindendi. Recezi en iyi kullanan şairlerdendi. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, 405-409; Zirikli, *el-A'lam*, V, 151)

el-İcli, Udeyl b. Furh (ö.100/718): Mervaniler Döneminde şöhret bulmuş seçkin bir şairdir. Haccac b. Yusuf'u hicvettiğinden dolayı ondan kaçmış ve Rum diyarına sığınmıştı. Haccac'ın Kayseri tehditi üzerine Haccac'a geri gönderildi. Kendisinden özür dileyen ve onu öven bir şiir söylemesi üzerine Haccac tarafından affedildi ve serbest bırakıldı. (Zirikli, *el-A'lam*, IV, 222)

İmru'u'l Kays b.Hucr: Arap şairlerinin en meşhuru kabul edilir. 520 civarında Necd'de doğdu. Babasının adı Hucr olup Kinde kabilesinin ileri gelenlerindendi. Adının aslen Cunduh olup, hayatla çok mücadele ettiği için 'şiddet ve mücadele adamı'

anlamına gelen İmru'ul Kays ile adlandırıldığı, ayrıca babasının ölümünden sonraki hayatı ızdıraplar içinde geçtiğinden kendisine 'el-Meliku'd-dillil: Yolunu şaşırılmış kral' adının verildiği gelen rivayetler arasındadır. Muallaka şairlerinin birincisi olup Arap edebiyatı kaynaklarında büyük şairlerden biri olarak zikredilir. Birinci tabaka şairlerdendir. Şiirlerinde fasih bir dil ve güzel bir üslup kullanmış, teşbih ve istiare sanatlarını kullanmada maharet göstermiştir. Bir prens olan şair, gençliğini zevk ve sefa içerisinde geçirdiğinden dolayı babası tarafından kovulmuştur. Babasının, reisi olduğu Esedoğulları tarafından öldürüldüğünü duyunca babasının intikamı için yemin etti. Kabilesi ve Araplardan istediği desteği göremeyince Bizans imparatorundan yardım talebi için Konstantiyeye gider ve burada da istediği yardımı bulamayınca ümitsizce geri döner ve Ankara yakınlarında ölür. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara* I, 50-57; Ahmet Savran, *İmru'ul Kays b. Hucr, DİA*, XXII, 237, 238; Zirikli, *el-A'lam*, II, 11)

Ka'b b. Malik b. Ebi Ka'b b. Amr el- Ensari: Peygamberin ashabındandır ve şairlerindendir. . Cahiliye ve İslami Dönem şairlerinin en büyüklerindendir. Müşrikleri hicvederdi. Hz. Osman(ra)'a bağlıydı. Hz. Ali(ra)'yi terk edip Muaviye'ye sığındı. (İsfahani, *Ağani*, IV, 1724)

Ka'b b. Züheyr(ö.26/645): Cahiliye Devri meşhur şairi Züheyr'in oğluydu. Cahiliye dönemindeki şiirleriyle de meşhurdu. Hz. Peygamber(sav)'i hicveden bir şiirinden dolayı Hz. Peygamber öldürülmesini emretti. Ka'b meşhur Kaside-i Bürdesiyle özür diledi. Hz. Peygamber ona cübbesini hediye etti. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, 84-86; Zirikli, *el-A'lam*, V, 226)

el-Kudai, Cemil b. Ma'mer el-Uzri: Künyesi Ebu Amr'dı. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, I, 434)

Kutri b. Fuca'e(ö.78/697): Şair olduğu kadar da savaşçı ve hatipti. Şiirlerinde hamaseti ana tema olarak kullanmıştır. (Zirikli, *el-A'lam*, V, 201)

Lebid b. Rebi'a(ö.41/661): Meşhur Muallaka şairlerindendir ve muhadramdandır. Lebid'in Muallakası aruz'un "Kamil" bahriyle yazılmış olup seksensekiz veya seksendokuz beyittir. Kur'an dinledikten sonra artık hiç şiir yazmamıştı. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, 171-178; Zirikli, *el-A'lam*, V, 240)

el-Ma'arri, Ebu'l-A'la Ahmed b. Abdullah b. Süleyman(ö.449/1057): Filozof bir şairdir. Şiirleri hikmet ve felsefe doludur. Birçok şiiri başka dillere de tercüme edilmiştir. Divanının yanında felsefî eseri de vardır. Abbasi dönemi şairlerindendir. Nahiv ve Sarf kaidelerinde şiirlerinden delil getirilmez. (Zirikli, *el-A'lam*, I, 157)

Muğire b. Habna: Habna annesinin ismiydi. Babası Amr b. Rabia'dır. İslami Dönem şairlerindendir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, I, 106)

Muhalhil b. Rabia(ö.100/525): Cahiliye devrinde Arapların kahramanlarından sayılan bir şairdi. Şiiri incelten ilk şair olduğundan Mühelhil diye lakaplandı. Şiiri en yüksek tabakadan sayılırdı. (Zirikli, *el-A'lam*, IV, 220)

Muhammed b. Menazir: Künyesi Ebu Ca'ferdir. Süfyan b. Uyeyne ile oturur. Süfyan hadiste bilmediklerini ona sorardı. Basra'nın meşhur şairlerindendir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, II, 869)

Muhammed b. Rıdvan b. İbrahim b. Abdurrahman: Nahiv ilmini İbni Hacib'den öğrendi. Nahiv ilmini iyi biliyordu. Terziydi. (Suyuti, *Buğyatul Vuhat*, I, 41)

Muzahim el-'Ukayli (ö.120/738): Cerir ve Ferazdak ile aynı çağda yaşamışlardır. Ferazdak'a göre Muzahim şiirde ondan daha iyiydi. (Zirikli, *el-A'lam*, VII, 211)

el-Mütenebbi Ebu Tayyib Ahmed b. Hüseyin: Abbasi Dönemi şairlerindendir. h. 303'te Kufe'de doğmuş, h. 355'te Şiraz'da vefat etti. Halepte Seyfüddevle el-

Hamedani'yi, Mısır'da Kafur el-İhşidi'yi, Adud'ud-Devle el-Büveyhi hakkında methiyeler yazmıştır. Ebu Tayyib, şiirleriyle luğat, Sarf ve Nahiv kurallarına delil getirilmiyor. (Zirikli, *el-A'lam*, III, 321)

el-Müzeni, Züheyr b. Ebi Sülma (ö. h.13/90): Mudar kabilesinden, Cahiliye Dönemi şairlerindendir. Muallaka sahibidir. Cahiliye Döneminde hikmetli şiirin en önemli temsilcisi olan şair, bütün Arap şairlerinin ustası kabul edilmişti. Şiirde onun misli yoktu. Zira babası, dayısı, kız kardeşleri ve oğulları hepsi şairdi. Medine yakınlarında bulunan Müzne denilen yerde doğdu. Hacir'de yaşadı. Rivayete göre bir ayda bir kaside yazar ama bir yıl boyunca onu süsler ve düzene sokardı. Havliyyat denilen türün ilk örneklerini verdi. En iyi şiiri muallakasıdır. Rivayete göre bu kasidesinin son beyitleri nebilerin sözlerine benzer. (Zirikli, *el-A'lam*, III, 52; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, I, 137-154; İsfahani, *Ağani*, IX, 131)

Nemr b. Tevleb(ö.14/635): Muhadram şairlerden olup ömrünün çoğunu Cahiliye Döneminde geçirdi. İslam'ın gelişi esnasında çok yaşlıydı. Hz. Peygambere gelerek Ondan kavmine iletmek üzere İslam'ın esaslarını içeren bir mektup aldı. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, 195-196; Zirikli, *el-A'lam*, VIII, 48)

Nusayb b. Rebah: Emevi dönemi fuhul şairlerindendir.(İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, I, 410)

Ömer b. Ebi Rebia el-Mahzumi (ö. 93/714):Künyesi Ebu Hattabdır. Cerir ve Ferazdak ile aynı tabakadan sayılır. Kureyşin en iyi şairlerindendi. Hz. Ömer vefat ettiği gece dünyaya geldiğinden dolayı onunla isimlendirildi. Hacca giden kadınlara şiirleriyle söz attığından Ömer b. Abdulaziz'e şikayet edildi. Dehlek'e sürgün edildi. İçinde bulunduğu geminin yanması sonucu boğularak öldü. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-şu'ara*, 371-374; Zirikli, *el-A'lam*, V. 52)

Rebi'a b. A'mir b. Ündif: Temimli ve Beni Darimdendir. Emevi dönemi şairlerindendir. Lakabı Miskindir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, I, 544)

er-Ra'i en-Nemiri: İsmi Ubeyd b. Hüseyin'dir. Künyesi Ebu Cendeldir. Lakabı er-Ra'i idi. Şiirlerinde deve güdenleri çok överdi. İslami dönem şairlerindendir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, I, 415; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 502)

Samuel b. Adya(ö.65/560):Cahiliye Döneminde yaşamış şairlerdendir. Hikmetli şiirler söylemiştir. Lamiyye'siyle meşhurdur. (el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 319; Zirikli, *el-A'lam*, III, 140)

Seleme b. Cendel es-Sa'di(ö.23/600):Temimli cahili şairlerden olup kavminin savaşçılarındandı. Hikmetli, güzel şiirlerinin yanında en güzel şiirleri at tasvirleriyle ilgili olanlarıdır. (Cumahi, *Tabakat Şuara*, 58; Zirikli, *el-A'lam*, III, 106; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, I, 272-273)

es-Selüli, Abdullah İbn Hümam b. Nebişa b. Rayah (ö.100/718): İslami Dönem şairlerindendir. Muaviye döneminde yaşamış ve Süleyman b. Abdumelik devrine de yetişmiştir. Güzel şiirlerinden dolayı lakabı "Attar"dır.(Cumahi,*Tabakat Şuara*, 176; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, 439; Zirikli, *el-A'lam*, IV, 143)

Sühaym Abd b. Hashas Ebu Abdullah: Muhadram Dönemi şairlerindendir. İslamla müşerref olmuştur. Habeşli bir köleydi. Hz. Osman döneminde öldürüldü. (el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 272-273; *Mu'cem Şuera*, 204)

Şanfara el-Ezdi(ö:h.70/525): Cahiliye Dönemi savaşçı şairlerinden olup uzun mesafeli sıçramasıyla meşhurdur. Şerrinden dolayı kabilesi tarafından yalnız bırakılmıştır. Şiirlerinde çöl hayatını ve orada yaşadığı maceraları ince bir şekilde tasvir etmiştir. (Zirikli, *el-A'lam*, V, 85)

et-Tağlebi, el-Kettemi Umeyr b. Şiyim(ö:130/747): Seçkin gazel şairlerindendir. İslami dönem şairlerinin ikinci tabakasından sayılır. Kabilesi Tağlib ile Kays arasında çıkan bir savaşta esir düşmüş ve kabile reisi Züfer'in yanına getirilmişti. Züfer onu serbest bırakıp yüz deveyle mükafatlandırınca, o da Züfer'i övmüştü. Bir çöl şairiydi, şiirleri az olsa da dil, anlam ve mazmun bakımından Ahtal'a tercih edilirdi. (Cumahi, *Tabakat Şuara*, 179; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, 486-488; Zirikli, *el-A'lam*, V, 88-89)

Talib b. Ebi Talib: Hz. Ali'nin kardeşidir. Bedir savaşına katılmıştır. (İbn Hişam, *Siret*, III, 27-28)

Et-Tai, Ebu Zeyd: Cahiliye Devri şairlerindendir. İslami Döneme de yetişti ama Müslüman olmadı. Hz. Ömer onun kavminin sadakatinden dolayı onunla münasebet kurardı. Hz. Ömer'in ondan başka hiçbir Nasrani ile münasebeti olmamıştır. Krallarla iyi geçinirdi. Özellikle İran melikleriyle arası çok iyiydi. (İsfahani, *Ağani*, XII, 125)

et-Tai, Habib b. Evs: Fuhul şairlerindendi. Büyük bir edipti. Araplara ait ondört bin urcûze ezber bildiği söylenir. Şiirleriyle istişhad edilmez. (İsfahani, *Ağani*, XVI, 303)

et-Tai, Hatem b. Abdullah b. Sa'd: Cahiliye Döneminde kahramanlığı ve cömertliğiyle dillere destandı. (İsfahani, *Ağani*, V, 191-192)

et-Tırimmah, Hakem b. Hakim(ö.125-743): Seçkin İslami şairlerden olup Şam'da doğmuş. Daha sonra Kufe'ye yerleşmiştir. Burada Haricilerin en aşırı kolu olan Ezarika mensuplarıyla tanışmış ve onların taraftarları arasına girmiştir. Şiiri bir kazanç aracı görmemiştir. Bundan dolayı da hayatını fakirlikle geçirmiştir. Dil bilimciler, müvelled olduğu ve şiirlerinde yabancı kelimelere çok yer verdiği için onun şiirlerinin gramere delil olmayacağını söylemişlerdir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, 393, 396; Zirikli, *el-A'lam*, III, 225.)

Turfete b. el-Abd b. Sufyan el-Bekri el-Vaili: İsmi Amr'dır. Cahiliye Dönemi birinci tabakadandır. Muallaka sahibidir. Çok genç yaşta öldürüldü. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, 185; el-Bağdadi, *Hizanetul-Edeb*, I, 412)

el-Ukeyli, Müzahim b. Amr b. el-Haris: Gazel şiirini ince ve tatlı bir şekilde kullanırdı. Cerir ve Ferazdak döneminde yaşadı. Cerir şiirini beğenirdi ve bazı şiirlerinin kendisine ait olmasını isterdi. (İsfahani, *Ağani*, V, 256)

el-Ukeyşir el-Esedî el-Muğire b. Esved b. Vehb: Huzeyme kabilesinden Beni Eseddendir. Yüzünün kızılığından dolayı Ukeyşir diye lakaplandı. Cahiliye Döneminde doğdu ve uzun bir ömür sürdü. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, II, 559)

Ümeyye b. Ebi's-Salt(ö.h.5): İsmi Abdullah'tır. Şiirlerinde genellikle ahiret hayatının hatırlanmasını konu edinir. İslami Dönemi yaşadı fakat Müslüman olmadı. Peygamberimiz(sav) onun için: "Dili iman etti ama kalbi inkar etti." demiştir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, I, 459-462; İsfahani, *Ağani*, III, 179-185; el-Bağdadi, *Hizanetu'-Edeb*, I, 118-122)

el-Yeşkuri, Süveyd b. Ebi Kahil b. Harisa: Cahiliye ve İslami dönemi yaşamış muhadram şairlerdendir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, I, 421-422)

Zalim b. Amr b. Süfyan b. Cendel(ö.h.69): Nahiv ilmini Hz. Ali'den aldı. Tabiindendi. Kendisine ait bir divanı vardır. (İbn Hallikan, *Vefiyatu'l-A'yan*, I, 240)

ez-Zebyani, Rebi' b. Dab b. Vehb b. Bağid el-Fezari: Cahiliye Dönemi şairlerindendir. Döneminin meşhur hekim, hatip, savaşçı şairlerindendi. Müslüman oldu. (İsfahani, *Ağani*, XIV, 118)

ez-Zebidi, Amr b. Ma'dikeribe: Ebu Sevr, Arapların savaşçılarındandı. Cahiliye Döneminde güçlü ve zorluklara katlanmasıyla meşhurdu. Müslüman olduktan

sonra irtidat etti. Tekrar Müslüman oldu Kadisiye savaşına katıldı ve Nihavend de bulundu. Nihavend savaşında komutan Nu'man ile birlikte şehid oldu. Kendisini öven şiirleri vardır. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, I, 372; *el-İsabe*, V, 20)

Zeydü'l- Hayl el-Mühelhel(ö.9/630): Tayy kabilesine mensubtu. Bir çok atı olduğundan dolayı bu lakap kendisine verilmişti. Hem cahili dönem hemde İslami dönem şairlerindendir. Kahraman ve cömertti. Muhadramdır. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, 179-180; Zirikli, *el-A'lam*, III, 61)

Zeyd b. Huseyn Dirar b. Dabbi: Cahili Dönem şairlerinden olup kahramanlığıyla meşhurdur. (Zirikli, *el-A'lam*, III, 197)

Zi'r-Rumme Ğaylan b. Ukbe(ö.117/735): Çadır direği anlamındaki Rumme'yi tasvir eden şiirlerinden dolayı bu lakabı almıştır. Recez bahrinde söylediği şiirleriyle meşhur olmuştur. Çölde yaşamasına rağmen Basra ve Kufe'ye sık sık gidişi medeni yönünü zenginleştirmişti. Yaşadığı çevrede okuma yazma ayıp sayılırken o, başkalarına okuma yazma öğretirdi. (Cumahi, *Tabakat Şuara*, 185, 190; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, 356, 363; Zirikli, *el-A'lam*, V, 124)

Ziyad b. Süleyman el-A'cam: Emevi Dönemi şairlerindendi. Abdul Kays'ın kölesiydi Yabancı kelimeleri çok kullandığından A'cemi lakabıyla anıldı. Şiirlerinin hemen hemen çoğu devrinin yöneticilerini medh, cimrilerini ise yergi hakkındadır. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, 283-285; İsfahani, *Ağani*, XIV, 98; Zirikli, *el-A'lam*, III, 54)

Ziyad b. Muaviye Nabiğa el-Ca'di (65/684): Cahiliye Devri önde gelen şairlerindendi. Birinci tabakadan sayılır. Şiirlerinde sade bir dil kullanmış, gereksiz ve ağır ifadelerle yer vermemiştir. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, 87-99; Zirikli, *el-A'lam*, III, 54-55)

Zuhayr b. Ebi Sulma(ö.13/609): Cahiliye Devrinde hikmetli şiirin en önemli şairlerindendi. Şiirde onun gibisi yoktu. Rivayete göre; bir ayda kaside yazar, ama bir yılda onu süsler ve düzene sokardı. Böylece “Havliyyat” türünün ilk örneklerini verirdi. En meşhur şiiride muallakasıdır. (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şu'ara*, 76; Zirikli, *el-A'lam*, III, 52)

KAYNAKÇA

- ABDUSSELAM, M. Harun, *Mu'cemu's-Şevâhid'il- 'Arabiyye*, Mısır, 1971.
- Amr b. Rebia, *Divan*, Daru Sadr, Beyrut, 1961.
- Amr b. el-Bahr el-Cahız, *el-Beyan ve't-Tebyin*, Kahire, 1968
- ASKALANİ, İbn Hacer *el-İsabe Fi Temyizis- Sahabe*, Kahire, 1328.
- BAĞDADÎ, Abdulkâdir b. Ömer, *Hızânetu'l-Edeb ve Lubbu Lubâbi Lisâni'l 'Arab*, thk. A. Muhammed Harun, Daru's-Sadr, Mısır, 1979 (el-Bağdadi, *Hizanetu'l-Edeb*).
- CAMÎ, Nureddin Abdurrahman(ö.898/1492), *el-Fevaidu'd-Diyaiyye Şerhu Kafiye İbn Hacıb*, İstanbul, trs.(Cami, *El-Fevaid*).
- Cerir b. Atiyye *Divan*, nşr. İsmail Abdullah es-Savi, Kahire, 1353.
- CUMAHÎ, Muhammed b. Sellâm, *Tabakâtu Fuhuli's-Şu'arâ*, Matbaatu'l-Medenî, Kahire, trs.(Cumahi, *Tabakat Şuara*)
- CURCANÎ, Şerif , *et-Ta'rifat*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1990.
- ÇELEBÎ, Katip, *Keşfü'z-Zunun*, nşr. Kilisli Muallim Rıfat-Şerafettin Yaltekaya, İstanbul, 1941-43.
- ÇETİN Nihad M. , *Eski Arap Şiiri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1973.
- DEMİRAYAK, Kenan, ÇÖGENLİ, M. Sadi, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum, 1994.
- DERVİŞ, Muhammed Tahir, *Hassan b. Sabit*, Kahire, 1119.
- Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (DİA)I-XXI, İstanbul, 1988-2000.
- Ebi Esved ed-Düeli, *Divan*, thk. , Muhammed Hasan Al Yasin, Beyrut, 1972.
- El-Accac Abdullah b. Ru'be, *Divan*, nşr. İzzet Hasan, Beyrut, 1971.

El-Âşa Meymun b.Kays, *Divan*, thk. Muhammed Mahmud Hüseyin, Risale, Beyrut 1983.

el-EŞMUNİ, Ali b. Muhammed b. İsa Ebu'l-Hasan Nureddin en-Nahvi, *Şerhu'l-Eşmuni Ala Elfiyetu ibn Malik*, (*Menhecu's-Salik İla Elfiyetu ibn Malik*), thk. Muhammed Muhyeddin, Abduhvahid, Beyrut, 1955.

es-SABBAN, Ebu'l-İrfan Muhammed b. Ali, *Haşiyetu's-Sabban 'ala Şarhi'l-Eşmuni*, Beyrut, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1997. (Muhammed Ali, Sabban)

Et-Tırmamah, *Divan*, thk. İzzet Hasan, Suriye Kültür Bakanlığı, 1968.

Evs b. Hucr, *Divan*, thk. , Muhammed Yusuf Necm, Daru'l-Beyrut, Beyrut, 1986.

Ferazdak (Humam b. Galib) *Divan*, Sadr, Beyrut, 1966.

FERRÛH, Ömer, *Tarihu'l-Edebi'l-'Arabî*, I-VI. Cilt, Beyrut, trs.

GALAYANİ, Mustafa, *Cami'ud-Durus el-'Arabiyya*, Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 1987 (Galayani, *Camiu'd-Durus*).

HAKKÎ, Adnan, *El-Mufasssal fi'l-'Aruz ve'l-Kafiye ve Funüni's-Şi'r*, Daru'r-Reşid, Beyrut, 2000.

Hassan b. Sabit, *Divan*, thk. , Seyyid Hanefi Hasaneyn, Mearif, Mısır, 1977.

İBN AKİL, Bahaiddin Abdullah b. Abdurrahman b. El-Haşimi, *Şerhu İbn Akil 'ala Elfiyyeti İbni Malik*, nşr. Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, Mısır, 1964 (Bahaiddin Abdullah, *İbn Akil*).

İBN CİNNİ, Ebu'l-Fetih Osman, *el-Hasâis*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, Beyrut, trs. (İbn Cinni, *el-Hasais*).

İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, trc. Zakir Kadiri Ugan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986.

İBN HALLİKAN, *Vefiyatu'l 'Ayan ve Enbau Ebnau'z-Zeman*, Matbaa Bulak, Kahire, 1299.

İBN HİŞÂM, Ebu Muhammed Cemaluddin b. Yusuf b. Ahmed el-Ensari; *Muğni'l-Lebib An Kutubil-E'arib*, thk. , Mazin el-Mubarek-Muhammed Ali Hamdullah-Said el-Afganî, Dımaşk, 1972 (İbn Hişam, *Muğni'l-Lebib*)

_____, *Evdahu'l-Mesalik İla Elfiyetü İbn Malik*, Beyrut, 1979 (İbn Hişam, *Evdah*) ;

_____, Şerhu Katru'n-Neda ve Bellu's-Seda, nşr. Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, Beyrut,1988(İbn Hişam, *Katru'n-Neda*);

_____, *Şerhu Şüzuri'z-Zeheb fî Ma'rifeti Kelami'l-'Arab*, (Emil Ya'kub takdim ve tahkikiyle), Daru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996 (İbn Hişam, *Şerhu Şüzüri'z-Zeheb*);

İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, *eş-Şi'r ve 'ş-Şu'arâ*, thk. Muhammed Şakir, Mısır, 1966 (İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-Şu'ara*).

İBN MANZÛR, Cemâluddin Muhammed, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru's- Sâdr, Beyrut,1956.

İBN REŞİK, Ebu Ali El-Hasan el-Kayravani el-Ezdi, *el-Umde fî Mehasini's-Şi'ri ve Adabihi ve Nakdih*, thk. Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, (I-II),Beyrut, 1981.

İBN YAİ'Ş, *Şerhu'l Mufasssal*, Lebzik, 1886.

İBNİ HACİB, *el-Kafiye* (trc. M. Selim Bilge), Sağlam Yayınevi, İstanbul, 1984.

İmam Şafii *Divanı*, thk. ve şrh. Muhammed Abdurrahman, Fikr, Beyrut, 2005.

İmru'l-Kays, *Divan*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire, 1969.

İSAM, Nureddin, *İbn Hişâm el-Ensâri, Hayatuhu ve Menhecuhu'n-Nahvi*, Beyrut, trs., I. Baskı,1989.

İSFAHÂNÎ, Ebu'l-Ferec, *Kitabu'l-Ağâni*, thk. , İbrahim el-Ebyarî, 1969(İsfahani, *Ağani*).

Ka'b b. Zuheyr *Divan*, thk. , Ali Fahur, İlmiye, Beyrut,1987.

KEHHÂLE, Ömer Rıza, *Mu'cemu'l-Müellifin*, I-XV. Beyrut, 1957.(Kehhale, *Mu'cemü'l-Müellifin*)

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, (Hüseyin Atay ve Yaşar Kutluay) Ankara, 1986.

Küseyr İzze, *Divan*, thk. İhsan Abbas, Sekafe, Beyrut 1971

Lebid b. Rebia el-'Amiri, *Divan*, nşr. İhsan Abbas, Kuveyt, 1962.

MEYLANİ, Muhammed b. Abdurrahim b. Muhammed el-Umeyri, *Şerhu'l-Muğni fi'n-Nahv*, Mektebetü Seyda, Diyarbakır, 2007(Meylani, *Şerhu'l-Muğni*).

Miskin ed-Darimi, *Divan*, thk., Halil İbrahim el-Atiyye ve Abdullah el-Cuburi, Daru'l-Basri, 1970.

NÎL, Ali Fevde, *İbn Hişâm Âsâruhu ve Mezhebuhu'n-Nahvî*, Riyad, 1986.

SANCAK Yusuf, *Hiz. Peygamber Devrinde Şiir*, Erzurum, 1999.

SAVRAN Ahmet-DEMİRAYAK Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi*, Erzurum, 1993.

SUYUTÎ, Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr,

_____, *Buğyetul Vuhât fi Tabakati'l-Luğaviyyin ve'n-Nuhât*, thk. Muhammed abu'l-Fazl İbrahim, Kahire, 1326(Suyuti, *Buğyetul Vuhât*)

_____, *El-Hevami'l-Hevami' fi Şerhi Cemi'l-Cevami'*, Beyrut, 1998(Suyuti, *El-Hevami'*)

Tarafa b.el-'Abd *Divan*, nşr. Fevzi Atavi, Beyrut, 1969.

TURGAY Nurettin, *İslam Kültüründe Şiir*, *Diyanet İlmi Dergi*, s.40, Ankara, 2004.

YA'KÛB, Emil Bedi', *Mu'cemu'l-Mufasssal fi Şevahidi'n-Nahvi'-Şi'riyye*, Beyrut, 1992 (Emil Bedi', *Mu'cem Mufasssal*).

YA'RUB, Abdullah b., *el-Mekasidu'n-Nahviyye*, tah. Mahmud b. Ahmed el-Ayni, Daru'l-Sadr, trs.(Ya'rub, *Mekasid en-Nahviyye*).

YILMAZ, İbrahim, *Arap Edebiyatında Aruz*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2009.

Zi'r-Rumme, *Divan*, şrh. Ahmed b. Hatem el-Behelli, İman, Beyrut, 1982.

ZİRİKLİ, Hayreddin, *el-A'lam*, Daru'l-İlm Li'l-Melayin, Beyrut, 1389/1969.(Zirikli, *el-A'lam*)

ZUBYANİ, Nabiğa, *Divan*, thk. Kerim Bistani, Daru's-Sadr. Beyrut, 1953.

Zuheyir b. Ebi Sulma, *Divan*, şrh: Hamdu Tammam, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1944.

ÖZET

Arap dili ve edebiyatında şahid/delil olarak kullanılan beyitler, şiirler gramer kitaplarında satır aralarında dağınık şekilde yer almaktadır.

Şerhu'l-Muğni, *Şerhu Katri'n-Neda*, *Şerhu Şüzûru'z-Zeheb* ve *el-Fevaidu'd-Diyaiyye fi Şerhi'l-Kafiye*'de yer alan, örnek olabilecek şahid beyit ve şiirleri bu tez çalışmamızda bir arada sunarak, bu alandaki boşluğu bir nebze de olsa doldurmayı düşündük.

Delil gösterme açısından Arap şiir beyitleri, Arap gramerinde büyük önem taşımaktadır. Çalışmamızda, bu eserlerde örnek olarak geçen şevahid beyitleri ve delil olarak kullanıldığı hususları kaynağından tespit etmeye çalıştık.

Sözkonusu beyitlerin söyleyeni, söyleniş sebebi konularında yeterli bilgi mevcut değildir. Bunun tespit ve analizinin yapılması ise ayrı bir önem taşımaktadır. Bu çalışmamızda; beyitleri nahiv konuları başlığı altında inceledik. Bunun yanında; beytin Arapça metnini verdik, bahrini ve söyleyenini belirttik, beyit hakkında ulaşabildiğimiz bilgi ve beytin tercümesini de verdikten sonra delil olarak kullanıldığı konuyu belirtmeye çalıştık.

ABSTRACT

Couplets and poems, which are used as evidence/ witness of in the Arabic Language and Literature, are scattered between the lines in grammar books.

In this thesis of study, by banding together the couplets and poems that may be the sample in the *Sharh al-Mughni*, *Sharh Katri 'n-Neda*, *Sharh Şüzûru' z-Dhahabi* and *al-Fevaidu'd-Dıyayiyye Sharhi'l fi Kafiye*, we gave the thought to fill the gap in this field to some extent.

Arabic literature is of great importance in order to show evidence of Islamic sciences. As an example, we tried to determine from the source of şevahid poems and couplets and the works used as evidence.

There isn't sufficient information about the teller and the reason of pronouncing of such couplets. In the detection and analysis of them have an especial significance. In our study, examining the couplets in terms of Grammar, brief grammar information related to couplets is presented. Besides this; after explaining of the grammar rule of couplet, giving the Arabic text of it, specifying the teller, the information about the couplet we got and the translation of the couplet, we followed a process about specifying the form of topic used as evidence.